

IOANNIS CHRYSOSTOMI ZANCHI BERGOMATIS CANONICI ORDINIS DIVI AVGVSTINI

DE ORIGINE OROBIORVM SIVE CENOMANOR.

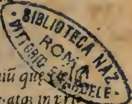
AD PETRVM BEMBVM

LIBRI TRES.

CVM PRIVILEGIO.

~~Annu~~ di ~~f~~ Anuntiata fu da Celeste messo
Maria Gloriosa, e Vergin benedetta;
~~[illegible]~~ nacqu'è il Redentor ne di e stesso
di poi la visitatione d'Elisabetta;
allegrezze [illegible] di Simeon l'ha commesso
con il cor buoni, con la sua persona schietta:
la ~~[illegible]~~ la turba e' Signori e tradittori
nel tempio ritrova, e ~~[illegible]~~
de lui ~~[illegible]~~

IOANNIS CHRYSOSTOMI ZANCHI DE OROBIORVM SIVE CENOMANORVM ORIGINE AD PETRVM BEMBVM LIBER PRIMVS.

QVàm magna sit rerum omniũ quę cęli terræq; ambitu continentur; atq; in primis quidem hominum Petre Bembe diuersitas: licet alijs quoq; ratiõibus haud difficile colligas; tamen hinc quã facillime cognosci posse iudicarim: quod quemadmodũ è terra tam variæ herbarum, fruticum, atq; arborum species, tamq; disparia bestiarũ vel cicurum, uel ferarum, cæterorũq; animantium omnium genera prodeunt: sic diuersæ etiam animorum propensiones, applicationesq;, alijs atq; alijs cũ artibus, tum studijs exercendis, pro varia principiorum qualitate, ac mixtura proueniunt. Nam sicut apud Aristophanem senex illẽ loquitur Chremylus.

ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν σκυτοτομεῖ καθήμενος
ἕτερος δὲ χαλκεύει τίς ὁ δὲ τεκταίνεται,
ὁ δὲ χρυσοχοεῖ γε χρυσίον παρὰ σοῦ λαβών.
ὁ δὲ λωποδυτεῖ γε νὴ δία ὁ δὲ τοιχορυχεῖ,
ὁ δὲ κναφεύει. ὁ δὲ πλύνει κώδια
ὁ δὲ βυρσοδεψεῖ γε ὁ δέ γε πωλεῖ κρώμυα.

Quibus è rebus genus hominum (vt pauloante posui)

ita variatur; ut ex ea ipsa uarietate, rectissime profecto à primis illis naturę rerum indagatoribus dictum fuisse, ac creditum existimē: hominem ipsum minorem quendā mundum esse; quem Græci μικρόκοσμον dicant; quippe qui totius vniuersi perspicuam quandam imaginem referre uideatur. Quod quidem ita esse, docent tot arbores, tot herbæ, tot animantia, tot deniq; diuersę res quas terra gignit; tot item contra ingeniorum propensiones, tot studia, tot artes, atq; inuenta, quæ nobis sunt à natura Dei dono, munereq; concessa; vt non minus fortasse innumerabiles ingeniorum sint; quam arborum, quam frugum, quam animalium, cęterarumq; rerum varietates. Quo circà sæpe ego mecum Petre Bembe nōnullos tàm nostri temporis, quàm à remotissimis etiam sęculis non indisertos planè viros admirari soleo: qui specciosa, sed planè falsa quadam hallucinati ratione, totam hanc & artium, & studiorum dissimilitudinē tam cōstanter repræhendant, & damnent; vt quicquid operæ ac studij cuius alij ab ea quā ipsi profiteantur, disciplinę impertiatur, omnino superuacaneum ac minus vtile esse contendant: vulgatumq; illud quasi oraculum quoddā subinde ingerant: Proinde miserandi sunt; qui tanquā abiecti, demissiq; animi, aut certi loci naturā, aut vnius vrbis sitū, aut fluminis magnitudinē, aut montis amœnitatem, accurate nobis describunt: quod nonnullos fecisse cōstat, memoriæ prodentes tum Ossam, tum Nyssam, tum specum coryceum; & quamuis, aliam rem nominatim: quum rerū leuissimarum admiratione obstu-

pefacti uideantur: & nomine explicationis rei paruæ sibi plurimum sumant, & arrogent quod quidem propterea eisdem vsuuenit, quod ad res potiores contemplandas nunquã se conuerterint: mundi inquam & eorum quæ in mundo maxima sunt. Nam si, ut res ferebat, hęc obseruassent: nihil omnino studij in reliquis admirandis posuissent. Imo hæc ipsa omnia leuia fuissent visa: & ad illorum præstantiam nulla penitus laude digna. Ego vero huiuscemodi sciolos non modo deriderē: sed & eum quem sequi se prædicant Aristotelē, (si modo is sit Aristoteles, ac non potius, quod nonnulli quidē asserunt, eius discipulus Theoprastus, cuius ad Alexandrum Macedonēm περὶ τοῦ κόσμου *liber est editus) non sine irrisione demirarer talia dicētem: si de minorum artium professoribus ac non potius (quod mihi quidem magis fit verisimilē) de ijsce loqueretur, qui spretis penitus quæ ad animum, ac mores spectant disciplinis; leuissimas tantũmodo res, ac prorsus inutiles persequũtur: in hisq; totum insumunt vitæ curriculum: alioquin si homines ipsi vnà omnes aut philosophiæ tãtum (quod isti velle uidentur) aut iuri ciuili, aut si malueris medicinæ, vel cuiuis vni, quamuis necessario, artificio, natura essent, ingenioq; suo addicti: obstrictiq;: qua nam obsecro via, aut ratione ciuitates ipsę, cœtusq; hominum iure congregatorum conseruari possent? ne dum augescere? pessime profectò, ne dum inutiliter cum hominum genere actum esset. Itaq;, vt pedem pressius demum conferam: quum hæc mecum ipse tacitus sæpenumero cogitarem:*

ſimulq́ȝ vetus illud M.Catonis *elogium memoria repeterem:nihil agendo homines male agere diſcere:facturum me rem neq́ȝ ætati meæ alienam,neq́ȝ patrij ſplen doris amatoribus penitus iniucundam exiſtimaui:ſi eum ſermonem cuſtodirem litteris:quem de* Orobiorum *ſiue* Cenomanorum *origine tres illi nõ ſolum ſanguine, verum etiam ingenuarum artium doctrina germani fratres.*M.*Marcilius,*L.*Petreius,ac* C.*Iulius Zãchi apud* M.*Mauritium* A*nnæum,qui tibi,eo tempore,quo apud nos degebas* B*embe,& familiaritate & bonarum artiũ ſtudio coniunctiſſimus fuit:inter ſe quondam habuiſſent: ut uel falſa illa opinio,quæ iampridem inoleuiſſet:*Orobios *nimirum aut à* G*ræcis,aut à* G*allis ortum duxiſſe tolleretur:expungereturq́ȝ:vel mehercule etiam vt eorum virorum,à quibus patriæ noſtræ origo eſt,memoriam iam prope ſeneſcentem,ac potius intermortuam(ſi modo poſſem)ab obliuione hominum atq́ȝ à ſilentio vin dicarem.*Q*uod quidẽ ſcribendi genus:& ſi nimis læti, & quaſi luxuriantis ingenij nonnullis forſitan videri poteſt:neſcio tamen quo pacto in adoleſcentibus,tanquã in herbis ſignificare conſueuit: quæ virtutis maturitas: & quantæ fruges induſtriæ ſint futuræ.quãuis(vt verum fatear)nequaquã intelligo:cur me tandem pudeat in colendis hiſce leuioribus ſtudijs aliquantulum operæ, temporiſq́ȝ conſumere:in quibus non pauci ſanè viri cũ noſtra,tum patrum noſtrorum memoria, non mediocri cum laude ſint verſati.*P*aruaꝵ nãq́ȝ rerum curam non defuiſſe* G*ræcis autoribus, atq́ȝ etiam* R*omanis,quis eſt*

qui nesciat? quum memoriæ proditum sit, Lucianum ac Fauorinũ clarissimo planè scriptores id factitasse? quorum alter Muscam, & Parasyticam, Thersiten alter, & quartanam febrim scriptis celebrauit suis. quid? nonne apud Platonem Erexymacus ille medicus legere se aliquando solitum meminit sapientis cuiusdam uiri librum; in quo sal miris pręconijs extolleretur? vt interea sileam & Synesium Cyreneum, & Dionem Chrysostomum: è queis prior caluitij, posterior vero comæ laudes fertur conscripsisse. at vero nostri generis quot summi, fortissimiq; homines leuissimis quibusdam in studijs atq; artibus pauculas horas collocare non dedignati sunt? quales (vt inquit Columella) fuere. M. Ambiuius, et Menas Licinius, tum etiam C. Mutius: quibus studium fuit pistoris, & coci, nec minus cellarij diligentiam suis pręceptis instruere. Et, vt ad citeriora tandem ac notiora uobis domesticæ virtutis exempla perueniam: Te nunc Petre Bembe, Te inquam clarissimum atq; ornatissimũ virum appello; Qui quum in omni & litterarum, & virtutum genere iamdudum ita profeceris, vt uel in eloquendo vel scribendo pares quidem paucos, superiorem certe habeas neminem; mansuetiora tamen hæc studia nunquam aut improbaueris; aut omnino contempseris: quippe qui & Aetnæ montis descriptionem ædideris, & in Virgilianos etiam lusus, ac Terentianas fabulas nõ nulla cum iocunda, tum scitu quoq; dignissima litterarum monumentis commendaris. quæ profecto præclara ingenij tui facinora (vt præsagire mibi ipse iam uideor)

ita vigebunt memoria ſæculorum omnium; atque ita poſteritas alet, vt de tuis ſummis laudibus nulla unquam ætas tacitura ſit. Quare ſibi habeant illi vel ſapientiæ, vel philoſophiæ nomen, obſcurum quidem illud (vt ſcite admodum inquit Cicero) *& inuidioſum; mecū ſanè optime actum iri exiſtimabo; ſi in ijs tribus, quos de* Orobio*rum origine ſcripturus ſum libris, cum noſtræ ætatis, ac inſtituti adoleſcentibus, tum antiquitatis etiam obſeruatoribus, non ingratum quid, nec prorſus inutile conficere potuero.* Q*uāquam haud ſcio (vt tuis nunc* Bembe *vtar verbis) an etiam ſit hoc ipſum philoſophari. quid eſt enim magis philoſophi: quàm, perſcrutari veritatem? quacunque in re autem qua de agatur; quid ſit veriſſimū ſcire; vel veriſimillimum ſaltem, mea quidem ſententia pulcherrimum ſemper fuit.* V*erum ne longiores forſtaſſe ſimus, quàm res ipſa poſtulat; inſtituti tandem laboris opus aggrediar.* I*gitur quum in omni amicitia, nihil omnino, quod quidem in terris fiat; acceptius, nihil ad bene beateque viuendū accōmodatius inueniri queat; quàm iucunda illa honeſtaque ſtudiorum ac uitę communitas, atque animorū remiſſio, quæ maxime ſermone efficitur familiari, qui eſt in conuiuijs dulciſſimus, quo ita ipſi ſeſe homines concordi quadā beneuolentia, & charitate complecti ſolent, vt uix vnquā, aut certe non admodum facile diſſolui poſſint; ob id ſolebat mihi* L. P*etreius memoriter ac iocunde narrare, (cui vel propter omnes virtutes, uel etiam propter ſtudia communia erā amiciſſimus) nonnunquā vna cum* Marcilio *ac* Iulio *ad*

M.Mauritium conuiuendi & differendi aliquid gratia ipsius rogatu, accersituque conuenire solitum. vbi quàuis multa & inter epulas, atque item post sublatis mensis, de poeticis, deque oratorijs studijs, plura & ijsce de rebus quæ ad eã philosophiæ partem spectant; quam Græci ἠθικὴν, nostri moralem vocant; inuicem collata essent, ac disputata; plurima tamẽ aiebat, sanèque recondita à Marcilio de principe Orobiorum ortu exposita fuisse ac cõmemorata: è queis ea duntaxat quæ eo referente didicimus; quæque & ad sciendũ digniora, & ad audiendũ iocundiora uidebuntur; ob amorẽ patriæ debitum, cuius nobilitatẽ falsis opinionibus obscurari æquo animo nũq̃ ferre potui; tum etiam vt nostrorũ ingenijs viam faciã; quasique exemplar aliquod de conscribendis rebus antiquis proponam; in medium afferre constitui; neque enim non intelligo nihil nos magis niti decere; quàm ne quid priuatis studijs de publica opera detrahamus; in quo quidem non modo nosmetipsos hebescere, & languere nolumus; sed etiam vt alijs exemplo prosimus enitimur. Itaque (vt ad rem redeamus) dicebat mihi idem ille Petreius quum aliquando apud M.Mauritium cõuiuendi gratia vna omnes conuenissent; plurimusque inter discumbendũ familiariter admodum, vrbaneque de litteris, quarum erat summũ in omnibus studium: sermo fuisset habitus; tum demum secundis mensis post epulas iam remotis; sese omnes in politissimam.M. Mauritij bibliothecã contulisse; vbi quum omnes pariter assedissent; tum Marcum ipsum alacriter admodum, vt ipsius ferebat

vſus, ita fuiſſe exorſum. Vlyſſem illũ Homericũ *pro-be noſtis ornatiſſimi iuuenes, quum diſcerpta naui enatando ad* Phæacas *appuliſſet; honorificeq́ ab* Alcinoo *tum eorum rege hoſpitio fuiſſet acceptus; tandem poſt epulas huiuſcemodi verbis regem allocutum.*

Ἀλκίνοε κρεῖον πάντων ἀριδείκετε λαῶν
Ἤτοι μὲν τὸ δὲ καλὸν ἀκούεμεν ἐστὶν ἀοιδοῦ
Τοιοῦ δ' οἷος ὁ δ' ἔστι θεοῖς ἐναλίγκιος αὐδήν
Οὐ γὰρ ἔγωγέ τι φημί τελος χαριέστερον εἶναι
Ἢ ὅταν εὐφροσύνη μὲν ἔχη κατὰ δῆμον ἅπαντα
Δαιτύμονες δ' ἀνὰ δώματ' ἀκουάζονται ἀοιδοῦ
Ἥμενοι ἑξείης παρὰ δὲ πλήθωσι τράπεζαι
σίτου καὶ κρειῶν μέθυ δ' ἐκ κρητῆρος ἀφύσσων
οἰνοχόος φορέησι καὶ ἐγχείη δεπάεσσιν
τοῦτο τί μοι κάλλιστον ἐνὶ φρεσὶν εἴδεται εἶναι.

Nunquid cenſendum eſt poetam illum (vt fertur) poe-tarum omnium eruditiſſimum in immoderatis epulis, ex tructiſq́ menſis, vel frequentibus poculis, aut muſicis deniq́ cantibus voluptatem cõſtituiſſe? minime gentiũ. nam qui opiparis dapibus affluenter appoſitis, ac vino in crateras large diffuſo, conuiuas præterea inducit inter huiuſmodi voluptates poetæ cantu ſuauiſſimo demulceri; honeſtum proculdubio nobis cõuiuium narrat: cuiuſmodi qui ſapit ſibi imitandum proponat; tranſferens nimirum voluptatẽ à turpibus rebus ad decoras, atq́ ab eſcis corporeis ad ſpiritales. Quid enim aliud arbitramur Vlyſſem *illum, vel* Homerum *hiſce verbis ſignificare voluiſſe? quàm lauta proborum animorum*

alimenta in liberalibus collocutionibus consistere? minime autẽ in altercationibus, quales sunt in iudicijs lites, contentiones, rixæ, captiones, cæteraq; his similia: quæ quum ita sint; quibusnam iucundis, honestisq; sermonum illectationibus nunc nos peracto iam cœna corporea, oblectari par sit; quid vos singuli iudicetis audire cupio. T*um* L. P*etreius, qui eò fortè data opa vt de principe* O*robiorum origine disputatio institueretur aduenerat:* E*t si inquit sumus & ad scientiam, & ad actionem in lucem æditi, naturaq; ipsa: sic nos instituit; atque formauit; vt nulla quidem è parte nobis defuisse videatur; siue ad ea, quibus opus est ad agendum; siue quibus & ad sciendum; attamen quum ipsa naturę munera, qui bus hominem maxime honestatum voluit; ipse mecũ reputo; facile adducor vt existimẽ, nullum maius reperiri posse; quàm studium, vel cupiditatem potius sciendi; quã ita eximiã, & præstantem nobis indidit; vt omnia scire expetamus; atque ea, quò magis scitu difficiliora sunt, eò uehemẽtiori studio, curaque, indagare conemur.* I*taque vt præclare scribit* C*icero; quum simus necessarijs negotijs, curisque vacui; tum auemus aliquid videre; audire; ac discere; cognitionemq; e rerum aut occultarum, aut admirabiliũ, ad bene bea. e uiuendum necessariã ducimus.* E*nimuero (si* M*aximo credimus)* A*lexandrũ illũ* M*acedonũ regem ferunt quum ad* A*mmonis templum peruenisset; salutatusque eẽt ab ipso* A*mmone filius; fidem habuisse* D*eo iuxta* H*omeri testimonium; qui* I*ou ẽ deorum atque hominum patrem appellauit dicens.*

Τὴν δ᾽ ἠμείβετ᾽ ἔπειτα πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

Admisso igitur oraculo; non illum Darij fugam, uon futuræ exitum pugnæ, vtrũue infortunium græciæ impenderet; an Asiæ misceri res & conturbari deberet; sed quasi hæc omnia recte procederent; curiose potius de Nili fluminis ortu percunctatum fuisse ex Deo; quo nã scilicet loco ille fluendi exordium sumens in Aegyptum decurreret; quasi hoc vnum ad constituendum Alexandri imperium deesset. Verum ita natura (vt diximus) cõparatum est; vt omnes ad veri cognitionem, & sciẽtiæ cupiditatem ducamur; atque inuiti etiam trahamur; in qua nimirum vt idẽ inquit Cicero, excellere; pulchrũ quidem censeamus; labi autem; errare; nescire; & decipi & malum, & turpe, arbitremur. Quamobrem (vt desiderium meum vobis exprimam) quum omnis cogitatio, motusque animi, aut in cõsilijs capiundis de rebus honestis, aut in studijs scientiæ, cognitionisque uersari debeat; porrò, quum & pauci de numero eorum, qui priscis tẽporibus in describendis gentiũ originibus versati sunt; de principe Orobiorũ ortu pauca disseruerint; alij uero nihil omnino retulerint; nonnulli autem, & si eam susceperint prouinciam, tamen minus recte, quàm par est, senserint; nequaquam mihi vitio dari velim; si de re tam difficili, tanq̃ ardua, disceptationem à nobis ipsis habẽdam putem. quæ enim maior pôtest esse ignauia? quàm ortus sui certa omnino nescire principia? quid vero stultius excogitari potest? quàm incerta pro certis habere, falsa pro veris? Quas ob res hortor vos; ac potius oro,

atque obtestor, vt ad huius quęstionis tractatioñe, (& si perdifficilis est, & obscura) ingenij tamẽ atque animi ue stri vires excitetis; vt & certa gentis nostræ origo ape riatur; & ab istis Galliæ partibus excellentis eius nobi= litatis in toto orbe terrarum lumen eluceat. Tum Iu= lius, quum in ijs, inquit, quibus eadem studia, eędemque insunt voluntates; quales sumus nos; fieri soleat; vt æque quisque alterius delectetur ac sui ipsius desiderio; effi= ciaturque (quod Pythagoras vult in amicitia) vt vna omnium sit voluntas; profecto petitioni tuæ contradi= cere, nemini fas esse iudicarem; nisi scriptores illi, qui de Orobiorum ortu nonnulla litteris mandarunt; tanta essent, & in varietate, & dissensione constituti; vt nulla adhuc, (qui sciam) de vera Orobiorum origine certa manarit, aut omnino probata sententia. Sunt enim non nulli (quod te tamen minime latere arbitror) qui Oro= bijs ortum à Græcis Tyrrheno duce, alij à Troianis ad iunctis Henetis sub Antenore extitisse velint: plurimi vero contra, Gallis Senonibus ductore Brenno (quãuis quidam indocti Bellouesum malint) eam Orobiorum originem tribuant; quarum opinionũ quæ uera sit Deus ipse viderit; quę autem verisimillima magna quęstio est. Nũquid igitur inter has tam inter se discrepantes sen= tentias, nos ipsi L. Petrei diiudicabimus? quum præser= tim suos quæque habeant autores, & quidem locuple= tissimos; & quibus (vt inter homines eruditos constare video) maxima etiã fides in historicis monumentis ha= beri solet. porro nec desint ex recentioribus complures,

sanè viri nec ineloquẽtes, nec ineruditi; à quibus variæ maximique roboris argumenta pro hisce opinionibus intendantur: quæ quidem non eius generis sunt; vt dissolui facile queant. Imo vero inquit Marcilius facillime solui possunt. quin dicam audacius quod sentio; tum uera temporũ supputatione, quàm probatissimorum scriptorum autoritate ita queunt refelli; vt illorũ error facile fiat omnibus manifestus. Tũ Marcus, hoc ipsum inquit, quod mihi semper cum ad differendum sanè difficile; tum ad cognoscendum non ingratũ prorsus nec inutile visum sit; hodierno ĩ cõsessu ac sermone (si modo liceat) ex vobis intelligere magnopere optarim studiosissimi iuuenes. Nam quum propter varias discrepantesque doctissimorum hominum ea de re sentẽtias, id mihi vix optãdum videretur; facile memoria atque animo iampridem exciderat. Nunc autem quoniam, insperante sanè me, sed valde equidem optãte, in hanc de Orobiorum ortu controuersiam peruenistis: gratissimam mihi profectò rem feceritis adolescentes; tuque in primis optime Marcili, si ea mihi, quæ hisce de rebus summo vos studio, curaque peruestigasse non me latet; exposueritis.

Tum Marcilius, puulgatas res inqt requiris Marce; tibique non incognitas. quis enim nostrorum hominum de his plurima non inuenit? non etiam docuit? non denique scriptum reliquit? attamen ne si fortè defugerimus; causam tibi aliquam demus recusandi; nequaquã grauabimur more nostro (& si nos intelligo & syluæ ligna, & mari vndas addere) hac de re ea duntaxat,

quę cognita nobis sunt, quàm diligentissime ac breuissime fieri poterit, explicare. Nam quẽadmoduũ vulgò dici cõsueuit; Κ'όγοσ 'ουδ'σ τῶν Καλῶν. Verũ enimuero quoniã probabiliora omnino videri solent quæ lacessiti dicimus; quàm quæ priores: idcirco disceptationem hãc inter nos ita instituendã censeo; vt vnusquisque vestrũ fratres optimi ex ijs veterum opinionibus, quæ antea cõmemoratæ sunt; eam nimirum, quæ maxime placuerit, (sunt enim libera omnium iudicia) defendendã sumat. iam vero ista conditione, dum mihi non solũ libere ab antiquorum sententia desciscendi, verum etiam eos (si res ita postulauerit;) non argumentis modo, sed certis etiam testibus refutandi tribuatur facultas. ego.n. & refellere sine pertinacia, & refelli sine iracundia paratus sum. Hæc nãque *(vt scitis; &* Cicero *scriptum reliqui;) vetus est, &* Socratica *illa ratio contra alterius opinionem disserendi: qua facillime quod verisimillimũ esset; inueniri posse* Socrates *ille philosophorum facile princeps arbitrabatur, licet igitur vestro arbitratu percunctemini.* Tum Marcus, *ingenue vero, inquit, atque ex sententia exhibes te iam nobis* Marcili. *qua proter tuæ primũ* Petrei *partes sunt; quam pręcipue antiquorum opinionem probes edicere.* Et ille, *quoniam inquit autoritatem tuam negligere* Marce Mauriti *mihi esse non puto: quibus sanè verbis potero; primam earũ opinionum quas modo* Iulius *recensuit; tueri conabor: hanc enim cæteris probabiliorẽ esse nõ est cur ambigam; quum & ratio ipsa, & probatissimorum scri-*

ptorum autoritas id ita esse facile conuincant. Principio namque quũ maximã argumenti vim in rebus antiquis nominum interpretatio afferre soleat: quunque Orobiorum nomen (vt quisquis grçcas litteras vel primoribus, vt aiunt, labijs gustauerit; vel extremis digitis attigerit; iudicare facile queat) grçcã sequatur, vt grçce dicam, ἐτυμολογίαν; quam Cicero veriloquium latine dici posse censuit: omnino necessitas pręscribit; vt vel inuiti Orobiorum originem grçcam esse fateamur. At vero si græca; igitur a Tyrrheno orti sunt Orobij. id enim recte sequi perspicuum est: quum is primus è græcorum ducibus in Italiam Colonias duxerit: quemadmodum ab eruditis rerum gestarum scriptoribus memorię proditũ est. Quãobrem C. Plinius haud immerito (mea quidem sententia) Catoni illi, quicũque is fuerit; ignorantiæ crimen impegit: quod Orobiorum ortũ nescire se scriptum reliquerit: quũ à Græcis (vt aperte demonstratum est; dubio procũl effluxerit: testimonio quoque Cornelij Alexandri viri sanè quantũ cõiectura consequi possum, eruditissimi; cuius sententiã idem Plinius libro. iij. his verbis refert. Orobiorũ inquit stirpis esse Comũ, atque Bergomũ, & Liciniforũ, & aliquot circa populos autor est Cato: Sed originẽ gentis ignorare se fatetur: quã docet Cornelius Alexander ortam à græcia) interpretatione etiã nominis uitã in montibus degentibus. In hoc situ interijt Orobiorũ oppidũ Bara, vnde Bergomates Cato dixit ortos etiamnum prodente se altius, quàm fortunatius sitos. hæc illę. Cæterũ hoc

quidem loco Marcili multiplices possem ac varias ad ea, quę diximus, probanda, confirmandaque, non ueterum modo, sed recentium quoque scriptorrum rationes afferre: ni his iam fermè nihil opus esset: quum ea quam proposuimus ratio, tam valida sit, ac stabilis; vt quicūque illam uel parum refutauerit; cæteras omnes labefactasse uideatur. quare expecto quid ad hęc respondeas Marcili. T*um ille, tam & si puulgata hęc inquit sunt, Petrei ac pinfirma potius argumenta; attamen ne à cœpto perquirendæ veritatis studio desistamus; quæ in contrariam partem plurimum mihi facere videntur apponam: tuoque primū argumento ita resistam; vt id quod tu concludere conatus es; nec esse consequens; nec ex propositis sequi facile omnes exploratum habeant. Orobiorum namque originem græcam esse ob id præsertim asseris; quod eorum quoque nomen græcum sit; vel, vt rectius loquar; esse possit: verū id, ex eo nequaquā effici, aut deduci posse, quis non satis videt? quis non intelligit? quū siquidem plura inueniantur gentiū nomina græcam etymologiā siue notationem asciscere; quarum tamen populos barbaros semper fuisse Strabo, Plinius, alijque nōnullli probatissimi autores tradidere. Quis enim est qui nesciat H*imantopodū, Phęnicū, Aethiopū, Hamaxobiorū Troglodytarū, Anthropophagorū, Ichthyophagorūq; *nomina græca esse? quū tamē hi omnes populi natura barbari semper extiterint? longeq; ab ipsa græcia remotissimi? N*am Ichthyophagorū quidem genti nomē*

piscium in victu vsum dedisse; Struthiophagis vero è Struthijs cibum; Anthropophagis autem, quod carnibus uescantur humanis neminem fermè arbitror esse qui non exploratum habeat. at vero quis ignorat? Troglodytas ab eo quod cauernas subeant; Hamaxobios autem quod in plaustris vitam agant: fuisse nuncupatos? vt omittam interim & Aethiopas à nigris oculis; & à rubro colore Phœnicas; nec non & à flexis crurum nisibus Himãtopodas, quasi loripedes appellatos. has ob res nos quoq; pro Orobijs nostris responsum hoc volumus; quod quãuis eorum nomen ad græcum etymon trahi possit; non continuo tamen eorum originem græcam fuisse sed potius barbaram, id est, hebræam vt postea probabimus. Non est igitur tam explorata ista ratio, ad id quod volunt isti confirmãdum, quàm uidetur; unde quum Cornelius Alexander asserit Orobios à græcis ortus sui principium omnino nactos fuisse; negandum est; quumq; id ille à græca nominis interpretatione, quod est validissimum in historia argumentum; probat: protinus dicerem nõ esse causam; quin verius dicamus eam Orobiorum originẽ barbarã esse, quàm græcam. Quid enim est hoc illo euidentius? nempè quum ipsum Orobiorum nomen incertæ, ambiguæq; sit originis; vt scite admodũ Cato docuit; quippe quod tàm hæbreã quàm græcam etymologiam sequatur. Porro quum lingua barbara antiquior sit quam græca, vt autor est Plato in Cratylo dicens. Nunquid potissimus nobis hic sermo? an ille?

sari
ngure
grinij

quod ipsa à barbaris qbusdā accepimus(nobis qppe antiqores sunt barbari)uel ob uetustatē ita ea discerni nequeūt vt & barbara. Tū uero maxime hebræa,vt potè primo humani generis ortu mortalibus tradita, quēadmodū D. Augustinus alijq; plurimi sacrarū litterarū enarratores eruditissimi tradunt:haud sanè intelligo; cur nōconfiteri omnino necesse sit;Orobiorum nomen prius hebræū quàm græcū,itemq; eorum originē prius barbaram idest, hebræā fuisse,quā græcā. id.n.rectè sequitur;quod vbi nomen prius fuerit barbarū;ibi origo etiā prior extiterit barbara:quāvis id nomen postmodū effluxerit in græcam latinamue linguam. Non dubito,inquit,Petreius, quin barbara lingua,presertim vero hebræa vetustior sit quàm græca;nec id nunc agitur:verum an Orobiorum nomen hebreum esse possit à te probari velim. Et ille,concedis igitur,inquit,frater optime hebræam linguam antiquiorem esse græca? Prorsus inquit Petreius concedo Marsili,Tu autem Orobiorum nomen hebræū esse nunquid probare potes? Quid ni possim respondit Marsilius? Nam, vt scis,ab ineunte protinus adolescentia hebræam linguam ac litteras didici, atqui quum hoc probatum fuerit;profligata iam hec penèq; ad exitum adducta erit quæstio; quamobrem scias velim;quod quemadmodum apud græcos ὄρος est mons; & βίος, vita,è queis ὀρόβιοι græce sint vitam,in montibus degentes vt ait Plinius: ita quoq; apud Hebræos,quēadmodum ij qui hebræas dictio-

nes interp̃tantur; aptiſſime tradũt; הרות HOROTH ſunt montes, בנים BANIM, vero filij; quibus, ſecluſa tantum è priori verbo poſtrema, TH, littera, ſimul iunctis, effectum eſt nomen compoſitum הרובנים HOROBANIM, quod montiũ filios, ſiue, ut ita loquar; montigenas latine ſignificat: qui poſtmodum à Grçcis, vt antea diximus; ὀρόβιοι ideſt monticolæ ſunt appellati. quapropter qum Orobiorũ nomen vt demonſtratum eſt, hebræam primum notationem ſequatur, quàm græcam; quis non intelligit? eorum etiam originem prius hebræam fuiſſe quàm græcam? At vero, ſi non à græcis orti primum fuere Orobij; igitur neque à Tyrrheno primum Mçone, aut Antenore phrygio; neque rurſus ab Aſiaticis Henetis, Paphlagonibus ue: quia hebræi non ſunt; ſed ab ipſa potius Iudæa longe remotiſſimi. Cæterum his ita conſideratis probatiſq; non poſſum non vehementer admirari C. Pliniũ hominem omniũ ſententia doctiſſimum, M. Catonis verba tam parum fideliter retuliſſe. neq; enim Cato vnq̃ (qui ego ſciam) neſciſſe ſe Orobiorum originem confeſſus eſt: quod ei tã parum ingenue à Plinio obiectũ eſt: ſed incertam eſſe, & ambiguam aſſeruit. quod vel ex ipſius uerbis facile quiſque iudicare poteſt: ſic enim in quibuſdam eorum, quæ Catonis feruntur; originum fragmentis, ſcriptum inuenio. Olanum, inquit, ante à Thuſcorum duce, qui cum Orobijs colonis ibi primus inſedit: quorum origo incerta; vti Comũ, Bergomum, Liciniforũ, & aliquot circa populos: inde ab inſubrũ

principe nomine Medo adaucta Mediolanum nomen seruat. hæc Cato, è queis perspici facile potest diligentiore adhibita obseruatione; illud à Plinio, Catonem Orobiorum ortum ignorasse; non recte adfirmari, quũ aliud quidem sit, longeq; diuersum; nescire verbi alicuius gentisue originem; aliud vero incertam & ambiguam asserere. qui enim ignorat; nullam omnino nouit originem: qui autem ambiguam & incertam esse dicit; aut duas, aut plureis esse posse exploratum habet: verum ambigit quę nam potissimum ex his eligẽda sit. quapropter, meo quidẽ indicio, potius esset affirmandum, M. Catonem ob id nequaq̃ dixisse Orobiorum originem incertam esse; quod eam ipse penitus nesciret: sed quod id ipsum Orobiorum nomen incertam omnino et ambiguam etymologię rationem posset asciscere: quippe quod tam è barbara id est hebræa, quàm græca, vt Quintiliani vtar verbo, originatione non incommode, nec admodum difficile deduci posse perspiceret. Nã quis obsecro adeo uecordi est animo? vt Catonem illum talem, tantumq; virum, quid ὄρος, quedue, βίος, apud Grecos significẽt ignorasse censeat? nemo profecto; nisi insanus quis, sine humanitate, sine ingenio, sine litteris: quum & ipsius Catonis scripta, & Ciceronis autoritas grecis litteris, doctrinisq; eum apprime eruditum fuisse clarissime ostendant. Ius, inquit Cato apud Ciceronem de senectute, augurum, pontificum, tracto; multum etiam græcis litteris vtor. Quam ob rem hac in re Plinio, viro alioquin

eruditissimo minime assentiendum esse, ipsius quoque testimonio facile existimarim. Nemine, enim ait in initio secundi naturalis historiæ libri, unum sequor; sed quemcunque veriorem perspexero: stultū est enim propterea quod quis quędam vera scribit; etiam in erratis eum sequi; legamus ergo rosas, spinas vitemus.

Tum Petreius; recte inquit Marsili isthæc abs te dicerentur; atque aliter sentire propemodū furor esset: si libellum illum de originibus vrbium Italiæ, qui sub Catonis nomine passim circunfertur; ipsius Catonis genuinum esse demonstrare posses: quum & multorū autoritate constet; M. illum Catonem plura quàm nūc habeantur, originum uolumina conscripsisse. Nā apud M. Tulium de senectute idem ipse Cato, septimus, inquit, mihi originum liber est in manibus; omnia antiquitatis monimenta colligo. tum etiam quod nō pauca earum originum verba & à Terentio Varrone, in libris de re rustica, & à Cicerone in oratione pro Cn. Plancio, nec non & in quarto Thusculanarum quæstionū volumine, alijsque pluribus in locis citari soleant: quę nihilominus in peruulgato isto Catone nusquam gentium reperiri possunt. quo negotio intelligi par est; aut falsum, aut cōmenticium, aut certe vanum esse Catoni libellum illū vnicū, imperfectum, atque omnibus modis obtruncatum minimeque sibi constantē ascribere.

Tū Marcilius uera inquit, & apertissima sunt quæ cōmemorasti Petrei; dicique aliter nequaq̄ potest: itaque assentior tibi, Catonē illū plures de originibus libros

edidisse; multaque eorum verba ab antiquis recenseri; quę tamen in eo opusculo, quod prę manibus habetur; minime inueniantur scripta. verum hęc frater optime nihil ad nos; fallaci enim admodum ratiocinatione deciperis. Non enim liber ille originum integer est, vt opinaris & subcisiuus; sed sunt potius, vt necessitas cogit ac ratio; fragmenta quędã, ita vt cernimus in unũ quoddam corpus redacta: quæ ex illis non paucis originum libris, quos scripsit Cato; vel sola remanserunt: quemadmodum omnibus, illa nescio quę Gulielmi Mãtuani collectanea legentibus perspicuum esse potest. Quapropter mirari te haud sanè decet; si plura & à Varrone, & à Cicerone, & à Macrobio verba citari consueuerint; quæ tamen in hisce peruulgatis originũ fragmentis nequaq̃ scripta reperiantur: quando, vti dictum est; libellus ille originum truncus admodũ est ac mutilus: ex quo prętер quædam de italicarum vrbium origine fragmenta, nihil penitus super est; attamen quod hęc, quantulacunque sunt; ipsius Catonis natiua, ac genuina censenda sint; antiquorum virorũ probat autoritas; ac primũ quidẽ Dionysii Halicarnassei, quem M. Varronis libertum fuisse constat; is enim libro primo M. Catonem & C. Sempronium temere nimium, ne dicam isolẽter, arguens, eorum de Ligurũ origine sententiam ita recẽsuit. Ligures, inquit, multa Italiæ loca incolunt; atque etiam Galliæ quędam possident; vtra vero sit eis terra patria incertum est: nihil enim vlterius de his certi dicitur. doctissimi autem

Romanorum scriptorum in quibus est Portius Cato, qui vrbium Italię origines diligentissime collegit; & C. Sempronius, & alij plęriq; græcos eos fuisse dicũt, ex ijs qui Achaiam aliquando incoluerunt; multisque commigrarunt ætatibus ante Troianum bellum. Non vlterius tamen diffiniunt; neque græci generis cuius fuerint; neque vrbem ex qua profecti, neque tempus, neque migrationis ducem, quaue usi fortuna sedes patrias reliquerint: verum græca vsi fabula, ne vnũ quidem eorum qui græca scripserunt autorem certum adhibuerunt. veritas igitur in occulto. hęc hic. C. quoque Plinius libro tertio sæpenumero Catonem citare solet: pręsertim vero capite. xviij. Venetos inquit Troiana stirpe ortos; autor est Cato. itemque capite. xiij. ait Catonem scribere Ameriam vrbem ante Perseum bellum annis ferme nongentis fuisse conditam. quæ quidem omnia in ijsce Catonis, quæ passim feruntur, fragmentis scripta reperies: quibus illa quoque quam antea cõmemorauimus; eiusdem Plinij de Orobiorũ ortu sententia non incõmode (vt opinor) addi potest. Nam & si parum fideliter eam retulerit; ab ijs tamẽ de quibus nunc loquimur; peruulgatis originum fragmentis depromptam fuisse manifestũ est. Quas ob res siquid es facturus Petrei noua aliqua cõquiras necesse est: isthæc siquidem Cornelij Alexandri, ac sectatorum eius quantum valeat vel ratio, vel autoritas, satis iam perspicue (ni mea me fallit opinio) demonstrauimus.

Tum L. Petreius, solet inquit Marcili, & subtilius,

& fusius his singulis à nonnullis responderi: sed ea quę perspicua sunt, vt ait Cicero; longa esse non debent. Quid enim ijs, quæ à te tam multa dilucide, copioseq; dicta sunt; apertius? quid enodatius? quid deniq; uerius dici potest? Itaq; quoniam & ea quæ dixisti, omnē (vt dici solitum est) fidem sensibus, idest, incorruptis, atque integris testibus, asciscunt; & eadem mihi valde probata sunt; quod & istis puto: omittam profecto contra omnino amplius aliquid velle dicere. Verum nunc Iulium, si ipsi cōmodum est, audiamus: studet enim noster hic audire Mauritius; quę nam sit tua C. Iuli, (suo enim quisq; studio maxime ducitur) de Orobiorū origine sententia. Quamobrem aggredere quæsumus; est enim is tibi proprius disserendi locus. Tum ille ridens, *Nunquid obliti estis, inquit, quod vobis initio dixerim? me propter varias, discrepāteśq; doctissimorum hominū opiniones, quid de Orobiorum ortu sentirem explicare vix posse? quis. n. ea probare queat; quæ percepta, quæ comprębensa, quæ cognita nō habet? attamen, quoniam ita vultis; geram vobis morem: totamq; eorum (non ignorantibus tamen vobis quid sim dicturus) qui Gallis Senonibus duce Brēno Orobiorum originem tribuunt; sententiam, quoniam otiosi sumus; explicabo: & agam quidem quàm breuissime potero. etenim deuictis Cornelij Alexandri; Plinijq; erroribus, longa de meo sermone detracta oratio est. Brennum namq; illum Gallorum ducem plerasque Orobiorū ciuitates condidisse; non equidem ratio ulla,*

aut disputatio, vt credam, impellit: sed nobilitas summorum, tum antiquorum, tum recentium scriptorum & autoritas. Presto enim mihi sunt, præ cæteris tres magnæ apud latinos existimationis viri huiusce opinionis quidam quasi duces ac principes: Trogus. s. Pompeius, siue is potius Iustinus sit; Paulusq; Diaconus, ac Iooannes Saresberiēsis. qui omnes vno quasi ore tradunt; Brennum in transpadana Gallia vrbes plurimas condidisse. verū si placet; nec alienū putatis: singulorū verba proferā. Perplacet vero inqt Marcilius; nec alienū suscepto operi videri potest. Tum ille, quęso igitur inquit attendite: principioq; Trogum Pompeiū de Gallis, qui ductore Brēno in Italiā venerāt; lib. xx. ita dicentem auditote. His autem inquit gallis causa in Italiam veniendi, sedesq; nouas quęrendi, intestina discordia, & assiduæ domi dissentiones fuere. quarum tędio, quū in Italiam venissent; sedibus Thuscos expulerunt: & Mediolanum, Comū, Brixiā, Veronā, Bergomum, Tridentum, Vincentiā, condiderunt. hæc ille, Paulus vero Diaconus libro Longobardicæ historiæ secundo, hunc fermè in modum scribit. Antiquissimo, inquit, tempore, Brēnus rex Gallorū; qui apud Senonas vrbem regnauit; cum trecentis millibus Gallorum Senonum ad Italiam venit: eamq; vsq; ad Senogalliā, quę à Gallis senioribus vocitata est; occupauit. causa autem cur Galli in Italiam venerint; hæc fuisse describitur. dum. n. vinum degustassent ab Italia delatum; auiditate vini illecti ad Italiam transierunt. Horum

centum millia non longe à Delphos insula properãtes Grecorum gladijs extincta sunt. alia uero cẽtũ millia in Gallitiam ingressa; primum Gallogræci, postea vero Galatæ appellati sunt. & ij sunt: quibus doctor gentium scripsit epistolam Paulus. Centum millia Gallorũ qui in Italia remãserant; Ticinum, Mediolanum, Bergomum, Brixiamque construentes, Cisalpinæ Gallię regioni nomen dedere. isti sunt Galli Senones; qui olim vrbem Romuleam inuasere. Hæc autem & plura alia Ioannem Saresberiensem sexto Polycratici volumine differentẽ accipite. Tradunt, inquit, historiæ Brẽnum ducem Senonum, qui exercitũ Romanorũ apud flumen Aliam confecit; ipsamque urbem Romam irrupit; cæpit; & cæsis patribus, & subacta Italia, inuasit grgciam; vastãs oĩa, vniuersisque terribilis, vsque ad Delphici Apollinis templum, quod situ est in monte Parnasso, processit: ipsiusque Apollinis appetens spolia, scurriliter iocatus ait: locupletes deos largiri hominibus oportere. hunc, inquam, tradunt de maiori Britãnia, quæ ab aduentu Saxonum in insulam, vocatur Anglia, oriundum: apud Trogum Pompeium in. xx. reperitur: quia Senones Galli cõmilitones Brẽni quum in Italiam venissent; Thuscos à suis sedibus expulerunt: in ea cõdiderunt vrbes egregias, Mediolanum, Comũ, Brixiam, Veronam, Bergomum, Tridentum, atque Vincentiam. mansit autem exercitus ille Brẽno duce triumphator, & semper inuictus; donec insurgere ausus est in Deos; ipsum Apollinis delphicũ inuadens templum; vbi quũ

incolæ, Dei opem suppliciter implorarent; iuuenẽ supra humanum modum insignis pulchritudinis in delubri culmine conspexerunt: auditus est etiam stridor arcus; & strepitus armorum; subito etiam terræmotu pars montis abrupta Gallorum strauit exercitum: insequuta deinde tempestas est; quæ grãdine, & frigore saucios absumpsit. Dux ipse Brẽnus quũ dolorẽ uulnerum ferre nõ posset; pugione vitam finiuit. hęc hic. Quod igitur fundamentũ, huius questionis est; id pręclare iactum videtis; quod quoniam ferrè cõstat inter omnes, non veteres solum quos recensui; sed etiam recentiores haud paucos, quos data opera prætermitto: fateamur necesse est Orobios à Gallis Senonibus duce Brẽno ortos fuisse. exclusa namq; Cornelij Alexandri ac C. Plinij sentẽtia, qum præterea nulla sit alia; istęc Trogi Pompei, & cæterorum latinorum opinio maneat necessum est. Tũ Marcilius, enumerasti inquit optime Iuli memoriter quidem, ac distincte quorundã de Orobiorum ortu sententias: aduersus quas, tametsi multa nunc cum vere, tum vehemẽter dici; ac copiose etiam afferri possint: tamen dicere prætermittam: absurdum est enim de tam perspicuo istorũ errore, pluribus, q̃ opus est, verbis velle contendere. Sed ego nũc omissis ijs omnibus, quæ negari facile queant; (ne cõtentiose rem agere videamur) quæ & certissima, & clarissima mihi videbũtur; opponã. Principio igitur rationem eam, quam adfers Iuli, nõ satis firmam puto: quod enim plurimis cum antiquorum, tum recentium;

ſcriptorum hominibus ita videatur, vt tu dixiſti; id ſatis magnum eſſe argumentum ratus es; cur Brenum Orobiorum ciuitatum conditorẽ fuiſſe fateamur. quod quàm leue ſit, tum etiam falſum videamus. Ac primum quidẽ quum ſcriptores illi temporũ, quos græce Chronographos appellare couſueuimus; quoſq; tuæ opinionis quaſi duces adduxiſti; hallucinati Grecorum fabulis ac mendacijs inueniantur: quis non intelligit? illorũ teſtimonium nullius fermè vel ponderis, vel fidei eſſe, vel autoritatis? At qui, inquit, Iulius ſi iſtud obtinueris; traducas me ad te totũ licebit. Tum Marcilius, facillimum id quidem eſt, inquit. Nam quũ Italię origo ſplendidiſſima extiterit cum tẽpore, tum origine gentis: (cæpit enim aureo ſæculo, vt inquit Cato, quem Cicero religioſiſſimum teſtem vocat,) ſub principibus Dijs Iano, Chameſe, Saturno, gente Phœnicea & Saga; quæ poſt inundationem terrarum per orbẽ prima colonias miſit Porrò quum Trogus Pompeius, quem quaſi ducem poſteriores hiſtorici ſequuntur; libro. xx. vniuerſam Italiam à Græcis ortus ſui initium ſumpſiſſe fidenter ſcribat: Quis eum Grecorum fabulis, ac cõmentis, qui à ſe principio emmanaſſe Italiam exiſtimant; non niſi deceptum, adeoq; hallucinatũ cenſeat, vt publicam probatiſſimorum ſcriptorum fidem aut ignoraſſe, aut contẽpſiſſe, aut ſaltem Fabiũ Pictorem, M. Catonem, C. q; Semproniũ viros planè eruditiſſimos nequaquã legiſſe videatur? Cur autem ad ea Græcorũ mendacia, quæ antiquorũ iudicio, & eo-

rum maxime quos modo nominauimus;nota occurrũt, & illustria;in sole caligarit:non satis equidem intelligi potest:nisi eũ fortasse,quæ de Gręcorũ mendacijs.M. Cato ac.C.Sempronius scripta reliquerunt non accepisse sentiamus. Siquidẽ Cato in originũ suarũ principio,Græci,inquit,tam impudenti iactantia effundũtur:ut quoniã his dudũ nemo respondit;ideo libere à se ortã Italiã,& eandẽ spuriã,& spurcã, atq; nouitiã nullo certo autore,aut ratione,sed per solã insaniam fabulentur.Itemque C.Sempronius. Hæ,inquit, sunt verę tàm priscæ Italiæ quàm vrbis Romæ antiquitates,& origines:quibus quoniã plures Græci postremis temporibus in Italiã cõmigrantes, mixti fuerunt: ob id à se principio emanasse Italiã Græcia falsò existimauit;græca cũ leuitas tum fabulositas.Quis.n.ex antiquissimis nõ scribit à Iano Ianiculũ, & Hetruscos veteres Gallos conditos?& tamen plures Græcorum tradunt àTyrrheno Lydo,qui fuit nuper,& heri;positos.Quin & Turrenã Thuscorũ regiam nõ puduit eos Romã asserere:tanta videlicet impudentia cum eorũ iactantia est:vt omniũ gentiũ,& imperiorũ,atq; vrbiũ præclarissimarũ se conditores esse apertis sæpe mendacijs conscribant.hæc ille.Verũ hæc ratio minime congruerit;quandoquidem hi à latinis non modò scriptoribus,sed à Græcis etiã sæpenumero citari cõsueuerint.Quid igitur?Ego mehercle, tãetsi vereor in hoc loco,quid hac de re sentiã exprimere; dicã tamen:ne qua fortè refellendi pars in tam accurato ser-

mone præterita esse videatur. Nemo *ferè vestrum est; quin clarissimũ illud* M. Catonis *vaticiniũ sæpe audierit; nonnunquã etiã in antiquorũ monimentis legerit; quod olim in Græcos ab eo tanquàm ex oraculo editũ fuisse* C. Plinius *libro.xxix.testatur dicens.* Quod *clarissime intelligi potest ex* M. Catone: *cuius autoritati triumphus, atque censura minimũ conferunt; tãto plus in ipso est. quãobrem ipsius verba ponamus.* Dicam, *inquit, de istis Græcis suo loco Marce fili quid Athenis exquisitũ habeã: & quod bonũ sit illorum litteras aspicere; non perdiscere. vincam nequissimũ & indocile genus illorũ. & hoc puta uatẽ dixisse:* Quandocunque *ista gens suas litteras dabit; omnia corrũpet: tunc etiã magis si medicos suos huc mittet: iurarunt inter se barbaros omnes necare medicina: sed hoc ipsum mercede faciunt; vt fides his sit; & facile disperdant:* Nos *quoque dictitant barbaros; & spurcius nos, quàm alios opicos appellatiõe fœdãt.* Atque *hic* Cato *sexcẽtesimoquinto anno vrbis nostræ obijt.lxxxv.suo: nequis illi defuisse publice, aut priuatim vitæ spatia ad expendendũ arbitretur, hæc* Plinius. Quare *non alia de causa inficias irem* Trogũ Pompeiũm *Græcorũ fabulas, ac figmenta fuisse persequutũ; nisi ne qua in parte diuinũ illud, quod diximus,* M. Catonis *oraculũ euanesceret.* Quocircà *tua illa ratio* Iuli *ex* Trogi Pompei *autoritate deducta nihil tibi proderit: quippe quod* Trogũ *ipsum, qui tuæ rationis quasi fons, & fundamentũ est: Græcorũ cõmentis captũ fuisse, atq; hal-*

lucinatũ aperte probatũ sit: sed hæc hactenus. Nunc vero sit necne eidẽ Trogo, recẽtioribusque iisce chronographis, quos nominasti, in historicis monimẽtis omnino fides adhibenda, expendendũ est. ad quod præstandũ ex antiquissimo Persarũ historico Metasthene optimũ capi potest exordiũ. is enim in initio statim de indiciis annaliũ Medorũ, atque Persarũ, qui autores, vt græce loquar, in chronographia recipi debeãt, scite admodũ his verbis docet. Qui de temporibus dicere parant, necesse est illos, non solo auditu, & opinione chronographiã scribere: ne quũ per opiniones scribũt, vti Græci, cum ipsis pariter & se & alios decipiant: & per omnẽ vitã aberrent. Verũ absque errore fiet, si solos annales duarũ monarchiarum secuti, cæteros omnes vt fabulatores reiecerimus. in his. n. tam liquido, atque vere digesta sunt tẽpora, Reges, & nomina, quàm apud eos splẽdidissime regnatũ est. neque tamẽ omnes recipiendi sunt, qui de his regibus scribunt: sed solũ sacerdotes illius regni, penès quos est publica, & probata fides annaliũ suorũ. qualis est Berosus: Nam is Chaldæus omne tẽpus Assyriorũ digessit ex antiquorũ annalibus, quẽm solũ, vel maxime vnum Persæ nunc sequimur. Ex hac igitur perspicua Metasthenis præceptione, qui autores in describendis temporibus accipiendi, reiiciendiue sint, facile intelligi, indicariq; potest: Suscipiẽdos namque eos omnes absque cõtrouersia censet: qui publica, probataque fide scripserũt: quales sunt cuiusque imperii sacerdotes, penès quos

antiquitus publica annalium fides habebatur. Eos *siquidem publicos rerũ gestarũ, ac temporũ scriptores fuisse; præter* Metasthenem, Cicero *quoque noster libro de* Oratore *secundo cõfirmat his verbis.* Erat, *inquit,* Historia *nihil aliud, nisi annaliũ confectio; cuius rei, memoriæque publicæ retinendę causa, ab initio rerum* Romanarum *vsque ad* P. Mutium *Pontificem maximũ res omnes singulorũ annorũ mandabat litteris Pontifex maximus; efferebatque in album; & proponebat tabulam domi; potestas vt esset populo cognoscendi, ij, qui etiam nunc annales maximi nominantur.* Hanc *similitudinem scribendi multi secuti sunt: qui sine vllis ornamentis monimenta solũ temporum, hominum, locorũ, gestarũque rerum reliquerunt.* Itaque *qualis apud* Græcos *Pherecydes,* Hellanicus, Acusilas *fuit; alijque permulti: talis noster* Cato, & Pictor, & Piso: *qui neque tenent quibus rebus ornatur oratio (modo enim huc ista sunt importata) & dum intelligatur, quid dicunt; vnam dicendi laudem putant esse breuitatem. hęc ille,* Cæterum *huiuscemodi publicæ, probatæque fidei scriptores ij sũt; qui quattuor maxime illustrium regnorũ res gestas, ac tempora litterarũ monimentis commendarunt.* In *his autem facile mea quidem sententia cæteris antecellunt; in primis quidẽ inter externos* Berosus *patria quidẽ* Babylonicus, *dignitate uero* Chaldæus; Chaldæi *siquidem,* Diodoro *teste, eum locum in* Babyloniorum *rep. obtinẽt; quem sacerdotes, &* Prophetæ *apud* Aegyptios: *dehinc* Metasthenes *Persa,*

Manethon sacerdos Aegyptius; nec non & Philo Iudæus: è grecis autem Myrsilus Lesbius, Archilochus, ac Xenophó: Porrò ę nostris, Fabius Pictor, M. Cato, C. Cæsar, Crispus Sallustius, C. Sempronius, T. Liuius, & siqui sunt alij; q à Beroso, ac publica quattuor monarchiarũ annaliũ fide non desciscant. At grecũ istud quidem monarchia verbũ est: sed dabitis profectò, vt id quoq; mutuemur; dicaturq; tam Latine Monarchia; quàm sæpe apud Ciceronem Tetrarchia dicitur: verũ mehercule enitar; vt latine loquar; nisi in huiuscemodi verbis, quibus; vt & alijs multis, consuetudo iã vtitur pro latinis. Cæterum nihil vos perturbet viri ornatissimi, Metasthenẽ Persam duarũ solũ monarchiarum Assyriæ scilicet, ac Persicæ annales comprobasse: Nã huiusce rei causa illa mihi magis probanda videri solet; quod Metasthenis tempestate nondũ duarũ aliarũ monarchiarũ acta (faciamus. n. tractando hoc verbũ vsitatius, & tritius) descripta essent; Græce nimirũ ab Alexandro Macedonũ rege vsq; ad Philippũ nouissimum Syriæ, atq; Asię regem: nec non & Romanæ; à Romulo vsq; ad Cęsarũ tempora: quippe qui vel ante Alexandri Macedoniæ regis imperiũ, vel eiusdẽ potius temporibus floruerit; quemadmodũ ex ipsius met verbis facile cognosci potest: ait enim. Nostra ætate Arses annis quattuor regnauit: Darius vltimus, sex. Magnus Alexander, qui imperiũ in Gręcos transtulit; annis duodecim. Seleucus Nicanor, qui nunc agit annum tricesimũ; successit toti Asiæ, ac Syriæ. Ex quibus

ſanè vnrbis licet intellgere, in initio. Græcę monarchiæ ab Alexandro primum cæptę Metaſthenē ipſum floruiſſe. quocirca credamus neceſſe eſt, de Gręcę monarchiæ annalibus, quid ipſe ſentiret; eum litteris mādare nequaq̃ valuiſſe. De Romanorū vero annalibus ſiluiſſe Perſam hominē minime mirū eſt: aut quod latinæ linguę rudis eſſet; aut quod eius ętate Romanorum annales nōdū publicū accæpiſſent. Nos vero harum etiā duarum monarchiarū Gręcę ſcilicet, ac Romanæ annales, & hiſtorias, nequaq̃ proprio freti iudicio, adiecimus; ſed antiqui pariter, ac diligentiſſimi Hebræorū hiſtorici Philonis autoritate apponendos curauimus. is enim ſcribit in hiſtorijs ſuis tēpora quadraſſe ad veros annales quattuor monarchiarum; qui ſoli emēdatiſſimi habentur: quos ſoli, vel maxime primi retulerunt ex Chaldæis Beroſus pro monarchia Aſſyriorū: & Metaſthenes Perſa hiſtoricus, in annaliū indicijs. pari forma ait ex Græcis eos ſe ſequutū, qui annales Gręcorū ſequuti ſunt. lxxij. ſeniores interpretes vſq; ad Ptolomeū & Haſmonaim, id eſt, Macchabæos: & inde Romanos qui tempora ſua diligentiſſime conſeruauerunt. Quapropter, vt aliquando totā huius generis rationē concludam, ac definiam; quū & Metaſthenis Perſæ, & Iudæi Philonis teſtimonio ſatis admodū manifeſte probatū ſit, ijs tātū qui quattuor monarchiarū res geſtas cōſcripſerunt; pręſertim uero ac magis teſte Myrſilo Leſbio, ijs, qui conſentiunt in eorū patria hiſtoria: quàm quibuſuis alijs, quãuis alias

eruditissimis, credendum esse; ec quid causæ erit? cur quisquam Trogũ Pompeiũ, & eos, qui eũ sequuntur; non penitus in ea disputatione, quæ est de Italiæ, & Orobiorũ nostrorũ origine; reijciẽdũ censeat? quippe qui neq; alicuius regni sacerdos extiterit; nec ex publica aliqua, probataq; annalium maximorũ fide, sed solo ex auditu, & traditione Grecorũ, qui nihil non in historia audent; historiarũ libros ediderit: quod facile vel ex ipso Iustino discas. Trogus enim inquit, Pompeius Græcas, & latinas orbis historias latino sermone cõposuit: vt quũ nostra græce, græca quoq; nostra lingua legi possent. prorsus rem magnã & animi, & corporis aggressus. itemq;. Et quæ historici Grecorũ, pro ut cõmodum cuiq; fuit; inter se gregatim occupauerant; omissis quæ sine fructu erant; ea omnia Pompeius diuisa temporibus, & serie rerum congesta cõposuit. & cætera quę sequuntur. è queis illud recte sequi perspicuum est: quidquid Trogus Pompeius de Italiæ, atq; Orobiorũ ortu scriptũ reliquerit; tam & si aliqua ex parte ueritatis laudem assequatur; hac tamẽ in re fide penitus carere; vti à Græcis acceptũ; quibus testimoniorum religionẽ nunquà habitã fuisse Cicero affirmat, dicens; Verũtamen hoc dico de toto genere Græcorũ: tribuo illis litteras: do multarum artium disciplinã: non adimo sermonis leporem: ingeniorũ acumen, dicendi copiam, denique etiam si quã sibi alia sumunt; nõ repugno: Testimonium religionem, & fidẽ nunquam ista natio coluit; totiusq; huiusce rei quæ sit

vis;quæ autoritas, quod pondus ignorant. vnde illud est; Da mihi testimonium mutuũ.num Gallorũ? nũ Hispanorũ putatur? totum istud Græcorum est: vt et qui græce nesciun; hoc quibus uerbis à Gręcis dici soleat; sciant. hæc ille. & quidem satis superq;. Quare ultra nõ proferam orationẽ meam: etenim posset esse infinita; si mihi libeat, huiusce gẽtis in testimonÿs dicendis explicare vanitatẽ: quanq̃ profectò nec ea quidem quæ in Græcos pariter ac Latinos quosdam effudi; eo cõsilio à me dicta sunt; quo scriptoribus his ego vnus maxime fidem derogem; sed vt veritatis causam agã: hęc tamẽ aut publice, aut in concione dixisse; perabsurdũ fortasse videri potuisset: sed in huiuscemodi familiari sermone, & consessu nequaq̃. Sed vereor ne aut molestus sim uobis viri optimi; aut ingenÿs vestris videar diffidere; si de tam perspicuis rebus diutius differo.

Tum Iulius. Non equidẽ, inquit, facile negauerim ea eẽ omnino certissima, ac clarissima, quæ à te p̃clare modo, & erudite dicta sunt Marcili: sed tamen aut nostram, aut antiquorum de Orobiorum origine sententiã non multũ aut infirmasse, aut labefactasse facile admodum ostenderim. Quid enim si doceo? si planum facio? ex Berosi quoq; tui sententia, Brennũ ipsum à Trogo Pompeio, alÿsq; nonnullis nec perperam, nec incommode fuisse Orobiorum conditorem cognominatũ? Quid si unico uerbo repellaris? Quale uero inquit, Marsilius est istud? Et ille, Brennum, inquit mediussidius Orobiorum ciuitatum conditorẽ, nõ alia.

de causa aut ratione à Trogo Pōpeio appellatū fuisse censeo; quàm quod earū extiterit instaurator, & amplificator. Non enim te fugit iuuenē in primis diligētem, ac studiosum; quæ Berosus ille Chaldæus, cuius in nomine facile soles acquiescere; de Semiramide, quam Strabo & alij nōnulli Babyloniā condidisse affirmāt; litteris mādarit: ea, si recte memini, sunt. Quarto inquit loco regnauit apud Babyloniā vxor Nini Ascalonita Semiramis annis xlij. Hæc antecessit militia, triumphis, victorijs, & imperio omnes mortales. ipsa hanc vrbem maximam ex oppido fecit; vt magis dici possit illā ædificasse, quàm ampliasse. Ex quibus facile potest intelligi Strabonē, Ouidiū, Trogūq; Pompeiū, & alios nōnullos dixisse Babyloniam à Semiramide conditam, pro eo, quod erat, auctam, instauratā, amplificatāq;. neque. n. Semiramis illa Atergatis Deæ quàm Plinius, Athenæusq; Δερκέτου Hebrei vero, vt fama est; Dagon, idest Piscem vocant; filia, Ninique primi Assyriorum regis vxor: Sed Nimbrotus ille Saturnus Babylonicus Chuseo patre Chamesis filio natus, primus omniū Babylonicæ vrbis fundamēta iecit; si modo vera sunt; vt profectò sunt; quæ Hieronymus, Augustinus, Iosephusque, & ante eos Berosus, ac Moses litterarū monimentis prodidere. Hinc etiā apud cōplures gestarū rerum scriptores legimus à Romulo Romam fuisse conditam, cognominatāque: quū tamē & Fabius pictor, & C. Sempronius apertissime contraria scribant; Romam scilicet non à Romulo, sed à

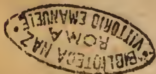
Roma Itali filia longe antea fuisse ędificatam; verũ à Romulo multis sæculis post fuisse auctam; & ampliatam. ita enim Fabius. Suscepto, inquit, Italus Italię imperio, tum filiã suam Romã nomine Siculis, & aboriginibus in latio præfecit. Quæ relicta Capena mediũ Palatinum tenuit; & in vertice vbi hæret Exquilino, Romã oppidulũ condidit; quod Valentiam sonat; post eius obitũ ob paludes neglectũ oppidũ fuit usque ad aduentum Euãdri; qui cum oppido simul restituit nomen. & paulo post. Denique Romulus potitus rerum Albanorum, & vsus maxima familiaritate regũ Hetruriæ, & rex primus è regulis Italiæ creatus, in latio Romã oppidulũ in regiãTetrapolim vertit; inque Palatino colle fundauit. ascito enim ex Hetruria uate, atque sacerdote Olympũ fecit; Pomœriũque sacrauit: & aratro ab Olympo in vico Thusco per Palatium circunducens ab imo collis ad verticem, quadratã vrbem signauit: et in vertice collis hęrẽte Exquilino Romam oppidulũ ampliauit: Et ita Romulus ex regulo primus rex àThuscis declaratus est. Quã remp occasionẽ acceptã Mithridates rex Asiæ pro ignominia Romãis opposuit; quod vernæ fuissent Thuscorũ. hæc hic. C. vero Sempronius. Non igitur, inquit, à Romulo Roma, sed cõtra ab ipsa potius Roma, cuius adeo est occulta deriuatio; Romulus nomen habuit. quæ ante ipsum Romulum cœpta legitur coli annis paulominus octingentis ab Italo in Auentino; & filia eius Roma in Palatino colle; & ante hos plusquàm trecẽ-

tis annis, aureo sæculo à Saturno; vbi nunc Saturni ædes ad radices Capitolini collis. At Romulus solũ eã ex oppidulo Roma, in Palatino colle quadratam, & regiã reddidit: hæc ille. itaque minime in dubiũ venire debet; Quin Trogus Pompeius, Paulusque diaconus, & qui eos sequuntur scriptitarint, Brennũ illum Gallorũ regulũ plærasque Galliæ Cisalpinæ ciuitates cõdidisse; loco eius, quod erat, ampliasse; aut restituisse; seu potius cultiores, ac munitiores reddisse. ac demũ ne multis vos morer; adsunt testes locupletissimi; & quidem è recentioribus rerũ gestarum, ac temporum scriptoribus permulti; qui asserant (quod me tamen in Bossianis potissimũ Chronicis memini legere solitũ) Brennũ Gallorum ducẽ quum in Galliã Cisalpinam transcendisset; pulsis ex ea Hetruscis, plurimas huiusce regionis ciuitates, & quidẽ peruetustas diruisse; ac solo æquasse: easdemque non ita multo post ab eisdem Gallis, ad hæc ipsa loca. M. Furij Camilli consilio, ac virtute ex Roma, quã ui irruperant; postmodũ eiectis, expulsis, fugatisque iterum instauratas, nec nõ & fortioribus præsidijs, propugnaculisque ad propulsanda Romanorũ arma, circummunitas, ac septas fuisse. qua in re, vt mea fert opinio Marcili, Brennus ille nõ immerito, nec iniuria cunctarum fermè Galliæ Cisalpinę ciuitatũ à Trogo, atque alijs cõditor appellari meruit.

Tum Marcilius. Quãuis inquit Iuli quæ dixisti; quasi quodã ex oraculo attulisse videaris: scito tamen nullã ex his ad id quod quærimus respõsionẽ tuã esse.

Vt enim isthęc omnia quæ abs te modo dicta sunt, tibi ita esse concedam: quid ad rem? principem Orobiorũ autorem, ac parentem inuestigamus, non amplificatorem, instauratoremue: sed illud fortè (vt opinor) statim repones, quod initio tibi iam sumpseras, nempe quum iam penitus C. Plinij, aliorumq; tam Græcorum, quàm latinorum de Tyrrheno, atq; Antenore, exclusa fuerit opinio, quũq; præterea nulla alia possit inueniri, tuam omnino manere necessum esse. Quis tibi hoc daturũ putas Iuli? primum enim vnde tibi notæ sunt omniũ opiniones scriptorũ, & nationũ? perlustrasti ne tu omnia Aegyptiorũ, Chaldæorũ, Syrorumue monimenta litterarum? leue profectò, ac potius nullum id quidem argumentum est. Verum desinamus aliquando ea refellere quæ cum inania sunt, tum vero adeo aperta ac manifesta, vt mehercle nec egere quidem oratione videantur. quid enim potest esse tam apertum? tam perspicuum? quàm, quum Brẽnus Orobiorum ciuitates instaurauerit, & auxerit, eas vtique vel oppressas, vel direptas reparasse, vel paruas saltẽ atq; humiles amplificasse? non igitur primum à Brẽno conditæ Orobiorum vrbes. Sed tamen illud minime silentio præterierim (vide autem quàm tecum agam liberaliter Iuli) eos omnes qui suppresso Brenni nomine, Gallos tantũmodo multas Cisalpinæ Galliæ ciuitates condidisse affirmant, si non planè defendi, certe vel excusari posse. atq; ad id quidem obtinendum, confirmandumq; autoribus vti optimis possumus, quod cum in omnibus

e

causis, vt autor est Cicero; & debet; & solet valere plurimũ; tum vero primum in omni antiquitate. verũ enimuero ne aut fortè cuiquam postea videar plura de istorũ sententia dixisse; quàm vel causa postularet; vel necessitas ipsa cogeret: aut nedum huic (Iuliũ intuẽs) obsequi studeo; tibi Marce, atq; alijs sim molestus; paulisper conquiescam: quum præsertim sermonẽ benè longum habueritis adulescẽtuli vtinam non impudentis; illud quidẽ certe non nimis verecundi; qui presente te Marce doctissime tã multa & aduersus Plinium, Trogumq; Pompeium, atque eorum asseclas, de Orobiorum ortu disputauerim, nec sanè per recõdita, aut multum difficilia. Tum Marcus. mihi ne, inquit, molestus sis? qui te id ipsum maxime rogauerim? Sed neutrum istorum fiet; nã & à te perfici dissertionem hanc (si modo possum) volo; nec tua mihi oratio longa videri poterit. Perge itaq; obsecro; sequentur. n. quæ tu igenue polliceris. Et ille; Q uoniã inqt, si Dijs placet; ipsi fontes iã sitiũt; qd de Gallico hocce Orobiorũ ortu cognitũ habeã; tua iã penè coactus Marce huma nite, q̃ breuissime potero exponã. Dicimus igitur synceriores illos gestarũ rerum scriptores; qui circuncisis tàm Gallicorũ, quàm Græcorum ducum nominibus, Gallos ἁπλῶσ (vti græca vtar voce) Plerasq; Cisalpinæ Galliæ vrbes ædificasse tradunt; ob id vel facillime expurgari posse: quod ipsum Gallorum nomen ambiguũ est; & vt græci uocant ὁμώνυμον, idest vt nostri vertunt, æquiuocum: Q uæ profectò ὁμωνυμία

plurimos sanè eruditosq; viros, potissimũ tamẽ Græcos aberrare quàm sæpissime cõpulit. Cæterũ de ambiguitate nominis Gallorũ, hæc sunt quæ apud Xenophontẽ legi. Ogyges, inquit, plures fuere: primus supradictus attauus Nini; quem Babylonij Gallum cognominant, quod in inundatione etiam superstes alios eripuerit, & genuerit: hinc Sagæ, apud quos nauigio seruatus est, & ereptus; ratem vocant Gallerim; quod ab vndis seruet: verũ græca lingua candidũ, & lacteũ significat: Phrygia exectũ testibus: latina gallinę maritũ, & Celtas, qui sunt Galatæ veteres à Galanthe filio Herculis; à quibus Galatæ in Asia, & Gallogręci in Europa: fuit autẽ priscus Ogyges in prima inũdatione terrarũ: alter vero Atticus in tertia. hic hæc. è queis facile apparet, Gallũ, non solũ eos populos quos nũc cõmuni vocabulo Frãcos appellamus; significare; sed generatim quoque, ac rectius omnes qui à fluctibus, atq; aquarum eluuionibus seruati sunt. quod hercle appositũ, vel vt Græci dicũt ἐπίθετον propriũ fuit Noe: quem Berosus Chaldæus, et in hoc etiã loco Xenophon, atq; alij quidam Ogygẽ priscũ, ac Ianum patrẽ vocant. Cæterũ in Gallorũ genere tres discretas esse species veteres Chronographi tradiderunt. Prima nãq; eorũ species est; q̃ ante omnes alios Alpes Italiæ trãscẽderũt: quosq; celtas fuisse T. Liuius in. v. ab vrbe condita autor est: Hos nãq; Tarquinij prisci temporibus, ab Arunte Clusino, in vltionẽ stupratæ, à Lucumone vxoris, accersitos ex Gallia, in Italiã con-

migrasse M. Cato, C. q; Sempronius prodiderunt. Altera vero eorũ Gallorũ est; qui aliquot seculis post, superato Apenino in Thusciã descenderunt; ac Romanã vrbẽ incendio cõsumpserunt: hi autem fuere Boij; Senones; atq; insubres, queadmodũ ijdẽ Cato, & Sẽpronius scribunt: de qbus abs te satis multa Iuli, ex Trogo Paulo, Ioanneq; nuper allata sunt. hosce autẽ Senonas, prioresue Celtas nequaquã reor Orobiorũ conditores (principes inquam) ab antiquis habitos fuisse; aut appellatos; sed restauratores tantum, amplificatoresq;: quos tamen etiam cõditores dici posse non incõmode abs te Iuli optime supra demonstratũ est. At uero tertia eademq; & vetustior, & magis propria illorũ sanè fuit; quos Κατὰ μετωνυμίαν *ab inundatione Gallos cognominatos fuisse scriptum reliqt Xenophon. eò qđ Hebræi, Chaldæiq; sacris in litteris vndas, & fluctus* גלים GALLIM *dicant. queadmodũ apud regiũ vatẽ psalmo. xlij. legimus* כל משבריך וגליך עלי עברו *idest. Col Misuarecha ue Gallecha Halai Hauaru. hoc est. omnes gurgites tui, est fluctus tui super me transierunt: Hi autem extitere prisci illi Aramei; qui Scythæ Sage vocãtur à Beroso, Catoneq;; in Armenia statim post diluuium geniti; à quibus postmodum in Italia, Solino teste, manarunt Vmbri. Sed de his aliàs fortasse copiosius. Ab istis ergo Gallis Vmbrorũ progenitoribus, q etiã Ianigenæ, id est, à Iano geniti dicuntur: non alienum, aut absurdũ iudicarem priscos autores intellixisse Orobios fuisse primũ geni-*

tos. Habetis igitur viri ornatissimi explicatas oẽs fermè (vt arbitror) de Orobiorũ origine s̃nias; q̃bus de rebus quoniã satis à nobis dictũ est; nunc, vt est in adagio; aliam quercum excutite. Atqui ego te Marce hisce de rebus quid exploratum habeas audire vehementer optarim. Et Petreius, ego quoque inquit, & Iulius, Marce id abs te petimus: scimus enim te non solum, vt dici solet; ad Aristophanis lucernam, sed etiã Cleantis non pauca magnifica sanè, & perrecondita inuestigasse. At ille, vt ita inquit ista esse concedã; quæ sunt longe secus (nã & peruulgata sunt; vobisq; non incognita) ego mehercule eundem mallem Marcilium audire: vt qua eloquentia, & eruditione falsos Orobiorũ autores sustulit; eadẽ veros inducat. Quãobrem nisi fortè iam es defessus Marcili, & si tibi non graues sumus; ea nobis vt edisseras, obtestamur. censemus enim hæc te facillime explanare posse; quod & hebræum sermonem iam pridem didiceris; & complures iam menses, ea ipsa te ex Beroso videmus exquirere. Tum ille ridens, age, age inquit, satis enim scite me nostri sermonis principiũ, & finem esse vultis; hisce de rebus aliq̃d vobis, si modo possumus (sum enim vt græci dicũt; ὡσ κολοιὸσ ἐν ταῖσ μούσαισ) explicemus. Verũ enimuero, quia vetustas ipsa, rerũque remotissimarũ obliteratio, earumque cognoscendarum cupiditas ita postulat; altius quædã recensebo; & perquisita longo studio, et eruta multa antiquitatũ peruestigatione, & cura: neque enim alienum suscepto

operi, aut importunum vt arbitror, videri poterit; si anteaquam veram Orobiorum originem pandam; totius penè Italiæ res à remotissimis etiã seculis explicauero; & qui, & quales eam populi, regesque initio, aurea nimirum ętate, tenuerint; in memoriam reuocauero. Quibus vt satisfaciam; crastinum in consessum dictionem hanc omnem reijciendã censeo: nam et satis multa à nobis hodie disputata sunt; & sol ille iam ad occasum properat. Tum Marcus, rectissime profectò hęc inquit à te censentur Marcili. pròinde hoc in loco(quando id tibi placere iam video) ad ea, quę restant; singillatim nobis exblicanda conuenies: totam enim tibi crastinum dicamus diem. quæ quum essent dicta; discesserunt.

IOANNIS CHRYSOSTOMI ZANCHI DE OROBIORVM, SIVE CENOMANORVM ORIGINE, AD PETRVM BEMBVM LIBER SECVNDVS.

PLatonem illum quem Panætius philoſophorũ Deum nuncupauit; dicere ſolitum accepimus: à Ioue reges eſſe atque philoſophos. Ego vero nõ reges modo, atque philoſophos, ſed optimos quoſq; liberalium, ac ingenuarum artium ſcriptores à Ioue, ideſt, Deo vel maxime prodiiſſe contenderim. nã quũ omnium rerum optimarum principia à Deo optimo, maximoque duci ὁ θεοδίδακτος Καὶ παμμέγας Areopagita Dionyſius ſcite admodum docuerit; profecto neque artem, neque virtutem vllam, neque eã, quæ ad ſcientiam maxime ſpectat; veri indagationem, quempiam adipiſci poſſe abſque illius ſummi, cõſummatique boni conſenſu manifeſtũ eſt. Quę quũ ita ſe habeant; indoctorũ proculdubio quorundã, vel obtrectatorum potius linguã me haud euaſurum planè confido: quippe qui & Trogum Pompeiũ, & C. Plinium romanarũ alterum græcarũque, naturaliũ alterũ, ac recõditiſſimarũ hiſtoriarũ ſcriptorem diligẽ-

tissimũ priori volumine acrius fortasse quàm operę pretium fuerat; oppugnauerim. viros inquiẽt, veritatis, quæ non nisi à Deo *esse potest; & amantissimos, & indagatores quoq; solertissimos. clamabũtq; nonnulli eo me consilio, eaque de causa eos uexasse; quo omnem illorum in tradendis rebus antiquis fidẽ penitus euerterem; labefactaréque. quibus ego illud primũ haud temere forsitã obiecerim; licere mihi quod & omnibus fermè tũ vetustis, tũ recẽtioribus hominibus semp licuit; contra aliorum opinionem differere: prçsertim vero in re tũ controuersa, tum multorum sæculorum vetustate obliterata: quis enim est qui non intelligat? quàm & in phycis perscrutationibus inuicem dissentiãt* Democritus, *&* Empedocles, *Aristoteles, et Plato? Et in morborum curationibus dicant omnino diuersa Herasistratus,* Hippocrates, *Asclepiades,* Galenus, *& Auicenna? At vero in historicis monimentis mirũ est: quàm inter sese de rebus si nõ singulis, certe vel primis, vel maximis, cognituque dignioribus altercentur; qui antiquitus & regum illustrium, & imperiosorum populorum res gestas, & memoriæ veteris ordinem tradidere: atque adeo, vt prçcipuum inter eos studiũ extitisse uideatur; quo alter alterum incesseret: & qui posterior eẽt; eos qui ante se scripsere, vexaret.* Inquãtis *enim, inquit* Iosephus Iudæus; *locis* Hellanicus *ab Agesilao de genealogijs discrepat? & in quantis* Herodotum *corrigit Acusilaus? aut quomodo* Ephorus *quidem* Hellanicũ *in plurimis ostendit esse mendacẽ?*

Ephorũ vero Timæus: Timęum qui post illum fuere. Herodotum vero cuncti: sed neq; de singulis cũ Antio cho, & Phillisto, aut Callia Timæus concordare dignatus est. neq; rursus de Atticis ij, qui Attidas conscripserunt; aut de Argolicis ij, qui de Argis historiã protulere; alterutros consecuti sunt. Et quid oportet dicere de ciuitatibus, breuibusq; rebus? quãdo de militia Persica, & ijs quæ in ea sunt gesta; tantum uiri probatissimi discordare noscuntur: in multis autem etiam Thucydides tanquã fallax accusatur; licet scrupulosissimam secundum se historiam conscripsisse videatur. hæc ille. Mirum igitur si nos quoq; Trogo, Plinioq; contraria dixerimus; quasi non & ipsi de Orobiorum, deq; Italiæ ortu diuersa omnino, & vetustissimorũ quoq; scriptorũ fidei contraria penitus sentiant; ac scribant. Itaq; viderint illi quàm honeste negari id possit mihi patriæ splendorem, ac gloriam, veramq; non Orobiorum modo, sed totius fere Italiæ originem peruestiganti, quod prophanis, barbarisque gẽtium scriptoribus gratis concessere. Etenim si pręceptorẽ suum Platonẽ Aristoteli in pluribus vexare, si Aristotelem Epicuro contumeliosissime calumniari, si deniq; Leontio meretriculæ contra Theophrastrũ, Dioni Chrysostomo aduersus Homerũ, Cæsari contra Catonem, & patrũ nostrorũ ætate, Laurẽtio Vallensi aduersus omnes scribere licuit; cur me ipsum quoq; nõ æquo animo ferent contraria nõnulla Trogo, Plinioq;, nec non & cæteris, qui vel ex inscitia vel desidia, vel

antiquissimorum annalium, patrumue fide neglecta calumniose quædã de Orobiorũ, & Italię ortu litteris mandarunt; edifferentẽ? Sed ne fortasse lõgius quàm par est; progrediamur; ijs demum qui me eo consilio Trogum Pompeium, ac Plinium, & eorum sectatores impugnasse dicturi sunt; quo eis omnino fidẽ derogarem; eorumq; doctrinam inanem penitus ostenderẽ; responsum hoc statim velim: tantum id vero cõuenire; quantum, vt inquit Lucianus conuenit μόλυβδοσ ἀργύρω, καὶ χαλκόσ χρυσῶ, καὶ ἀνεμώνη ῥόδον καὶ ἀνθρώπω πίθηκοσ *Ea siquidem contradicendi facultas, qua omnes fermè, ut dixi, vsi fuere; tantum ab euertendarum disciplinarum consilio abest; vt iactis firmioribus fundamentis, eas magis, magisq; stabilire videatur. Quid enim illa antiquorum philosophorum tanta dissensio, quantã diximus; quid tandem effecit? nulla ne omnino vt esset naturalium rerum cognitio, siue disciplina? nequaquã. nam eo ipso plures multo et incensi olim fuere; & nunc passim ad pscrutanda naturæ abdita incendũtur. Nullus ne item erit Medicinæ, Astrologiæ, Dialecticæ, Grãmaticæ, cæterarũque liberalium artium vsus? nulla ne cognitio? quoniã & hæ totidem penè habent vel altercatores & quidem vehementes; vel rixatores potius cum primis acerbos, quot disciplinarum magistros? Minime gentiũ. sunt. n. hisce de rebus à compluribus præcepta cum in vniuersum tradita; tum etiam in artem redacta, ac disciplinam. At vero quid vn q̃ obfuit Aristoteli? quod ne*

Platoni quidem magistro suo pepercerit? sed contra eius dogmata non pauca sanè dilig̃eter, & scripserit; & vt quidam uolunt, acute disputauerit? nihil penitus. Tantũ enim Aristotelis potuit nomen, & autoritas; ut non maximos solum virtutum præcones habuerit, disciplinæq;, ac viæ suæ sectatores; qui certa omnia apud illum, firma, & inconcussa arbitrarentur: sed multo etiam plures, o indignum facimus, qui se magis Aristotelicos, Peripateticosue, quam Christianos dici maluerint. Memorare ẽt hoc loco possem non solum veterum, sed & horum etiã recentiũ, vel philosophorum, vel Theologorum, vel Mathematicorum, Grãmaticorũue, aut Dialecticorum nominatim quosdam vel maxime celeberrimos; qui eorum qui ante se hisce de rebus scripserant, opiniones perquã strenue quidẽ & coarguerunt; & labefactarunt: qui tamen à posteris neq; neglecti, neq; repudiati fuerint: sed contrà plurimi in laudandis, extollendisque ingenij eorũ viribus ipsos honestauerint: ni ea res longius nos ab incępto traheret. Proinde idipsum nostra hac in causa dijudicari velim. neque enim nos veterũ fidem, aut doctrinã, vel euertere, vel labefactare ullo modo nitimur: sed veram gentis nostræ originem absque ulla cõtentione, si fieri posset, indagare cupimus: id q; summo studio, curaque peruestigamus. Tribuant itaq; illis alij quicquid velint; vel ingenij acumen, vel elegãtiã, vel multarũ rerum peritiam, per me sanè cuiq; liberũ sit; ego certe veritatis causam egi; agamque dum vita

comes fuerit: Berosoque Chaldæo, & vetustissimo, & eruditissimo viro, vt qui à Mose sacrarum litterarum scriptore certissimo, probatissimoq; nulla fermè in re dissentiat; libentius fidem prestaturus sum: quàm quibusuis alijs, quãuis aliàs, vt inquit Myrsilus Lesbius; & eruditissimis, & eloquentissimis. Sed hæc satis, superque. Quãquam ne opus quidẽ fortasse fuerat nobis ista dixisse; nisi eorum gratia qui totum hoc negotium, in quo tota hæc versatur questio; nequaq̃ intelligunt. Eos siquidem qui hebrças, chaldçasque, aut grçcas saltem litteras vel primoribus, vt aiunt, labijs degustarunt: quique demum cum in peruestiganda certa gentis nostræ origine, tum in vetustissimis illis, doctissimisque rerum gestarum, temporumque scriptoribus Mose Iudæorũ legislatore sapientissimo, Beroso Chaldæo, Methastene Persa, Philone Iudæo, Fabio deniq; Pictore, Marcoque Catone versati sunt; nihil prorsus dubito ingẽtes mihi habituros gratias; & si quod conatus sum; parum assecutus fuero. Quo circa libet mihi vnà cum Tullio antiquum illud exclamare.

Pro Deum; Popularium omnium adolescentium
Clamo; postulo; obsecro; oro; ploro; atq; imploro fidem.
non leuissima de re vt queritur ille fieri in ciuitate facinora capitalia;
Ab amico amãte argentũ accipere meretrix nõ vult:
sed vt adsint; cognoscant; animaduertant omnes; quæ de Italiæ quæque de Cenomanorum, siue Orobiorum nostrorum ortu splendidissimo à nobis disseruntur;

ſcriptiſque mandantur; vtrumnam ſint vera, an falſa; certa an incerta; illuſtria an ignobilia; gloriæ ne tandē inanis, an veritatis indagandæ gratia ſcripta videri queant. Cæterū his forte q̄ opus fuerat pluribus affari te humaniſſime Petre Bembe volui; anteq̄ ea quę reſtant, aggredior. Te enim ſtuſtiorum meorum ęquiſſimum non æſtimatorem ſolum & iudicē, atque in primis amantiſſimum, verum etiam gentis noſtræ defenſorem & maximū, & acerrimū eſſe ſatis ſcio; & conpertū maxime ob id habeo: quod olim adoleſcens patre tuo Bernardo viro grauiſſimo, atq; integerrimo, omnique doctrinarū genere ſpectatiſſimo, ſumma cū laude prętorium munus apud Bergomates, noſtros ne dicam an tuos gerente, talis ac tāta fuerit apud omnes tui expectatio, vt non præclarum modo ob ingenium, doctrināque, & litterarum peritiam, quę omnia in te ſumma ſunt; verum candidiſſimos potius ob animi tui mores cunctorum, vel eruditorū maxime, oculos in te vnum paternarum virtutum quaſi imaginē quandam ita conuerteris; vt te nunc etiam tanto poſt in oculis ferant vniuerſi; humanitatem, modeſtiā, mirā denique probitatem agnoſcant omnes; & prædicent. ſed hæc alibi, & copioſius; ſi quando maioris otij tempus nacti fuerimus. nunc vero, ſi placet; ad inſtitutum ſermonem reuertamur. Poſtero igitur die, quàm ea fuerant ab illis ſatis probe doctis adoleſcētibus L. Petreio, M. Marcilio, ac C. Iulio de Orobiorum origine diſputata; quæ ſuperiore libro ſcripta ſunt; cum ijdē

quo inuento, non erit dubium quò sit Cenomanorum nostrorum origo referenda; quā quęrimus? Quum oēs respōdissent nihil aptius, nihil ad rationē instituti sermōis cōmodius dici posse. Tū ille: Absolutissime, inqt, viri ornatissimi principem Italię originem à M. Catone illo & rerum gestarum, & memoriæ veteris indagatore solertissimo, studiosissimoque hisce verbis traditā diu arbitratus sum; quæ & iam pridē in gentis nostræ gratiam edidici: & nunc libenter referam: ea sunt. Italię splendidissima origo fuit tum tempore, tum origine gētis: Cępit enim aureo sæculo sub principibus Dijs Iano, Chamese, Saturno, gente Phœnicea & Saga, quæ post inundationem terrarū per orbem prima colonias misit. Qui vero eā populi, ac reges primum tenuerint; vere, atque enucleate Q. Fabium Pictorem virū sanè eruditissimū tradidisse existimabam; cuius verba sunt. Italiæ imperiū penes duos populos principes extitit: posterius Romani, principio Thusci sub Iano cæperunt in aureo sæculo. Aurea ætas primo ortu generis humani fuit sic dicta; quod posterioribus sæculis comparata ęque atque aurum, inter metalla effulsit. eā cæpisse sub Ogyge ante Ninū annis circiter ducentis & quinquaginta Xenophon atque maiores prodiderunt. Is Ianus sub initiū aurei sęculi lęuum latus Thyberis Hetruriā tenuit: Cameses vero ac Saturnus circa finem eiusdem ætatis dextrū incoluerunt. Nūc autē in ostēdendis, explanādisque Italiæ, ac Cenomanorum principijs, non dubitabimus

strum quoque esse consilium, de vultus vestri assensu, hilaritateq; planè intelligo. Rectissime vero inquit Marcus; *istis enim ducibus errari nullo modo potest.*

Tum Marcilius, *Datis ne hoc mihi uos quoq; fratres? nam Marci huiusce nostri iam noui sententiam.*

Tũ illi, *Damus sanè inquiũt, si postulas.* Et recte *quidem atq; optime, inquit Marcilius. quid enim sacris sanctisq; diuinarum rerũ scripturis sanctius? q̃d diuinius? quid deniq; certius aut esse aut excogitari põt? quum earũ autor Deus ipse optimus, maximusq;, & vere quidem sit; & ab omnibus qui recte sapiunt; esse censeatur? At vero quid antiquius? quid probatius? quid deniq; eruditius inter externos Beroso illo inueniri posse indicamus? quippe qui publica, probataque Scythicorum, ac Babylonicorum annalium fide totius ferè memoriæ veteris ordinem, & imperiosorum populorum origines, & regum maxime illustriũ res gestas antea penitus incognitas, ac in tenebris retrusas, atq; abditas aperuerit. Conseruatis siquidem notatisq; omnium Assyriorum regum temporibus, nihil quum illustre prætermiserit. M.cccc.lxxxxiij. annorum memoriã multis voluminibus colligauit. vt merito quidẽ gloriari queat; sua puestigatione et cura, suisq; demum vigilijs, ea se inuestigasse; tradidisseq;; quæ Græcorum, aut Latinorum quisq̃, vel Aegyptiorum, Persarumue, aut aliarum gentiũ(præter Mosen tamẽ à quo nihil fermè desciscit) nullus omnino esset antea consecutus. quod quidem ob meritum eũ Aegyptij omnes, Persæ,*

Medi, Chaldæiq́ atq́ alij quã plures magni nominis populi suspexerunt; supraq́ hominem & admirati, & uenerati sunt. quãdoquidem Athenienses; vt autor est Plinius; propter ingenij excellentiam, clarissimasq́ rerum antiquarum traditiones publico in gymnasio inaurata lingua statuam illi collocarunt. Verũ ad ea à quibus digressi fortasse videmur; redeamus: Quod igitur in Armenia Saga principio reparatum fuerit hominum genus; vel illud satis admodum declarare potest; quod Moses ille historicorum omnium, vt Gręci dicunt; ἱστορικώτατοσ scriptum reliquit. Requieuit inquit arca mense septimo, decima septima die mensis super montes Ararat. Quod interpretũ eruditissimus Hieronymus explicans, est inquit, Ararat regio in Armenia campestris; per quã Araxes fluuit incredibilis vbertatis, ad radices Tauri mõtis; qui vsq́ illuc extenditur. ergo & arca in qua liberatus est Noe cũ liberis suis cessante diluuio; nõ ad montes generaliter Armenię delata est; quę appellatur Ararat: sed ad mõtes Tauri altissimos; qui Ararat imminent cãpis. hæc ille. Quę omnia, ἐν τῆ τῶν χρόνων ἐπιθομῆ Archilocus, & ex Mnasea Phœnice, & ex Mose Iudæo pulcherrime collegit ita dicens. Mnaseas Phœnix Damascenus libro. xcvij. historiarũ asserit ante Ninũ fermè ducentis quinquaginta annis fuisse inundationẽ terrarũ; & quendam, cui testimonium perhibet Moseus antiquissimus historicus; liberatũ circa fluuiũ Araxim, ad montes Caspios: tumq́ recenti cęlo, & rudi huma-

no genere uixisse aureã vitam; in qua nullo ferente legem natura ipsa viuebatur: quousq; Ninus, & Semiramis arma populis inferẽtes primi vitam vitiare cœperunt humanam. Verũ (vt hoc nunc παρέργως agã) nequaq; uos cõturbet; qđ mons ille, ad quẽ arcam delatã ferunt; à Hieronymo quidẽ Taurus, ab Archiloco autem Caspius, à Beroso uero Gordiæus nuncupetur. nam vnus atque idem est mons; quãuis diuersis in locis uarijsq; à gentibus & scriptoribus diuersa sibi asciscant nomina. vti potissimũ videri video C. Iulio Solino; cuius verba in præsentiarũ omittere incuriosum planè videretur: est enim eius de Tauro mõte & clarissima, & illustris oratio. Mons, inquit, Taurus ab Indico primo mari surgit: deinde à scopulis Chelydonijs inter Aegyptiũ, & Pamphylium pelagus obiectus, Septẽtrioni dextro latere, læuo Meridianæ plagæ, Occidenti obuersus fronte profusa; sed modo intercluditur Phœniceo, modo Pontico sinu, interdum Caspio, vel Hyrcano: quibus renitẽtibus subinde fractus contra Mæoticũ lacum flectitur; multisque difficultatibus fatigatus, Rhyphæis se iugis annectit; pro gentium & linguarum varietate plurifariã nominatus: apud Indos Imaus, mox Paropanisus, Cohatras apud Parthos, post Niphates, inde Taurus, atque vbi in excelsissimã sublimitatẽ Caucasus, interea etiam à populis appellationẽ trahit: ab dextro latere Caspius dicitur vel Hyrcanus: à læuo Amazonicus, Moschicus, Scythicus. ad hæc vocabula habet alia multa.

hęc ille nos vero vt instituimus;ad reliqua pergamus. quæ tem&si possint à me & ornate, & electissimis quoque verbis recenseri; attamen quo & clariora nobis ipsis appareant;& summa cũ delectatione orationi quoq; nostræ autoritatẽ afferãt,& fidẽ;ea oĩa Berosianis,Catonianisque verbis, quibus libenter ad modũ vti soleo;ꝑtexã.ea sunt. Itaq; necesse est inqt Berosus,nos ex prǫmissis cõfiteri quod & Chaldęi & Scythę scribunt;siccato ab aqs orbe nõ fuisse nisi tãtũ octo homines in Armenia Saga Noach scilicet cũ tribus filijs Samo,Iapeto,& Chamese,& uxoribus Titea magna, Pãdora,Noela,& Noegla;& ab ijs omne hominũ genus in terris seminatũ.exsiccata nãque humo & torrefacta terra,quũ,vt par erat, è Gordięo mõte in subiacentẽ planitiẽ cadauerũ plenã descendissent; quã vsque ad hanc ętatem appellant MiriAdã, id est euisceratorũ hominum;cõtinuo congressi coniugibus ꝑpetuo geminos marẽ,& fęminã edidere. qui adulti, & coniuges effecti,& ipsi binos partu liberos semper ediderũt.Neque enim vnquã Deus,aut natura defuit necessitati quæ ad vniuersi orbis spectat opulentiã. Eo pacto breui in immensum adaucto humano genere,omnique Armenia completa;quum eos inde recedere,atque nouas sibi sedes conquirere necessitas cõpelleret;tum senissimus omniũ ac sapientissimus pater Noach,qui & Ianus,adhortatus est homines principes ad comparandas nouas sedes;& cõem coetũ inter homines agendum,& ædificandas vrbes. Designauit

itaque tribus filijs suis ante diluuium genitis, tres illas orbis partes. Asiam, Aphricam, & Europam, vt ante Cataclysmũ viderat: singulis autẽ his, prĩcipibus singulas partes ad quas irent partitus est: illud in primis maxime pręcipiens, vt nomina sua locis quæ tenuerint, montibus, s. ac fluuijs, vrbibus, ac populis quorum essent imperiũ obtenturi: imponerent in signũ expeditionis à Iano patre sibi cõmissæ; & ad monimentum posteris, vt scirent quis eorũ conditor fuerit: ipse vero ꝑ totũ orbẽ colonias se traducturũ pollicitus ẽ. quapp ex ea Scythia Saga, q̃ Berosus & alij Armeniã vocãt & Arameam (Scythas enim populos, vt ĩquit Plinius, Persæ vniuersos Sagas appellauere à proxima gente Saga; antiqui vero Arameos) Ianũ patrẽ siue Noach cũ colonijs primũ transfretasse, pręter Berosum ipsum qui cuncta Iani gesta immortalitati scriptis suis cõsecrauit; Cato quoque noster eruditissime admodũ, succincteque asserit dicens. Ex his Scythis tradũt uenisse Ianũ cũ Dyrim, & Gallis progenitoribus Vmbroũ; rateq̃ cũ colonis per Thyberim vectũ ad lærũ Thyberis Hetruriã tenuisse locũ: vbi colonias in continẽte primũ exposuit; & ipsum Deũ simul Vaticanũ habitum, dictũque fuisse: & regionẽ Vaticanã, id est, Vagicanam dictam, quod ibi Ianus quasi in cunis natam primũ vagiẽteque Italiam exceperit. & quæ sequũtur. Quo circa hisce omnibus ita consideratis facile licet intelligi; de principe Italiæ ortu ita statui oportere; quẽadmodum & Fabius Pictor, & M. Cato mo-

nimentis testantur suis: aurea scilicet ætate natā Italiā gente Phœnicea & Saga quā posteriores Armeniam Arameāque dixisse, ex ijs, quæ recensuimus, planè quidē compertū habemus: sub vniuersi uero terrarum orbis principe Noach, quem prisci Scythæ cum Ogygen Sagam, id est, vt Berosus exponit, illustrem sacrorum pontificem, tum ob inuentæ vitis, vinique beneficium, Ianū patrem appellauere: Aramęa nāque, Hebręaque lingua vinum יין Iain dici nemo est qui nesciat, qui vel prima Hebræę linguæ rudimēta perceperit: atque hinc Italiam primū à Iano Ianiculam cognominatam fuisse Cato scriptum reliquit. Italia, inquit, complura à Dijs & ducibus sortita fuit nomina: à Iano quidem Ianicula, quem quidā Oenotrium dictū existimant, quia inuenit vinum & far. Itaque, ne longius à proposito aberremus, quī primi Italiam tenuere populi, hos Scythas Aranæos siue Armenios Sagas extitisse, neminē vestrū ignorare iā arbitror: qui primū à Iano patre, vt dictum est, in Italiam deducti, à fluctibus quidem, à quibus aquosæ cladis tempore naui erepti sunt, Syro, Hebræoq; sermone Galli Vmbrorū progenitores, & ab ipso patre Iano Ianigenæ sunt nūcupati: quos deinde Romani Hetruscos, Gręci vero à sacrorū peritia Thuscos, & à Tyrrheno Tyrrhenos appellarunt: quēadmodum & ex ijs quæ hesterna die recensuimus, & ex Manethone Aegyptio, Myrsiloq; Lęsbyo facile licet intelligi. ita. n. Manetho. Secundo, inquit, Menophis Aegyptiorum regis anno

Tarchon priscus regnat apud Razenuos Ianigenas q̃ nunc dicuntur Tyrrheni, & Thusci ob Tyrrhenũ, & peritiã diuinorum quæ à Iano didicerunt. Myrsilus autem, ipsi quoque, inquit, Romani fatentur Hetruscos esse vetustissimos, et aureo sęculo natos; à quibus aras, ritus, diuinatiões, colonias, & disciplinas habuit prisca Italia; initio sumpto à prima eorum tetrapoli dicta Hetruria; à qua illos Romani Hetruscos cognominarunt. hæc illi. Sed nos his cũ inquirendis, tum explicãdis nimij fortasse sumus: ea enim tantum attigisse, quã membratim disseruisse consultius fortasse fuerat: verũ quoniã hęc ipsa sunt huiusce indagationis nostrę principia; ob id permissum mihi fore arbitratus sum ĩ hoc consessu licentiore vti posse siue autoritate, siue exẽplis hominum sanè doctissimorũ. Quamobrem iactis hisce fundamentis ad illa statim transeo; quæ secundo loco videntur ex Mose, Berosoque recensenda, Scribũt nãque Noæuũ illum quem rerũ gestarum magnitudo olim inter deos exterarũ gẽtium retulit; quẽque Hebręi patria lĩgua NOACH, Metasthenes uero Persa, & Archilocus, & Xenophon, & Fabius Pictor, & Solinus, alijque non nulli Ogygẽ priscum, Ianumque nuncupant; principique terrarũ inundationi pręfuisse, atque vniuerso orbi tradunt imperasse; ante Cataclysmũ, quum quingentos annos natus esset; tres filios genuisse; Samum scilicet, Chamesem, ac Iapetum: qui Hebraica lingua SEM, CHAM, IAPHEHT, appellantur. à q̃bus post diluuiũ procreata sit oĩum ho um

multitudo; ab eiſque è priſca Armania centeſimo primo poſt inundationẽ anno egreſſis, regna, gentes, linguas, ac primarias mundi partes cœptas, habitataſque fuiſſe: quas fama tenet fuiſſe duas & lxx. quẽadmodũ & ex ix. Geneſeos capite, & ex his etiã Hori Apollinis Niliaci verbis facile licet cognoſci. Lunam autem, aut terrarũ orbem, aut litteras, aut ſacerdotẽ, aut irã, aut ſtagnũ deſcribere volentes, Cynocephalũ pingũt: ac Lunã quidem primo quoniã &c. deinde non multo poſt hæc ſubdit dicens. Orbem terrarum vero, quia duas et lxx. regiones principales orbis terrarum eſſe aiunt. et quæ ſequuntur. Eo antẽ anno, quem diximus; orbis terræ diuiſionem à Iano patre factã fuiſſe, Pælegh Hebær filij nomen aperte admodum arguit. nam illi ex euentu Pęlegh, quod diuiſionem ſonat, nomẽ impoſitum fuiſſe Hebræa hæc Moſis verba ſignificant:

ולעבר ילד שני בנים שם האחד פלג כי בימיו נפלגה הארץ

vlhèbær iullad ſcene banim ſcem haçchad Pęlęgh, chi be iamaf niphlegah haaræz. hoc eſt: Et ipſi Hebær nati ſunt duo filij, nomẽ vnius Pælægh quoniã in diebus eius diuiſa eſt terra. at vero natũ fuiſſe Pælægh anno poſt aquarum elluuiẽ centeſimo primo, quiſquis apud Moſem annos vitæ, Sem, Arphachſad, Selach, et Hebær cõputauerit, facile prorſus intelliget. His itaq; temporibus, vt Philo Iudæus alijque Hebræorum interpretes de multiplicato humano genere tradunt; Noæuus ille, ſiue Ianus pater, vnà cũ tribus liberis, ac colonijs nonnullis in Pontum venit; ratibuſq; æquor

omne Mediterraneũ circũluſtrauit; oſtendens primo Sem littus oẽ Aſiaticũ à Tanai,ut ſcribit Arnobius: p Boſphorum vſq; ad Nilum Aegypti :Cham vero ſiue Chameſi à Nilo littus Aphricę vſq; ĩ anguſtias Oceani,& Gadiũ; Iaphæth autem(quem Iapetum Gręci dicunt)omne littus Europæ à Gadibus uſq; ad Tanaï: & ſingulis prouincijs prę ſertim vero littoralibus dimiſit primas colonias. Verũ hanc orbis terræ diuiſionem græcus quidam ſacrarum litterarum interpres, cuius quod fuerit nomen aut patria nondum accæpi, hunc in modũ abſoluit dicens.

ὁ γὰρ δίκαιος νῶε. διαμερίζει πάντα τὸν κόσμον εὐθὺς τοῖς τρισὶν υἱοῖς αὐτοῦ ὑπὸ κλήρου διελθών; ἑκάστην μερίδα κατὰ κλῆρον ἑκάστῳ ἀπονείμας: καὶ τῷ μὲν πρώτῳ υἱῷ, Σὴμ ὑπέπεσε κλῆρος ἀπὸ πέρσιδος, καὶ βάκτρων ἕως ἰνδικῆς μῆκος τοῦ κλήρου ἕως ῥινοκούρας, κεῖται δὲ αὕτη ἡ ῥινοκούρα ἀναμέσον αἰγύπτου καὶ παλαιστίνης ἀντικρὺ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης. χὰμ δὲ τῷ δευτέρῳ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ῥινοκούρας ἕως γαδείραν τὰ πρὸς νότον. ἰαφὲθ δὲ τῷ τρίτῳ ἀπὸ μηδίας ἕως γαδείρων, καὶ ῥινοκούρας τὰ πρὸς βορρᾶ. τῶν οὖν Σὴμ παῖδες καὶ παίδων παῖδες ἕως οὗ αἱ γλῶσσαι διεμερίσθησαν; καὶ εἰσὶ διεσπαρμένοι ἐν γλώσσαις. τὰ δὲ ὀνόματα αὐτῶν εἰσί.

Ex his igitur tribus Iani filijs,lxxij.coloniarum duces prodijſſe tã Moſaica quàm Beroſiana loquuntur monumẽta; è queis,lxxij(vt diximus) primariæ orbis terrarum regiones ortum pariter ac nomen habuerunt.

Ast ego ex his tantum eos referã;per quos Cenomanorum nostrorum manauit origo;seclusis ijs omnibus; qui ad hanc rẽ minime pertinent. Itaque primo *Chamesem* Iani *filium quẽ* Hebræi *Cham,* Aegyptij *vero* Chem, *& chemesenuum,* Zoroastremq́, *ac Saturnum suum nominant;quattuor filios genuisse* Moses *quidem ipse, &* Hebræi *omnes asserũt.quorũ apud Hebræos propria hęc sunt nomina:*CHVS, MESRAIM, CHANAHAN,PHVT.*è quibus priorẽ Chus qui à* Beroso *Chur appellatur;Aethiopas ac Churetes genuisse præter* Berosum,Iosephũq́, *autor quoq́ ille græcus cuius supra mentionẽ fecimus; ita scribit filij Chã Chus à quo Chusæi Aethiopes.Hinc & à Semiramide Chus Saturnũ Aethiopem nuncupatũ fuisse percepimus,in columna quam* Nino *regi eam erexisse* Xenophon *tradit:in qua subscripta excisa erãt verba; quibus* Ninum *maritum ita loquentem induxerat.*

MIHI PATER IVPPITER BELVS
.i. Nimbrotus
AVVS SATVRNVS BABYLONICVS
.i. Chus
PROAVVS CHVR SATVRNVS AETHIOPS
.i. Cham
ABAVVS SATVRNVS AEGYPTIVS
.i. Noach
ATAVVS COELVS PHOENIX OGYGES

A B OGYGE AD MEVM AVVM

SOL ORBEM SVVM CIRCVMLVSTRAVIT
.i. Fluxerunt anni.c.xxxi.
SEMEL AC TRICIES ET CENTIES
.i. lvi.
AB AVO AD PATREM, SEXIES ET QVINQVIES
.i. lxij.
A PATRE AD ME, BIS ET SEXAGIES

COLVMNAM TEMPLVM, STATVAM,

IOVI BELO SOCERO, ET MATRI RHEAE

IN HOC OLYMPO SEMIRAMIS

DICAVI

Mesraim vero alterũ Chamesis filiũ initio Aegyptum tenuisse, & ab eo Aegyptios fuisse cognominatos, Iosephus, Hieronymus, Augustinus, aliiq; omnes tã Hebræi quàm Græci, Latiniq; sacrarũ litterarum interpretes constantissime tradunt. in sacris siquidẽ litteris Aegyptũ vbiq; Mesraim appellari solitam neminẽ ignorare arbitror; qui vetus saltem Hebraice legerit instrumentum. sed & autor ille ἀνώνυμος, *Mesraim inquit à quo Mesrę́i Aegyptij. & Suidas, Meserem inquit est Aegyptus. verũ multa hoc loco de Mesraim hoc Chamesis filio scitu nequaquã indigna sese nobis offerunt; quæ iampridem ex priscorum monimentis magno labore peruestigauimus: quibus explicandis, quoniam haud est satis idoneum nunc tempus; cum sit res ipsa multiplex, ac maioris otij, multũq; etiam laboriosa; non equidem inuitus ea prætermittam. Vereor autem ne etiam fortasse vobis nimis antiqua, & iam obsoleta videantur. Tum Marcus. Ita ne nos, inquit, Marcili, cum in summã adduxeris expectationem; deseris? Atqui hæc minime vetusta, aut obsoleta nobis videri poterunt; Qui te hisce de rebus vt dissereres; presertim rogauerimus; qui autem fieri potest vt ea nobis obsolescant (de me saltem loquor) quæ nihil dum audierimus? aut ab alijs (qui sciam) scripta legerimus? quamobrẽ perge obsecro; multũ enim (vt opinor) ad eam priscarum rerum cognitionem, quam quærimus; explicatio tua ista profecerit. Et ille, & si hæc inquit, sunt vt Græci dicunt* παρὰ τὸ ἔργον *ne nõ tibi ta-*

men Marce vel petenti vel iubēti morem gessisse videar, eius attingā; vel magis seligā eam partem; quam memoratu ac cognitione digniorem esse perspexero.

Tu vero, vt videtur, inquit Marcus: sed aueo audire quæ polliceris. Tum Marcilius cōplures, inquit, à me viri optimi tum firmissimę rationes, tum locupletissimę quoq; doctissimorum hominum autoritates in mediū afferri possent; & vna quæq; earum multis etiā argumentis confirmari; quibus facile admodum ostenderē Mesraim istum de quo nunc loquimur; Osiridem illum Aegyptium extitisse; quem & Apim, & Seraphim, & Dionysium Libicū, & Iouē iustum Olympicū appellari solitum accepimus: ni, quū breuitati studeamus, ea res lōgius nos ab instituto traheret. Proinde hac una, quā nunc referā; ratione, eaque omnium vel firmissima, vel clarissima contenti erimus. Principio satis vos existimo ex his, quę supra diximus; itellexisse; Chā illum siue Chamesem Iani filium à priscis Saturnum Aegyptium fuisse cognominatum: quod & Semiramis in columna, & Berosus quoq; noster hisce verbis eruditissime expressit dicendo. At vero Cham quūm publice corrumperet mortale genus; asserens, & re ipsa exequens; cōgrediendum esse, vt ante inundationem, cum matribus, sororibus, filiabus, masculis, brutis, & quouis alio genere; ob hoc eiectus à Iano pijssimo, & castimonia, atque pudicitia refertissimo, sortitus est cognomentū Chemesenua idest Chem infamis, & impudicus, incubus, propagator; est enim ESEN apud

Scythas Aramæos infamis, & ipudicus, ENVA *vero tum impudicus, tum propagator.* Eum *inter homines huius dogmatis secuti fuerunt Aegyptij; qui sibi illum suum Saturnũ inter Deos adolescentiorem fecerunt: & ciuitatem illi posuerunt dictã Chemmin: à qua ad hanc ætatem omnes ciues illius appellamus Chemmenitas. verũ posteri hoc vitiosum dogma neglexerunt; retento quod fuit primi moris vt inter fratres, & sorores coniugium iniri posset. hęc ille.* Q*uum autem is Aegyptiorum Saturnus ex sorore pariter, & cõiuge Rhea filium suscepisse Osiridẽ nomine, vna omnium voce prædicetur; eũque totius Aegypti imperium tenuisse contendant uniuersi; ecquid causæ esse potest? cur non eundẽ censeamus esse Osirim, qui & Mesraim est? quem iam supra demonstrauimus; & Cham, siue Chamesenui filium, & Aegypti regem extitisse? quum itidem ex Chamesenuo, Rheaq; natum fuisse ac generatũ Osirim, eiusq; sororem Isidem, vt interea sileam & Diodorũ Siculũ; & Plutarchum, nec non & Osirianam colũnam; quã tamen, si tempus suppetet, non multo post referam; cum primis clarissime doceat idẽ ille Berosus; quem ego autorem vehementer sequor: cuius è quinto volumine, diuersis tamen in locis, verba hęc sunt.* Eodem, *inquit, tempore* Triton *reliquit filiũ* Hammonem *regẽ* Libyæ; *qui accepit coniugem* Rheã *sororem* Chamesenui *Saturni Aegyptiorum, sed tamẽ ex* Almãthea *adolescentula,* Clàm *Rhea,* Dionysiũ *sustulit: & in* Nysam *vrbem* Arabię *educandum misit:*

deinde paulo infra. At apud Libyam lis orta est inter Rheam & Hammonem ob stuprum admissum cum Almanthea: quęrebatq; Rhea vbi Dionysius esset; vt eum perderet: & diu lis ista, rixaque perseuerauit. & iterum. Interea cũ Italia discessisset Chamesenus; ad illum Rhea venit: & illi nupta ambo cõtra Hammonem cũ Titanibus pergunt: ibiq; bello commisso; pellunt regno Hammonem: & in Creta cogunt. quũ in Libya Chamesenus regnat; parit ex Rhea sorore Osirim, quẽ cognominauit Iouem. & paulopost iterũ. Eadem tempestate Dionysius Hammonis filius armis sumptis Rheã, & Chamesenum regno paterno pellẽs & secum Osirim retinens, in filiũq; adoptans, cum à patre suo, Hammonem Iouẽ cognominauit: vti à magistro Olympo, Olympicum: eique totius Aegypti regnum tradidit. & rursus. Huius inquit (scilicet Semiramidis) primo ãno oritur ex Rhea, & Chamesenuo & in Aegypto Iuno Aegyptia cognominata Isis maxima, frugifera, legifera, soror, & vxor Osiridis. & quæ sequuntur. Quæ cum ita sint; perspicuum omnino est; quãuis nõdũ quisquã (qui sciã) id aperte dixerit; scriptumq; reliquerit: eundẽ penitus fuisse Mesraim, qui & Osiris dicitur. cuius adeo multa ac diuersa fuerũt nomina atque cognomina (quot enim sunt hominum linguæ, tot esse Deorum nomina scite admodum apud Ciceronem Cotta loquitur) vt plęrique eũ tum Solem, tum Liberum patrem, ac Dionysium extitisse crediderint. Quemadmodum clarissime videri

poteſt apud Diodorum Siculum, Euſebiũque, ac Macrobium. tum etiam apud Auſonium vatem; apud quẽ illud eſt epigramma.

Ogygiæ me Bacchum vocant;
Oſirim Aegyptus putat:
Myſte Phanetem nominant:
Dionyſium Indi exiſtimant:
Romana ſacrum Liberum:
Arabica gens Adonium:
Lucaniacus Pantheum.

Verum hanc nominum confuſionem ob id præcipue accidiſſe contenderim; quia Græci, vt ſæpe iam diximus; non tantum ritus, et ſacra veterum Deorum, ſed etiam nomina eorum, ac cognomina ſuffurati ſunt. quorum princeps Orpheus, vt Demoſthenes aſſerit, huius Oſiridis ſacra, ac cerimonias; nec non et cognomina ex Aegypto aduexit in Græciam: et in Iouis ac Dionyſij orgia tranſtulit. Quaobrem varias diſcrepãteſq; antiquorũ ſcriptorũ de Oſiridis nomine ſententias Plutarcho Cheronæo inſinuante didicimus eo in libro, qui ab eo de Oſiride, ac Iſide ad Cleam mulierem editus eſt. quo quidem opuſculo omnia fermè quę veteres hiſtorici, ac Philoſophi de his tradiderũt; elegantiſſime complexus eſt. vbi illud in primis refert; Aegyptios credere Oſirim illum ex Saturno, et Rhea natum fuiſſe: eũq; tãq̃ Aegyptiorum omnium Deorũ, ac Regũ principem, oculo, et ſceptro in ſacris eorum litteris quæ ἱερογλυφικὰ nuncupãtur; inſcribi ſoli-

tum:ac in oculo quidem prouidentiam numinis;in sceptro autem potentiam declarari. Nomen vero *Osiridis quosdá interpretari multioculũ inflexione ducta, quod verbum,* OS, *quod prima est huius uocabuli syllaba;lingua* Aegyptiaca *idem significet quod, multũ: reliqua autem huius nominis pars quæ est,* IRIS;*idem sit,quod,oculus. alios tamen dicere nomen. Osiridis,* ἀπὸ τοῦ ὁσίου,καὶ ἱεροῦ, *id est, à sancto, & sacro compactum fuisse:quia cõmunis ratio sit rebus cœlestibus,& inferis:quarũ priores sacræ,posteriores sanctæ à veteribus appellarentur.* Et *post multa; quę sub copiosa verborum,ac rerũ occultissimarum densitate, luculentissime tradidit;quæq; ob hoc solum nobis prętereunda sunt;ne vsq; ad fastidium sermo protrahatur;hoc postremo adiungit:* Aegyptios *recte dicere Osirim,et* Liberum *patrem eũdem fuisse;mox Osirim natura mortali exutum,* Apim,*ac Serapim appellatum (consueuerunt enim gentes, vt autor est* Lactantius, *immutare nomina hominibus post mortem cõsecratis) per hæc Serapim* Deum *esse omnibus cõmunem;qualẽ & Osirim norunt; qui eius sacris initiati sunt. hinc* Heraclitum *physicum putare Serapim esse* Ditẽ, *siue* Plutonem,*ac* Liberum *patrẽ. prętereanõ recte affirmare* Philarcũ Liberum *patrem primum fuisse,qui ex* India *in* Aegyptum *duos boues adduxerit; quorum alter* Apis,*alter* Osiris *vocaretur:sed cõmodius* Aegyptios *sacerdotes existimare;duo noĩa Osirim,&* Apim *in vnum Serapim coisse coaluisseq;;ac si, Osirapim,di-*

ceremus. Apidem porrò vt ſpecioſam imaginẽ Oſiridis credi. Hæc atq; alia complura facundiſſimus ille, eruditiſſimuſq; philoſophus tradit: quibus ſi ea quoq; quæ de Oſiridis præclariſſimis rebus geſtis Beroſus, ac Diodorus Siculus ſcriptis mãdarũt ſuis; quàm breuiſſime fieri poterit; adiunxerimus (quãq̃ id à me minime exigeritis) ſatis me veſtris fecisse uotis exiſtimabo. Ferũt igitur regnãte Oſiride, quẽ Moſes Meſraim vocat; inopem vitam, & ferinos mores ab Aegyptijs depulſos fruge monſtrata, ac legibus conſtitutis, publicatoq; Deorũ cultu. eũ præterea Oſirim ſcriptitant tãquã uirum optimum, famæq; cupiditate adductum, Aegypti regno conſtituto, ac rerũ omniũ cura Iunoni Iſidi ſorori, coniugiq; tradita, coacto ingenti exercitu, vniuerſum peragraſſe orbem; domuiſſeq;, ac cicuroſeciſſe hominum genus, non armis, & bello compulſum; ſed ſermone blando magna ex parte adductũ; ſuauibuſq; cantilenis illectũ. Q uũq; agriculturę rudes adhuc eſſent homines; & paſtoritiã tantũ uitã agerent; docuiſſe eos & ſerere arbores &, putare vites, & arare terrã; vnde illud præclare apud Tibullum.

Te canit; atq; ſuum pubes miratur Oſirim;
Barbara Mephitem plangere docta bouem.
Primus aratra manu ſolerti fecit Oſiris:
Et teneram ferro ſollicitauit humum.
Primus inexpertæ cõmiſit ſemina terræ:
Pomaq; non notis legit ab arboribus.
Hic docuit teneram palis adiungere vitem:

Hic viridem dura cædere falce comam.
Illi iucundos primum matura sapores
Expressa incultis vua dedit pedibus.

Huius igitur tot, & tam ingentia merita, ita Aegyptij remuneranda censuerunt; vt eum Apim, ac Serapim cognominantes, sacrosq; eidem tauros dicantes, hunc quidem Apim, alterum vero Memphitem nominatos, preclarum eius nomen, ac memoriã perpetua veneratione celebrarent. tametsi non sum nescius Diodorum scribere, alia quoque de causa tauros Osiridi dicatos fuisse: nempe quod hæc precipue animantia frugum inuentoribus Isidi uidelicet, atq; Osiridi maximo vsui, adiumentoq;, & ad serendum, & ad cõmunẽ agrorũ culturam extitisse cõmemorantur. vnde Eustathius in Dionysiũ Libym refert; Tauros populos ab aĩali quadrupede tauro cognominatos; propterea qđ ibi iũctis bobus Osiris terram arauerit. Od id consueuisse priscos hoĩes in numismatibus altera qdẽ ex parte regẽ, altera vero bouis effigiẽ extundere autor est; doctissimus Homeri interp̃s. ἑκατόμβειος inquit, ἑκατὸν βοῶν τιμῆς ἄξιος. ἢ ἑκατὸν χρυσῶν νομισμάτων, οἱ γὰρ ἀρχαί οι τιμῶνται τὸ ζῶον τὸν βοῦν, διὰ πολλὰ μὲν καὶ ὅτι δὲ ἱερόν ἐστιν ἐνεχάραττον τῷ μὲν ἑνὶ μέρει τοῦ νομίσματος βοῦν, τῷ δὲ ἑτέρῳ, τὸ τοῦ βασιλέως πρόσωπον.

Cæterum his rebus ita gestis, illud postremo Berosus, & alij tradunt Osirim ipsum deuictis, sublatisque in toto orbe terrarum infestissimis gigantibus, ac tyrãnis,

In Italiam demũ anno post diluuium. DXLIX, peruenisse; eiusque imperium annis fermè decem cũ obtinuisset; & à suo cognomine Apeninam in triumphum appellasset; post hæc in Aegyptum reuersum columnã erexisse: octauoq; supra vigesimum imperij sui anno cesisse vitæ: sepultũq; in Olympo monte vnà cũ Iside coniuge: qui mons est in Aethiopia Aegypti secundum mare Erythæum, quod quidam a colore, sed an recte nescio; Rubrum vocant; non procul ab Heliopoli: hũc aiunt nõnulli ab ortu Solis ad quartã vsq; diei horam flãmas emittere. Plæriq; tamen scribunt Osirim nõ in Olympo monte, sed in Memphi ciuitate fuisse conditũ; quod Mephim nonnulli portum bouũ; alij Osiridis tumulum interpretentur. Cæterum his ita traditis (vt & aliquãtulum vager; & ne qua ex parte nostra desideretur oratio) illud minime inexplicatum preterierim; Italiã scilicet; vt & ãtea leuiter attigimus; ab hoc Osiri, siue Api, quem Anthiocus Taurum, Cicero sanctum Aegyptiorũ bouem interpretatur; Apeninã, id est, Taurinã fuisse cognominatã. id enim Berosus, & Cato vel soli (quod meminerim) apertissime scriptlta runt. è queis Berosus, vigesimo, inquit, nono Belochi decimi Assyriorum regis ãno apud Celtiberos Lomnini florebant: & ædificauerunt à suo nomine vrbem magnã Lomniniã. Anno autem sequenti Itali oppressi à tyrãnis gigantibus in tribus Palensanis, aduocauerunt Osirim; qui cum colonijs ad Histri vicinos fontes peruenerat. Osiris vero tota Italia potitus, decem

annis illam tenuit: & à se nominauit in triumphum: & sub ditione positis gigantibus, regem Ianigenis reliquit Lestrigonem gigantem sibi ex filio Neptuno nepotem. His rebus gestis in Aegyptem reuersus columnã, quæ permanet; inscripsit in monimentum expeditionis suæ per totum orbem. hic hæc. Quũ ergo Osiris rex, Italię nomen dederit, vtiq; eam à cognomine suo Apiam, siue Apenniã appellasse consentaneũ est: à quo antea & Peloponesum τὴν ἀπίην γαῖην, vt est apud Homerum; cognominauerit. Ita enim Anthiochũ Syracusanũ (vt video nostrũ Catonem scribere) affirmare solitum accępimus. Italia enim, inquit ille, complura à Dijs, & ducibus sortita fuit nomina. à Iano quidẽ Ianicula, quem quidam Oenotriũ dictũ existimant, quia inuenit vinũ & far. Chamesena vero à Chamese, & à Saturno Saturnia, Salcũbrona quoq; à gentilibus. Durauit Saturnia nomẽ totidem fermè annis; quot antea aurea ætas, vsque ad Apim Deorũ Italię vltimũ, vt Antiochus Syracusanus scribit: a quo Apenina, quã Taurinã idẽ interpretatur: & si Gręci de more quidã a bobus Herculis; quos opimos gignit Italia, vt ait Hellanicus: aut àvitulo egresse, ut ait Herodotus: vel quod quidam Gręci boues vocant Italos; vt fabulator Timæus; dictam existiment. Inde à duobus fratribus altero Hesperia, altero Italia postremũ nomen retinuit. hæc Cato. Pręterea ab eodem Api in Italia Taurisium ciuitatem quã corrupte Triuisium dicunt; nec non & Taurisanos populos quos etiã Ta-

urifcos Strabo appellat dicens; Quoniam à Polybio proditum eſt;ſua ętate apud Aquileiam,maxime uero in Tauriſcis & Noricis inuentum fuiſſe aurũ.cõditos fuiſſe idem Cato teſtatum reliquit.Tauriſanos,inquit, Perſę gentẽ ab Api duce conditam aſſerunt. Quare hinc & Tauriſium vrbem nomen traxiſſe quis eſt qui dubitet?& montes quoq; Tauriſanos?de quibus erudite Plinius.Venetia,inquit;cuius fluuiuus Silis è mõtibus Tauriſanis.Sed hęc ſatis.Nunc quoniam quę de Oſiride poſtulaſti Marce iã abſoluimus; Tũ Marcus eum interpellans, verũ inquit profecto dicis Marcili; ſed ſi eam quoq; Oſirianæ colũnæ inſcriptionẽ,cuius Beroſus meminit;& quam antea promiſiſti; reddideris:tum mehercule confecta res iſthæc ex mea penitus erit ſententia.exiſtimo enim te in ea referenda,explicandaq; noui aliquid,vt ſoles;allaturũ. Tũ Marcilius ô mirã,inquit,memoriã Marce tuam. at iſta mihi iam exciderant.Itaq; vt tibi omni ex parte morẽ gerã;ad Diodori Siculi me nunc libros cõuertã:cuius hęc ſunt ex priori volumine de ea Oſiriana inſcriptione,quam requiris,verba.Haud vero inquit, inſcius ſum; à nonnullis ſcriptoribus tradi horũ Deorũ ſepulcra in Nyſa Arabiæ ſita:à qua Nyſeum Dionyſiũ appellent.eſſe autem vtrique dicatam colũnam ſacris ſculptã litteris tradunt:Inq; colũna Oſiridis hęc ſcripta dicuntur.

MIHI PATER SATVRNVS DEO-
RVM OMNIVM IVNIOR. SVM
VERO OSIRIS REX, QVI
VNIVERSVM PERAGRAVI OR-
BEM VSQVE AD DESERTOS IN-
DORVM FINES: AD EOS QVO-
QVE SVM PROFECTVS, QVI
ARCTO SVBIACENT; VSQVE
AD HISTRI FONTES. ET ALIAS
QVOQVE ORBIS ADII VSQVE
AD MARE OCEANVM PARTES.
SVM SATVRNI FILIVS ANTI-
QVIOR: GERME EX PVLCHRO
ET GENEROSO ORTVM: CVI
NON SEMEN GENVS FVIT. NE-
QVE VLLVS EST IN ORBE, AD
QVEM NON ACCESSERIM; LO-
CVS: DOCENS EA; QVORVM
INVENTOR FVI.

Quo quidem in Osiriano Epigrãmate illud in primis scitu quàm pulcherrimũ, atq; optimũ iudicamus; Ianũ patrem, quem supra in Semiramidea colũna Cœlum fuisse nuncupatum audiuimus; eundẽ nunc doctissime ab Osiride, NON SEMEN, *id est, castratũ appellari. (Ianũ autem siue Noach patrem fuisse Chamesis Saturni Aegyptiorũ, Chamesem vero Osiridis, iam satis supra demonstratum est) quo profecto cognomine historiam mehercule perrecõditam de Iano, & Chamese pauculis admodum verbis attigit: quam tamen nuper apud Berosum Chaldæum copiose, ac diligenter explicatã reperi. cuius verba quia memoria teneo. nõ illibenter exprom ã Cæterũ inqt Noach antequã discederet ab Armenia; docuit illos simplicem agriculturã, magis curans religionẽ, & mores, quàm opulentiã, & diuitias; quæ ad illicita & libidines prouocant; & cælestium iram nuper induxerant. Primus tamen omniũ inuenit vites; atque plantauit: & vinũ cõficere docuit: cuius vim expertus, & vapore ebrius effectus, minus pudice in terram cecidit. erat autẽ illi vt diximus filius ex tribus primis adolescẽtior Chem; qui semper magicæ & veneficæ studens, Zoroast nomen consequutus erat. Is patrem Noham odio habebat; qa alios vltimo genitos ardẽtius amabat: se vero despici videbat: Potissime vero idẽ infensus erat patri ob vitia. Itaque nactus opportunitatẽ; quũ Noah pater madidus iaceret; illius virilia comprehendens, taciteque submurmurans, carmine magico patri illusit:*

simul & illum sterilem perinde atque castratũ effecit: neq; deinceps Noah fœmellam aliquã fœcundare potuit. ob beneficiũ tamen inuentæ vitis, ac uini, dignatus est cognomento Iano: *quod Arameis sonat vitifer, & vinifer. Quo circa illud Grecorũ impudentissimũ sanè furtũ, apertissimũq; mendaciũ nõ satis digne mirari; queo qui (vt sunt genus hominũ, autore,* Plinio *in sui gloriã effusissimũ) rem hanc tam inconcinne, tam etiam fabulose ad Saturnũ Cretensem transtulerunt.* Nam, *vt inquit,* Cicero, *uetus hæc opinio Græciã oppleuit, exectũ Cœlũ à filio Saturno, uinctũ aũt Saturnum à filio* Ioue. *Sed de his disseruerũt & subtiliter, & copiose* Diodorus, *ac* Lactantius Firmianus, *& alij complures rerũ gestarum scriptores; quos propter rationẽ breuitatis, ac temporis prætereundos arbitror: tempus enim me citius, q̃ oratio deficeret; si ea omnia, quæ hisce de rebus nõ incõmode dici possent; enumerare velim. etenim ĩ singulis rebus eiusmodi materies est: vt dies singulos possim consumere. quãq̃ & hæc vberius fortasse diximus; q̃ aut ipse decreuerã; aut historicorũ vsus planè desideret. Sed cum ea essent vel noua vel recondita; ac taceri vllo modo nequirent; strictim omnia, ac summatim, vt putaram; afferri pro dignitate non potuerunt.* Itaq; *ad tertium Chamesis filiũ redeamus.* At vero *Chanahã tertius Chamesenui filius, quem Phœnicem Græci dicũt; omnẽ Phœniciæ partẽ, quæ initium capit à* Damasco; *protenditurq; vsq; ad Gazam extremam Palæstinorum vrbẽ,*

tenuisse Berosus refert. Chanabā, inquit, posuit colonias a Damasco vsq; in extima Palęstinæ. Itaq; totam illam regionē quæ & Damascenam, & Galilæam, & Samariā, & Iudęam, & Palęstinā, & Idumęam complectitur; à Chanabā isto siue Phoenice Chananæam & Phaeniciā nuncupatam ferūt diuinarū scripturarū interpretes. Phut autem postremū Chamesis filiū, qui ab Aegyptijs quidem Phet, à Liguribus uero Pheriton, à Gręcis autem, Latinisq; Phaethon; cognominatus est; in ea Mauritaniæ parte quā Libyam incolæ vocāt; initio colonias posuisse, & a se Phutensem, siue dicere mauis Phaethōteā nūcupasse, præter Iosephum Iudęum, Hieronymus quoq; noster aperte scriptum reliquit. Phut, inquit, est Libyes: à quo & Mauritaniæ fluuius vsq; in præsens Phut dicitur: omnisq; circa eum regio Phutensis: multi scriptores tā Græci quàm Latini huius rei testes sūt. hęc ille. Hic et Gręcus ille autor ἀνώνυμοσ. Phut inquit, à quo Phutæi Libyes. Is Itaque Phaehō quū regnū in Phaethōtæis, qui postea à Libyco Hercule deuicti, in imperātis nomen, gentēq; concessere, multos annos obtinuisset: tādem vnà cū filio Ligure, & nepotibus, & colonijs, ex Aphrica, & Aegypto in Atticā, et ex Attica in Italiā, ante Græcos omnes, colonias nauibus trāsuexit: possedit q; omnia fermè transpadana loca; ac totū Eridanū; anno, teste Beroso, post diluuium, cccel. ita enim ille. Anno, inquit, penultimo Aralij septimi Assyriorū regis, classe venit ad Maloth Tagetē Ianigenā Razen-

nuũ Phaethon cũ suis: qui inueniens omnia ab Ausonijs occupata ab Oriente; & montana à Gallis & Aboriginibus possessa, planitiem vero à Razenuis Ianigenis habitata, donatus fuit parte Occidentali; possedítq; cũ sua posteritate montes, & totũ Eridanũ usq; in regionẽ proximã Istris, relinquens nomina locis. Ex hoc loco Catonẽ, ac Semproniũ autoritatem sumpsisse pspicuũ est; dũ asseuerant Phaetontẽ primũ ex Attica in Italiam cum colonijs transfretasse: quãq; Dionysius Halicarnaseus eos acriter admodũ uexet; cuius verba hesterna in disputatione retulimus. Verum ei Plinius scite admodum pro Catone, Sempronioq; respondens, Pudet, inquit; à Græcis Italiæ rationẽ mutuari nẽpe. quia propriã omnino nesciunt: et de ea inuicem altercantur. Sed de his aliàs fortasse plura etiam dicemus.

Cæterũ, vt inquit Liuius, quũ Thusci omnia loca, quæ trans Padũ sunt, primi tenuerint, excepto Venetorum angulo; qui sinũ circũ incolunt maris; primus omnium Phaethõ Venetos fundauit: totumq; illud Venetorum angulum tenuit: quemadmodum Cato, ac Sempronius tradunt. Venetis, ĩquit Cato, prima origo Phaethõtęa est; quæ Gręcis occasionem mentiendi de Phaethonte & Eridano præbuit: Posterius mixta his nobilis stirps Troiana; à quibus Patauium suo conditore inclytum. Sempronius autẽ. Nam vsque Attrianũ fluuiũ qui limes ẽ Volturrhenorũ, & Venetorũ; tenuere Hetrusci: Et Venetiã principio quidẽ Phaethontęi, postea Troiani eisdẽ mixti coluerunt. Hinc ergò perspicuum est

principio quidem Phaethontę̃ à Phaethonte, postea vero Venetiã à Veneto eius abnepote appellatã fuisse. vti postmodũ enodatius explicabimus. Cæterũ Huius Phaethõtis filiũ fuisse Ligurem Berosus, & Cato, & alij tradunt. à quo & Ligures populi, & Liguria Hetruriæ regio maritima nomen habuere; dicente Catone. Hetruria olim Italiæ princeps ab eorũ Metropoli regia sic cognominata, à Thyberi in Macram diffunditur. Gens prima illorum maritima Ligurum, dicta à filio Phaethõtis Ligure; quẽ montani Ligures Pherithon nũcupant; post Thiberina ostia Pheregenę primũ Hetrurię oppidum in vicino littore; dictum à Genio Iano qui primus ibi colonias posuit, & à Pherithone, id est, Phaethõte qui colonias adiecit; vti in Liguria montana; ubi à Genij colonijs, Genua oppidũ: et ab adiectis Pherethianis ad idẽ colonijs, amni proximo, & regioni Pherethianæ nomẽ reliquit. Primus omniũ Græcorũ Phaethõ ex Attica soluẽs cũ Ligure filio multis ætatibus & seculis ante Oenotriũ Archadem colonias adiecit Italico littori, ob Ostijs Thiberinis vsque ad Nicęã Massyliensium: & in medio portum Ligurnũ à filio nuncupans, vltro, citroque littus omne Liguriam dixit. Hinc & Sempronius. Ligures, inquit, dicti sunt à Ligure Phaethõtis filio qui oĩum primus multis sęculis ante Græcos ex Attica colonias in Italiam transportauit: adiecitq; atque miscuit antiquissimis italiæ populis ab Ostijs Thiberinis vsque Nicæam. hinc veteres omnem maritimam dixerunt

Liguriam. Fuit itaque Ligur Ligurũ rex ac cõditor, ac Hetruſcorum regulus, quandoquidem Liguriam Hetrurię principem maritimã regionem eſſe ſcribit Cato: *atque alij omnes tradunt. Vnde & diuerſa varijs in locis ſibi Ligures aſciuiſſe nomina.* C. *Sempronius ſcribit.* A Nicæa *enim ad* Macram, *inquit, tenent* Ligures *montani, origine* Phaethontæi: *à* Macra *item ad* Arnũ, *& portũ Ligurnũ incolũt* Hetruſci *cognomine* Ligures Apuani: *quos ſequuntur* Ligures Hetruſci Populonij *à Ligurno portu ad caput* Hetrurię: *à quo ad* Thyberim *ſunt* Hetruſci Ligures Thyrrheni; *in quibus ſunt campi compluti lapidum; clari pugna* Herculis, *adhuc* Lamones *dicti, ab ipſius filio* Lamone. Regnauit *autẽ* Ligur *apud* Ligures Hetruſcorum *populos anno ferme à diluuiò, ccccl xxx. ita enim* Beroſus. Huius, *inquit,* Balei Xerſis *octaui Aſſyriorũ regis temporibus, apud* Ligures Phaethon *relicto filio* Ligure, *regreſſus eſt in* Aethiopiam. *Genuit vero* Ligur *iſte, uti idẽ* Beroſus *in genealogijs autor eſt; filiũ; quem* Syro, Chaldæoue *ſermone* Cydnum *appellauit.* Quicquid *enim candidum eſt, vt* Solinus *ſcribit;* Syri *gentili lingua* Cydnũ *vocant:* Vnde *& amni* Ciliciæ *nomen inditum aſſerit. de quo illud eſt apud* Tibullũ *poetarum ſuauiſſimum.*

An te Cydne canam? tantis qui leniter vndis
Cæruleus placidis per vada ſerpis aquis?

Tã *& ſi non ſum neſcius, &* Lycophronis *interpretẽ, &* Theocriti *enarratorem tradere; id* Cydno *nomen*

piscatores quosdã ĩdidisse, quũ illũ è mari sustulissent; Cycnis plurimis circa eum volantibus. Cæterum is Cycnus à patre Ligure Ligurum Hetruscorum rege cum colonijs missus, omnẽ transpadanam Galliã, quæ spectat inter occasum Solis, & Septẽtriones; proximã Venetis, qui trans Attrianũ flumẽ incolunt; initio tenuit: in eaque ciuitates multas montanis pręsertim in locis extruxit: à quibus Orobiorum cognomen adepti sunt ij populi; qui tum ab autore, conditoreq; Cydno Cydnomani dicebantur. eius tamẽ liberi, ut postea demonstrabimus, vsque ad Istros imperij, ac regni sui fines protulerunt. Quibus è rebus iudicare ipsi facile quidem ac recte potestis, Orobiorum nostrorum, siue Cenomanorum originem (vt hesterna die dicebamus) à Ianinæo, Hebræoque fonte ita defluxisse; quẽadmodum Ioniũ mare ex Aegeo, Aegeum ex Hellesponto, Hellespontũ ab Euxino, Euxinũ è Meotide palude, Meotidem vero demum ab Oceano omnium parẽte,

ἐξ οὗ περ πάντες ποταμοὶ καὶ πᾶσα θάλασσα
καὶ πᾶσαι κρῆναι, καὶ φρέατα μακρὰ νάουσιν,

Oriri multorũ testimonio proditũ est. Cydnũ siquidẽ Cydnomanorũ patrẽ ex Ligure,
Ligurẽ ex Phaetõte, Phaethõtẽ ex Chamese, Chamesem vero ex Iano omniũ patre, ortus sui initiũ traxisse; enucleate iam satis ostendimus. Sed tamẽ idcirco ad Ianum illũ supremũ quasi quoddã mortalium omniũ caput, à quo hominũ genus omne processerit: principẽ Cydnomanorũ originem referre maxime placuit; ne cui fortasse vestrum

lutulenta Chamesis uitia (si cũ Cydneæ originis autorem ac principẽ constituissem) quæ à Mose, quæque à Beroso referuntur; stomachũ faceret. n mirũ illud sibi vitio, ac probro verti existimans; quod ab homine post homines natos turpissimo, sceleratissimo, omniũ deniq; immanitatũ, ac libidinum maculis notatissimo, ortum traxisse contigerit. quãq̃ (vt mea fert sentẽtia) nulla eiusmodi ortus ratio sit habenda. Nã vt viris tẽperatissimis, sanctissimisque moribus, ac virtutibus prædıtis ad felicitatem comparandam nihil obest insolens ac facinorosa maiorum vita: sic etiam hominibus sine vlla bona arte sine litteris, humanitate, ingenio, moribus, quid tandem arbitramur auorũ nomina, parentũ virtutes, q̃d generosum omnino prodesse genus? quũ præsertim, autore Sallustio, quantò vita maiorũ præclarior est, tantò posteriorum secordia sit flagitiosior? Itaque, vt multa nunc exempla veterũ prętereã; quẽadmodũ Chamesi illi nihil penitus ad optimos mores asciscendos sapientissimi prudentissimique patris sui Iani eximiæ virtutes, quibus illũ maxime cæteris pręstasse Berosus scribit; profuerunt: nec cõtrà Ioui iusto Osiridi huius ce Chamesis filio, quem, vt anteadixserui; præclarissimo Aegyptiorum regno, vel orbis potius imperio, quãdiu uixit; præfuisse; obque ingẽtia eius in omnes mortales merita, inter Deos referri; ac diuinos honores meruisse; veteres historici memoriæ prodiderũt; nequaq̃ teterrima patris facinora obstiterũt; quin & clarissimus imperator, & felicissimus rex ha-

bitus sit: sic ego existimo Phaethōti, aut nepoti Cydno minime dedecori, aut vitio dandū; quod ex impurissimo, cōtaminatissimoq; Chamese originē duxisse cōtigerit. In his enim quæ non à consilio, aut voluntate, sed ab euentitijs potius quibusdam causis proueniunt, nulla omnino laus posita est; aut vituperatio: quum autem vel ex probo, uel improbo nasci genitore in nostra minime situm sit potestate; sed magis casui, atque euentui ascribi soleat: omnino perspicuum est; eos, quibus impuri, flagitiosique parentes obtigerint; ab omni penitus dedecore alienos esse. alioquin isthæc nō modo Cenomanis, verum etiam cæteris triginta duobus populis, qui eodē è Chamese processerunt; inurēda hęc esset ignobilitatis, infamięque cicatrix: è queis celebriores fermè fuerūt Aethiopes, Aegyptij, Taurisani, Phaethontęi, Libyci simul & Italici, Chananæi omnes, ac Phoenices, Assyrij, Babylonij, Tarcessij, Arabes, Lydij, Aphri, Veneti, Ligures, alijque complures: de quibus vos videritis; qui Mosen, Berosum, ac Iosephū legitis: quos tamen populos à priscis rerum gestarū scriptoribus nō nisi maximis semper laudibus ab antiquitate, ab incolarū moribus, institutis, legibus, à Deorū cultu, sacrorum peritia, à maximis denique rebus gestis ornari solitos nemo est qui nō exploratum habeat. Quā orbem mi Marce doctissime, vosque fratres optimi nisi uos paterna, nihil auita offendant uitia: sed spretis his omnibus, quæ sicut nec felicem præstant hominē; sic nec à felicitate quēq̃ deturbare possunt; eia agite

illud quo nihil est nobis solidæ laudis, ac veræ nobilitatis præstantius; nihil optabilius ad immortalitatem gloriæ; nihil deniq; ad memoriam nostri nominis sempiternam excellentius potest accidere; virtutem scilicet, qua, vt inquit Isocrates nulla neq; grauior est possessio, neq; stabilior; nec non & præclaram optimarũ artium doctrinam, ac sapientiã, quæ sæpe in amplissimo & dignitatis, & laudis gradu locare homines cõsueuerũt; amplectamur: ita enim fiet, vt obscurũ illud, atq; improbum maiorum nomen quod quidem immerito posteris obtrectatores probro, & crimini dare solent; virtutũ, ac morum splendore, veluti quodã clypeo, facile admodũ possimus obtegere. Verũ intelligo me in causa aperta, minimeq; dubia, multo fortasse & plura, & pluribus etiam dixisse, quàm res ipsa postularet: sed id factũ est; non ut uobis rem tam perspicuã dicendo probaremus: sed vt maleuolorum omniũ, inuidorũq; voculas, ac reprębensionẽ frangeremus: qui eo sæpe negotio posterum famam, ac splendorem maculari posse arbitrantur: ignari quid grauitas, quid integritas, quid magnitudo animi, quid deniq; virtus valeat, quæ, vt pręclare inquit Cicero; in tempestate quieta est, & lucet in tenebris: & pulsa loco, manet tamẽ; atq; hęret in patria: splendetq; per sese semper: neq; alienis vnq̃ sordibus obsolescit. Sed iã ad Cydnũ, à quo lõge egressa est, referat se oratio. Est igitur annus ille q̃ à Cydno illo Liguris filio orti sunt Cydnomani; queẽadmodũ ex Beroso computari facillime põt,

à mundi quidē exordio.MM.clvij.à diluuio autē noui-mestri.D.i.atq̧ āte clemētiſſimi Seruatoris noſtri Ieſu Chriſti natalē diē M *Dccciiij.ita.n. apud illū ſcriptū eſt.*Anno vigeſimo *Armatritis.ix. Aſſyriorum regis,* Ligur *miſit filium* Cydnū *,* ☙ Eridanum *cū colonijs, ☙ fratribus,☙ nepotibus:☙ occupauerūt vſq̧ Iſtrū in* Italia.At vero *ne quis forte dubitet qua in* Italiæ *regione* Cydnus *conſederit ;* Pauſanias *inter græcos hiſtoricos doctrina,aut ingenio(vt mihi quidem vide-tur)nemini ſecūdus;eo ī libro cui titulus eſt* ἑλλάδος περὶ ἠγήσεως *id aperte admodum explicans tradit* Cycnum ἠριδανοῦ πέραν ὑπὲρ γῆς τῆς κελτικῆς βασιλεῦσαι· *id eſt in* Gallia, *quæ trans* Padum *eſt ; regiam poteſtatem obtinuiſſe.eius autem omnia* Pau-ſaniæ *verba,quæ ad rem pertinēt;in extrema huiuſce diſſertionis noſtræ parte citabimus: nunc vero ad id quod inſtat.* Hiſce *igitur rebus omnibus ☙ quæ ad* Italiæ,*queq̧ ad* Cenomanorum *ortum ſpectant,gene-ratim ita traditis,conſideratiſq̧; nunc demum(ſi uo-bis videtur)non probabili modo argumentatione,ve-rum etiam neceſſaria hiſtoricorum ratione cōcludere velim;*Cenomanos *ipſos à nemine alio,quàm à* Cydno Liguris *filio fuiſſe genitos.res enim poſtulare* videtur; vt *eorum expectationi qui audiunt;quàm celerrime occurratur.* Atqui,*inquit* Petreius, *locus iſte eſt tibi* Marcili *etiam atq̧ etiam confirmandus:quem ſi obti-nueris,nō modo nos qui preſentes ſumus; traducas ad te totos licebit:ſed abſentes quoque; ☙ qui poſt, alijs*

erunt in annis (si sic mihi loqui permittis) Tum Marcilius. *Quũ præclarissimarum, inquit, gentium, ciuitatum, locorũque vetustatẽ, atq; ortum ab impositis nominibus periti rerum gestarum scriptores comprobare maxime consueuerint: vti* Liuius: *Mari, inquit, supero, & infero, quibus* Italia *insulę modo cingitur; terra: mariq;* Thusci *quantum potuerint; nomina sunt argumento: quod alterum* Thuscũ *cõmuni vocabulo gentis; alterum* Adriaticũ, *ab* Adria Thuscorũ *colonia vocauere* Italicę *gentes:* Græci *eadem* Tyrrhenũ, *atq;* Adriaticũ *vocant. ecquid causæ esse potest? cur non* Cenomanos *à* Cydno *illo conditos appellatosq; fuisse confiteri necesse sit? quũ autore* Beroso *certum illud sit, atq; perspicuum; priscos omnes coloniarum duces nomina sua gentibus, ac locis quibus imperabãt; duabus maxime de causis indidisse? quas dicam eisdẽ quibus ille verbis scripsit.* Hi *sunt, inquit, qui egresso sunt post* Nymbrotum. *singuli cum familijs, & colonijs suis, relinquentes nomina sua locis in signum expeditionis à* Iano *patre sibi cõmissæ: & ad monimentum posteris, vt scirent quis eorum fuerit conditor.* At verò *ab his nequaq̃ dissimilis ratio illa est; quã* Lactantius Firmianus *refert.* Saturnus, *inquit, quum potentissimus esset rex; ad retinendam parentum suorũ memoriam vtriusq; nomina cælo, & terræ indidit: quũ hec prius alijs vocabulis appellarentur: qua etiam ratione montibus, & fluminibus, nomina sunt imposita; & maris: vt mare* Icarium, Aegęum, Hellespontus, *& in* Italia

Auentinus, & Tyberis; ita Saturnus natus est ex homine, cui nomen fuit Vrano, siue Cœlo: quod esse uerũ Trismegistus autor est; qui cum diceret admodũ paucos extitisse in quibus esset perfecta doctrina; in his Cœlum, Saturnum, & Mercurium nominauit. hi hæc. Itaq; quũ & ex Beroso, & Pausania satis cõstet Cydnũ in trãspadana Gallia Hetruscas, siue Ligusticas colonias posuisse; illud primũ à uobis viri ornatissimi libenter admodũ quæsierim: cui nã genti, cuiue populo nomen suum indidisse Cydnũ existimetis? An fortasse Insubribus, nũ Venetis? nũ Istris? nũ Volturrhenis aut Libycis? minime gentiũ. Etenim uos tam exili ingenio præditos haud esse arbitror; quin facile admodũ vosmet ipsi neque Cydni nomen hisce earũ gentium nominibus congruere; neque illorũ etymon ab eo vllo pacto trahi posse animaduertatis. Itaque reliquũ est non alijs quàm Cydnomanis ipsis Cydni nomen oĩno fuisse impositũ: Idque quo firmius etiam credamus; F. Pictoris viri sanè eruditissimi facile, vt mihi videtur; cogit autoritas. Is enim priori volumine autor est; apud veteres denominandi, aut imponendi gentibus, aut locis noua nomina tantũ regũ illustriũ ius, ac potestatem extitisse: neque tamen omniũ, sed illorũ præcipue, qui essent aut Thuscorũ reges, siue reguli, aut in phano, Hetruriæ regni insignia à Thuscis Lucumonibus, aut regibus accępissent: si verissimo uati velut oraculo ita dicenti credimus.

Templum augustum, ingens, centum sublime colũnis,

Vrbe fuit summa, Laurentis regia Pici.
Horrendum syluis, & religione parentum.
Hic sceptra accipere, & primos attollere fasces
Regibus omen erat; hoc illis curia templum.

Ad hanc autem veterũ consuetudinem demonstrãdã, illud arbitror nõ parum conferre; quod & F. Pictor, & Trogus Pompeius asserunt; & nos hesterno die declarauimus, Romulũ scilicet ex Hetruscorũ regulo principem Romanorum regem à Thuscis regibus, ac Lucumonibus initio fuisse declaratum: hancq; ob rem ab eodem illo Fabio memoriæ proditum; Mithridatẽ illum Ponti atque Asiæ regem; quẽ vel solum mortalium omniũ certum est (vt Valerius, & Quintilianus scribunt) duabus & viginti gentiũ linguis, quibus imperitabat; optime loquutũ; Romanis ignobilitatẽ generis obiecisse: quod videlicet eorũ reges Vernę prius reguliq; Thuscorũ extitissent. Tenet enim fama pręter Romulũ illum, Numam quoque Pompilium Curibus paruis, & paupere terra missum in imperiũ magnũ. Hæc autem est huiusce rei ratio; quod nemo illis temporibus rex, aut regulus in Italiæ partibus esse poterat; nisi quem Thusci Lucumones elegissent; misissentque. Vnde illud uos haud quaq̃ præterit; quod Solinus, & alij tradunt: Caccũ Marsyę regis legatum quod circa Volturnũ & Campaniã absque Thuscorũ regum assensu regnũ occupasset; à Tarchone eorũ rege, duce Hercule; qui tum forte aderat; oppressum, in vincula coniectũ. At vero cõtra quũ Cydnus noster à

patre Ligure Ligurū Hetruſcorū rege in eam Italiæ, ſiue Galliç tranſpadanæ partem miſſus fuerit; quam olim Phaethōti auo, eiuſq; poſteritati Maloth Thuſcorum regē dono dediſſe antea declarauimus: omnino neceſſitas cogit, vt Cenomanos ipſos nō niſi à Cydno editos, appellatoſque fuiſſe cenſeamus: quemadmodum etiā docent peruetuſta quædam tum vrbium ac familiarum, tum montiū quoque: & fluminū nomina, quæ adhuc apud Cenomanos ipſos in antiquiſſimæ illius Arameæ, Scythicæque originis monimētū perſeuerāt: è quibus ea nūc, quàm pauciſſimis abſoluā; et quç mihi tenuis memoria ſuggeſſerit; quçque vel cognitione, vel memoratu digniora videbuntur. nam vt membratim percurram omnia; neque uos à me exigitis; & laboris eſſet infiniti. Itaq; primū Catullianos illos verſus attēdite; quibus apertiſſime admodum Cydneam originē innuit dicens.

Atqui non ſolum hoc ſe dicit cognitum habere
Brixia Cycnea ſuppoſita in ſpecula.

Quo dicto declarare nobis voluit poeta lepidiſſimus principem illius arcis ſummo in collis cacumine poſitç, fundatorem, ac conditorem fuiſſe Cydnū illū Liguris filium quē Græci Cycnū vocāt: vt poſtea docebimus: quippe quæ ad C. vſque Cæſaris t empora, qbus Catullū floruiſſe planè compertū eſt; proprio nomine ab autore Cycnea ſpecula cognominaretur: ut habent nō nulla haud contēnendæ vetuſtatis exemplaria, nō aūt Cichonia, aut Chinnea, quod in libris minus ac curate

ſcriptis reperiri ſolet. atque id maxime in cauſa extitiſſe video; cur Catullianus interpres, vir alioquin meo iudicio apprime eruditus, ridicula quædam in hunc ſcripſerit locũ. quæ, quoniam & in huiuſcemodi nugis inuitus admodum facio iacturã temporis; & ad rem minime pertinent; expendenda doctioribus relinquo. Verũ ne de noſtratibus Cydneæ originis monimentis nihil retuliſſe videamur; venit ecce perueteris illius in mentem Cednorũ familię quã; hiſce quoque tẽporibus apud Bergomates noſtros extare nemineẽ fugit; ex qua qui nũc ſunt; antiquo Hetruſcorũ more expũcta è veteri verbo, D, littera, vt paulo poſt dicã apertius; Ceni appellari maluerunt. Addã illud etiã; in intima Bergomatis agri ualle, quã noſtri populariter Serianã dicunt; antiquum adhuc ſupereſſe eiuſdẽ nominis oppidulũ; quod priſco, proprioque nomine cultores eius loci, vt omnes probè ſcitis; Cenum vocant. Quãobrem ex ijs omnibus quę à nobis ſunt antea nõ apte modo tradita; ſed ualidis quoq; (ut arbitror) argumẽtis comprobata; facile quidem perſpexeritis; Cenomanos ipſos non aliunde q̃ à Cydno illo nomen, & originem traxiſſe. Quãuis autẽ hæc ita expoſita, probataque ſint; illud tamen non ſpernendæ difficultatis contentionẽ merito excitarit; qua nam ratione Cenomanis à Cydno inditũ nomen videri queat: quum etymologiæ ratio poſtulet: vt vel à Cydno Cydnomani, vel à Cycno Cycnomani, non Cenomani nũcupari debeat. Illud etiam quæſtionẽ non parui momenti affert; quod

iam antea sępenumero diximus; Orobios eosdem omnino esse, qui & Cenomani: quum nō nulli velint Cenomanos Nerbonensis Galliæ populos esse; quos olim iuxta Massiliam consedisse Plinio referente didicimus. Quaobrem ne quid intentatum relinquamus; de vtraque re paucis dicendum existimamus. Et fortasse Strabonis, Ptolomæique testimonio posterior hęc controuersia facile dissoluetur. Nam Ptolomæus quidem in ijs, qui orbis terræ situm accuratissime descripserūt; nullo inferior, libro tertio, eam Italię partem seiungēs, quæ trans Padū sita est; in Venetos, Cenomanosq́, atq́ Insubres ita diuidit; vt precipuas tamen Cenomanorū ciuitates Bergomum, Brixiā, Comū, & alias nōnullas constituat: quas Orobiorum quoque vrbes esse manifestissime in originibus Cato scriptum reliquit. Amasens vero Strabo Cenomanos censet esse Trāspadanæ Galliæ populos supra Venetos ita dicens. Regionem inquit transpadanam incolunt Veneti; & alÿ vsque Polam: super Venetos Carni, & Cenomani, & Medoaci, & Symbri: è quibus nomini Romano hostes extiterunt nōnulli: verū Cenomani Venetiq́ sotia iunxerunt arma: &c. quas ob rēs necesse est; eosdem esse Orobios, atque Cenomanos. quāuis ego medius fidius existimarim, vt ex ijs etiam, quæ pristino die disputauimus; intelligi facile potest: Cenomanorum nomē ipsius quidem gentis proprium esse, ac genuinum; Orobiorum vero potius appositum, quod Græci vocant ἐπίθετον: ita, vt Cenomani sint Orobÿ; id est, filÿ

montium, siue montigenæ:: quemadmodum Ianigenas quoque à fluctibus quidem Gallos, & à diuinarũ rerũ peritia Thuscos appellatos fuisse supra didicimus. adde his & Peloponesum; quam Homerus Apiã, & Argiã, alij vero Pelasgiam & Aemoniam nuncuparunt: qua de re Lycophronis interpres hæc scribit. ὁ δὲ πέλοψ εἰς ὠκεανὸν ἐλθὼν καὶ ἡ φαίσῳ ἄγνισ εἰς λαβὼν πίσσαν τὴν οἰνομάου βασιλείαν καὶ τὴν ἀπίαν πελασγίαν λεγομένην, πελοπόνησον ὠνόμασε. Et de his quidem hæc satis. Cur autem à Cydno non Cydnomani, sed Cenomani appellati fuerint: facillime id quidem ostendam. eos siquidem populos qui Syro sermone Cydnomani, vel Cednomani, græca autem denominatione tam Cydnomani, quàm Cycnomani, Latina vero Cygnomani merito, mea quidẽ sententia, dici deberent: veteres Itali, præsertim vero Hetrusci extrita è Chaldæo verbo, D, littera Cenomanos appellarunt. quandoquidem Cydnum illum à quo originẽ duxere Cenomani; quemque Latini CYCNVM. Græci vero cũ CYCNVM, tum CYDNVM dicũt; nam apud eos, vt ait Hesychius idem omnino sunt κὺκνος, & κύδνος, Aramæi autem .i. Chaldæi, siue Syri CYDNVM pariter, ac CEDNVM (vtroque enĩ modo proferunt) vocant: priscos illos ac Principes Italiæ populos, quos antea ex Fabij Pictoris sententia Hetruscos fuisse demonstrauimus; per cõcisionẽ Chaldææ vocis, CENVM dixisse memoriæ proditum est. Quam obrem ijdem penitus sunt; & qui Chaldaic-

lingua Cydnomani, siue Cednomãi, & q ab Hetruscis Cenomani nominantur: tam & si secundum diuersarũ linguarũ varietatem aliter, atq; aliter proferri cõsueuerint. nam quemadmodum in libro περὶ ἑρμηνείας *autor est Aristoteles, sicut, neq; litteræ omnibus eædẽ, ita neq; voces eędem omnino sunt: quam tamen litterarum varietatem haudquaq̃ ab ijs pręsertim, q docti videri volunt; expendendam esse; præclare admodum à Socrate illo philosophorũ sapientissimo apud Platonem hisce verbis probatũ arbitror. Variare autem, inquit, licet per syllabas; vt videatur homini rudi quæ sunt eadem esse diuersa: quẽadmodum Pharmaca medicorũ coloribus, aut odoribus uariata sæpe quũ eadẽ sint; nobis diuersa videntur: medico autem vim pharmacorũ consideranti, eadem iudicantur; neq; eũ additamẽta perturbant: similiter forte & is, qui est in nominibus eruditus, vim illorũ considerat: neq; eius turbatur iudicium, siqua littera addita est; vel transmutata, vel dempta, vel in alijs litteris, ac permultis vis eadem nominis reperitur. Cęterum quãuis tam apud Græcos, quàm apud Latinos rerum gestarũ scriptores autoritas iampridem obtinuerit; vt Cenomanos potius dicamus; quàm Cydnomanos, siue Cednomanos: Ego tamen (si liceret) hac potius recta Chaldæorũ, quàm concisa illa Hetruscorum appellatione vti mallem. verum hac de re alij postmodum subtilius viderint. nos vero ad reliqua pergamus. Iis igitur quæ ad Cydriũ principem Cenomanorum autorem spectant; hunc in*

modũ traditis; deinceps nõ nulla quoq; de liberis eius recensenda sunt. Itaq; apud Berosum in genealogijs scriptum inuenio ex Cydno genitos esse filios duos, Eridanum alterũ, alterũ vero Venetum. Et Eridanũ quidem nomen dedisse amni Eridano Cato scribit his verbis. Padus inquit à duce coloniorum Eridanus, sed à profunditate Botigo ab Hetruscis, & Botigũ à Liguribus, & à circa arbore picea Gallice padus nuncupatur. Oritur vero Eridanus, Plinio teste, à Vesulo monte: labiturq; ad mare superum. quæ res fingendi occasionem Græcis scriptoribus dedit; vt dicerent Eridanum inferorũ esse fluuium; & inde ad superos scaturire. qđ & Virgilius innuere videtur dũ canit.

Inter odoratum lauri nemus, vnde superne
Plurimus Eridani per syluam voluitur amnis.

Ferũt autem nõnulli Eridanum exceptis in alueo suo septem fluminibus, septeno gurgite in mare demergi. quẽadmodum nuper (vt me quandoq; ab antiquis illis autoribus seiũgã; & ad viros nostrę memoriæ doctissimos pariter & eloquentissimos reuocẽ) luculẽte admodũ decantatum legi ab homine tum singulari doctrina, & ingenio, tum summa etiã virtute ac dignitate prædito Petro Bembo æque omniũ nostrũ amãtissimo: quem proximis superioribus annis à Leone. x. Pon. Max. vt illi esset à secretis, honorificẽtissime accitum fuisse, nemo ferè uestrum est qui non audierit. eius de Eridano versus (si recte memini) hi sunt.

Tum rapidus, fluuioq; Athesis spectandus amœno,

est ignotũ: quam Latini scriptores Italiæ emporium appellauerunt: ac scripserunt de eius origine, dignitateque permulta. Cæterũ ex eodẽ Veneto Cydni filio natos fuisse Tylam, ac Ventũ Berosus est autor. quos quidã regioni quę Istro proxima est, quãq̃ posteriores historici, et ab Iapide Aetholi filio Iapidiã, et à C. Iulio Cæsare Forumiulium appellarunt; nomen dedisse affirmant. Huic autẽ rei satis magno esse indicio asserunt tum Tylauentũ fluuium, tum Tylauentanã etiam regionẽ, de quibus apud Pliniũ, Ptolomęũque fit mẽtio. quãuis recentiores non nulli locorũ scriptores flumen ipsum perperã Tiliamentũ, & eius incolę vernacula lingua Taiamentũ nuncupare consueuerint. sed hęc de his hactenus. Habetis itaque uiri optimi atque ornatissimi quæ ex me de principe Orobiorum siue Cenomanorum ortu uoluistis audire: de quibus & si accuratius, atque ornatius dicendũ fuerat; feci tamen hoc eò libentius; quod de his satis diligenter scriptum à nemine ad hunc diem videbã. quãq̃ multa quoque à me præterita esse intelligã: quæ post alij & peruestigaturi ipsi acutius, et apposite magis sint explicaturi.

Cęterũ quod hic hodie conuenerimus te pręsertim Marce autore; relinquendus est suus cuique dicendi locus. Ad hæc ille. Quoniã, inquit, quod difficillimum nobis videbatur; Orobiorũ scilicet originẽ, abs te intelleximus, de reliquo iam nostra culpa fuerit; si te, nisi & pauca, quæ supersunt percunctanda; explicaueris, dimiserimus. Nam ex his quæ verissime sunt de Oro-

biorũ ortu à te tradita;mira inceßit audiendi cupiditas;ecquæ causa fuerit;cur Ouidius Cycnũ illũ nõ Liguris vt placet Beroso;sed Stheleni Mycenarũ regis filiũ fuisse referat:atque in auẽ sui nominis cõuersum. resera igitur arcas;mercẽque nobis hanc selectiorem explica.quod te per ipsos Cydni manes, à quo cuncti ortũ ducimus,obtestatus rogo. Tum Marcilius, Percalluisti,inquit,Marce Mauriti qua me esses arte ad eã rem tracturus;quæ fuerit à nostris hominibus hactenus omnino aut ĩcognita,vel pauꝶ certe animaduersa; dum per ipsos me Cydni conditoris manes obtestaris.geretur itaque à me tibi mos:nibil est enim ad q̃d penetrare ingenij uis nostri queat: quãtulacunque ea est;quod non in gratiã simus patriæ & pręstituri libenter;& habituri etiã ijs gratiam;qui ad illã nos exornandã,honorandãque inuitarint. Primũ itaque quũ plurimi & à rerũ gestarũ scriptoribus,& à poetis Cydni cõmemorentur;ỏpereprętiũ fore arbitror;si eos qui recte disputant sequutus;ambiguũ illud Cycni nomẽ prius distinxero,quàm describã:vt ea obscuritas tollatur;quã æquiuoca nomina nisi distinguantur,etiã excellentißimi ingenij hominibus effundere,indagãdi sollertißimus,& præcipiendi optimus magister Aristoteles hisce verbis in priori de cœlo & mũdo volumine scite admodũ docuit. πολλαχῶς γὰρ λεγομένων, κἂν μηδὲν διαφέρει πρὸς τὸν λόγον, ἀνάγκη τὴν διάνοιαν ἀορίστως ἔχειν. ἄν τις τῷ διαιρουμένῳ πολλαχῶς ὡς ἀδιαιρέτῳ χρῆται, ἄδηλον γὰρ

κατὰ ποῖαν φύσιν αὐτῷ συμβαίνει τὸ λεχθέν.
Plures igitur extitisse Cycnos tradunt nobis ij, qui interiores scrutantur, ac reconditas litteras: quod nuper quoque tuis in Epitheton cõmentarijs Petrei scriptũ legi, è quibus antiquissimus ille est Ligure natus: de quo multa ex Beroso à me nuper allata sunt. Alter fertur Stheleno patre natus, Mycenæus; de quo plura & Phanocles in cupidinibus, & Naso in secũdo Metamorphoseos libro ita cecinit.

Affuit huic monstro proles Stheleneia Cycnus:
Qui tibi materno quãuis à sanguine iunctus
Mente tamẽ Phaethon propior fuit. ille relicto
(Nam Ligurum populos, & magnas rexerat vrbes)
Imperio; ripas virides, amnemque querelis
Eridanum implerat; syluãque sororibus auctam:
Quũ uox est mutata viro. &c.

Eiusdem etiam meminit nostri temporis poeta haud ignobilis his versibus.

Nunc Genuã repetens sese hinc ad dulcia transfert
Musta Pali: curas genti pulsura sequaces:
Huc ubi rex Ligurum celeber confinia Cycnus
Protulit imperij quondam: cœloque ruentem
Defleuit Phaethonta rogi post tristia busta:
Seq; noua miserum stupuit canescere pluma.

Tertius is est quem Martis filiũ fuisse, atque ab Hercule interẽptũ priscis in Græcorũ litteris inuenimus: de quo & Lycophron, & eius interpres. Quẽadmodũ inquit & Aetæus, & Euenus, & Phormas, & Dio-

bile est quãtas mẽdaciorũ nebulas excitauerit. Nã *vt omniũ gentiũ, & imperorũ, atq; vrbiũ clarissimarum se conditores ostenderent; veterũ ferme omniũ regũ, ac populorũ, nec non & regionũ maxime illustriũ nomina, vt autor est Iosephus; immutarunt: & prçclaras antiquorũ res gestas, ad recẽtiores suos duces trãstulerunt: quẽadmodũ de Cycno quoq; Liguris filio actũ fuisse nequaquã ambigimus. cuius res gestas posteriori Cycno Stheleni filio Græci aperto adscripsere mendacio. quũ id quod ipsi produnt; neq; perspicuũ quidem sit, neq; vlla probatissimorum annalium fide probare queant; nisi confirment duos quoq; Phaethontas extitisse; quorũ prior fuerit vetustissimus ille Libycus Chamesis filius, Cydnique nostri auus: vt antea diximus. posterior vero ac recẽtioribus temporibus Grçcus ille Solis ac Clymenes filius: quem fabulantur Iouis fulmine paterno è curru deiectum, in Eridanum amnem exanimatum decidisse: cui iunctus materno à sanguine Cycnus ille Stheleni filius, post priscũ illum Cycnũ Liguris filium principem Cenomanorum cõditorem, in Trãspadana Gallia Ligusticarũ coloniarũ ductor extiterit. Quod sanè discrimen mihi mehercule non admodum displicet: quũ nõ desint probatissimi quidã rerum gestarum scriptores qui asserant antiquissimũ illum Phaethontẽ, non in Italia, sed in Aethiopia excessisse è vita. idq; Berosus in primis: cuius hæc sunt verba. Huius, inquit, Balei Xerxis temporibus apud Ligures Phaethon relicto filio Ligure regressus est*

in Aethiopiam. Quin C. quoq; Plinius: Theophrastus, inquit, in Liguria electrum effodi dixit: Phaethõtemque in Aethiopia Hammonis obijsse: ob idque delubrum ibi esse, atque oraculum: & electrum gigni. Quo circa hoc esse iam satis constat, ad quod omnes talis controuersiæ disceptatores pręcipite, & lubrico errore quouis modo offendunt: propterea quod unũ tantum, eundemque Phaethõtem extitisse opinantur: & eum scilicet quẽ principio in Italiam ante omnes Gręcos cum colonijs venisse cognouimus: & illum quem multis post sęculis finxit sibi mendax Gręcia è sole siue Helio, ac Clymene Oceani filia genitum: quum tamen necessitas cogat, ac ratio; aut duos vere fuisse Phaethontas; aut posteriorem illum (quod mihi magis fit veri simile) fictum omnino iudicandum. quemadmodum & Sacerdotem illum Aegyptium in Timæo Platonis, ita interpretari solitum accepimus. Tunc ex sacerdotibus quendam grãdem natu dixisse, ó Solon Solon Græci pueri semper estis: nec quisquã è Græcia senex. cur istud diceret percũctante Solone: respondisse sacerdotem. Quia iuuenis semper vobis est animus. in quo nulla est ex vetustatis commemoratione prisca opinio: nulla cana sciẽtia. quod ideo vobis contigit, quia multa & varia hominum exitia fuerunt; eruntque maxima quidem aut ignis conflagratione; aut aquæ inundationibus prouenire necesse est; minora vero alijs quibuslibet calamitatibus fieri. Nam quod apud vos fertur Phaethontem quondam

Solis filium currus ascendisse paternos; nec patris aurigatione seruata exusisse terrena; ipsumque flammis cœlestibus conflagrasse, quamuis fabulosum videatur; verum quodammodo esse putandum est: fit enim longo temporum interuallo cœlestis circuitus permutatio quædam; quam inflammationis vastitas necessario sequitur. tunc hi qui edita, & arida incolũt loca, magis pereunt; q̃ mari fluuijsq; vicini. nobis porrò Nilus cum in plerisque rebus salutaris est, tum huiuscemodi à nobis arcet exitium. Verum omissis fabulis huiusce rei veritatem facile intelligemus, si Berosum ita dicentem attenderimus. *Eo, inquit, tempore (quo scilicet* Phaethõ in Italia *regnabat)* Italia *in tribus locis arsit multis diebus, circa* Istros, Cymeos, & Vesuuios: *uocataque sunt loca illa à* Ianigenis Palensana *id est regio conflagrata. hæc ille.* Itaque *quum hæc fabulosa sint; quæ hunc in modum* de Phaethonte *poetæ confinxerunt, non magnum est negotium intelligere mythica quoque illa esse; quæ ijdem de* Cycno *referunt;*

Cydnum videlicet Phaethontis aui obitum
Populeas inter frondes, vmbramq; sororum
Dum canit, & mœstum musa solatur amorem;
Canentem molli pluma duxisse iuuentam.

Quod aperte admodum Pausanias, *cuius supra memini, in* Atticis *declarat dicens.* Non procul ab Academia Platonis *extat monumentũ; cui deus protendit philosophiæ præstantiam. atq; id sane hunc in modum.* Socrates *superiore nocte quàm* Plato *sibi*

futurus erat discipulus, Cycnum in sinum sibi aduolasse per somnium vidit. musicę aūt palma Cycno tribuitur: nam vltra Eridanum in Gallia Cycnum virum musicæ peritum Lygurum regem fuisse narrāt; post obitum Apollinis voluntate in Cycnum auem conuersum. ego in Liguribus Cycnum regnasse non negarim; sed indignum fide arbitror quod auis ex homine factus sit. hæc ille. Verum hæc de Orobiorū siue Cenomanorum origine, deq; Cydno illorum parente dicta sufficiant. quāquam fuimus explicandis his fortasse, quam par est, longiores. sed, vt ipsi scitis; & iuuētus ipsa loquatior est: & uos me ad hæc multis etiam precibus inuitastis: dum à priscis hęc latinis intractata esse dicitis; & à recentioribus rerum gestarū, ac temporum scriptoribus tam insigniter neglecta, itāque et incomposite aut disputata, aut perplexe tradita; vt illi ipsi de his qui disseruerunt; vel parum ea intellexisse videri queant; vel ignorasse quibus essent autoribus tradenda: aut quibus etiam verbis latine explicāda. Cui parti & si scimus à nobis exacte nullo modo satisfactum; nec munus hoc quā decet vbertate, atque verborum dignitate adimpletum; iuuabit tamē & morem gessisse vobis studiosissimis viris: & uiam præmonstrasse illis etiam qui & auspicatius, & eruditius: maioreque cum ornatu hoc ipsum indagandi munus post nos (quos equidem non paucos fore arbitramur) prosequendum susceperint. Sed hæc nunc missa facientes, quoniam et aduesperascit, & iam satis

multa hodie dicta sunt à nobis;nostrum hunc ipsum dicendi,vestrũq; audiendi laborem alium in dié, consensumq; in alium reseruemus. Tum Marcus. Ego *vero,inquit,Marcili,neq; te ipsum:neq; istos hodie à me discedere ęquo animo feram;nisi prius à vobis impetraro.Q uid nã ĩquit Marcilius?* Tum ille:*vt cras, inquit,prima luce,aut peracto iam prandio, vel quãdo vobis erit gratum;hoc in loco iterum sitis. nã quũ generatim de* Cenomanis *hodierna die multa admodum sint & perquisita diligenter,ac tradita;reliquũ est; vt simili quoq; ratione singillatim de præcipuis* Cenomanorum *ciuitatibus, & vrbis* Bergomi *rebus antiquis nõnulla inter nos studiose,ac sedulo disserãtur.* Ad hæc Marcilius *geretur, inquit, tibi mos* M. Mauriti:*q̃d enim difficiles prestare nos tibi pręsertim amicorũ omniũ suauissimo,atq; officiosissimo opereprętium est?quo minus crastino die tecum simus.;quo cum vel semper vitam agere felicissimum nobis duceremus?* Tum Marcus.*Comis es nimiũ ac lepidus, inquit,*Marcili.*Sed quid uos moror amplius? itaq; abi tote fęlices.quo dicto statim omnes discesserunt.*

IOANNIS CHRYSOSTOMI ZANCHI DE CENOMANORVM SITV, AC BERGOMI REBVS ANTIQVIS, AD PETRVM BEMBVM LIBER TERTIVS.

INter omnes fermè ingenuarum artium scriptores Petre Bembe, ij mihi nō minori laude digni videri solent, qui aut excellentium regnorū, aut clarissimorū hominum res gestas memoriæ commendarunt; quā qui leges, vel præcepta viuēdi tradidere. Hi enim per documenta compendiariū quoddam iter ad instituendos optimis moribus animos ostenderunt: at illi salutaria nobis exempla repetendis antiquitatibus, reuocandis memorijs, extollendis præclaris facinoribus, accusandaq; improbissimorū hominum ignauia protulerunt: Quibus & iuniores tum ad virtutes Capescendas, tum ad bene beateq; viuendum reddūtur instructiores: & maiores natu viri plus inde doctrinæ, ac eruditionis hauriunt, q̄ quantum longissima hominis ętas afferre vix queat. Ab his deniq; ad comparandas ingenuas disciplinas, leges, atque instituta prodierunt: ab illis autem quędā quasi faces, ac stimuli subiecti sunt ad virtutem; quibus nobiles præsertim

animi ad gloriæ, atq; immortalitatis studiũ uehemẽter accenduntur. Verũ & hisce de rebus eos quoq; egregie meritos non temere (vt opinor) affirmauerim; qui clarissimarũ nationũ origines, locorum regionum ue situs, aut vetustissimarũ ciuitatũ antiquitates ita litteris illustrarunt; vt nulla eas vnq̃ obliuio obscuratura, nulla eorũ recordationi allatura finem æternitas videatur. Quum siquidẽ eorũ opera, et cura effectũ sit, vt aduersus edacis rerũ temporis iniuriam, vulcanijs quasi quibusdã armis muniti, res ferè vniuersas priscis sæculis præclare, atque excellenter gestas tum memoria teneamus; tum cognoscamus etiã qui primi extiterint in orbe reges; qui illustriũ populorũ, atque inclytarũ vrbiũ conditores, quæue origines; quibus deniq; temporibus, è Græcis, an ex Barbaris, claris ne, an humilibus parentibus nati fuerint. Quę profecto omnia, aliaq; cõplura sæculorũ acta nisi ab illis essent mandata litterarũ monumentis; quænã obsecro esset mortaliũ vita, in tanta obscuritate, ac rerũ præteritarum ignorantia? nullaque cognitione veri? minima generis sui, ac stirpis, aut conditorũ memoria? eaque anili tantum, & fabulosa? Etenim si pręstantissimi rerũ gestarũ scriptores ad earũ gentiũ, quas exornandas sumunt, ex prisca rerũ nobilitate laudis, & honorũ accessionẽ petere consueuerunt: quo nã dolore, qua verecundia eos censeas occupari? in quos ea solẽt dici, cœlo patre, aut tellure matre nati sunt: aut è quercubus, et saxis ortũ traxerunt. Qui aũt aui nomen dicere haud pñt,

imo ne patris quidem, quo animo sint; ex eo facillime cognosci potest; quod, qui Romano è sanguine manarunt? Aeneã ac Romulũ, qui Hetrusco, Ianũ patrẽ, qui Veneto, Phaethontem, & Antenorem; qui Phrygio, Dardanum, qui Babylonico, Nymbrotum, ac Semiramidem, qui Assyrio, Ninũ, qui Aegyptio, Chamesim, & Apim, atq; ita complures alij magni nominis populi suos quisq; pręclarissimos autores, ac parẽtes gloriabundi proferre soleant. Eos ne igitur nõ diligẽdos? non admirandos? nõ deniq; omni ratione defendendos existimamus? qui plurimis tum rerum, tum verborum ornamentis monimenta non solũ temporũ, ciuitatum, locorũ, gestarũq; rerum reliquerunt: verũ etiã virorũ sæpe fortiũ, atq; excellentiũ ancipites, variosq; casus, vel memorabiles temporum varietates, vel fortunæ vicissitudines accurate nobis descripserunt? quæ profecto iacerent in tenebris omnia; nisi clarissimis quibusdã quasi luminibus litterarũ ab eis esset illustrata diuinitus. Verũ enimuero ne & omnia eorũ præconia conquirere ambitiosius videar: & eos laudãdo, memet de meis studijs quis existimet aliquid prædicare; finẽ tandẽ dicendi faciã. neq; enim (vt arbitror) insignes illi temporũ, & antiquitatũ scriptores nostra vel laude, vel patrocinio indigent: apud te præsertim Bembe doctissime qui plurimũ semper veterũ hominum non imaginibus solũ, ac statuis, verũ etiã multo magis annaliũ monumentis, tãq̃ incorruptis virtutum illorũ testibus oblectari soleas. Nõ enim te fugit ho-

mine omni liberali doctrina politissimũ quàm ea litterarũ studia sint honorifica, immortalia, atq; diuina;q̃ deniq; vigeant memoria sæculorũ omniũ. Nam quum cæteræ quidẽ res neq; temporũ sint, neq; ętatũ omniũ, neq; locorũ; hæc tamen studia quãtum & adolescentiã agant: & senectutẽ oblectent: secundas res ornẽt: aduersis profugiũ, ac solatiũ præstent: delectẽt domi: nec impediãt foris: haud hercle facile dixerim. Quis enim obsecro cohortari ad virtutẽ ardentius? quis à vitijs acrius reuocare? quis vituperare improbos asperius? quis deniq; laudare bonos ornatius potest? quàm ijdẽ illi à quibus illud maxime tãq̃ ab hominibus lõge in posterũ prospicientibus prouisum fuit: ne egregia maiorũ nostrorũ exempla, atq; facinora aut hominũ interitus obrueret: aut obliuio posteritatis extingueret? est enim historia vt magnifice admodũ apud Ciceronẽ M. Antoniũ illũ dicentẽ legimus, testis temporũ, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitę, nuncia vetustatis. Quid plura? nõne ex rebus præclare gestis, eam egregijs viris in pectore flammã accendi solere, à summis eruditissimisque viris accepimus? quæ haud qua q̃ prius sedari cõsuescat; quàm illorũ virtus, superiorũ, famã ac gloriã adæquarit? At vero quãq̃ post eximios illos fælicis priscęq; ætatis historicos, quibus nihil aut iocundius, aut elegantius aut diuinius inueniri, excogitari ue potest, nullus sit ad hanc diẽ, aut rerũ gestarũ, aut temporũ, aut locorũ scriptor inuentus (cuius quidẽ scripta constent; de his enim qui nõ-

dum ædiderunt existimare haud sanè possumus) qui historiam rectè scripserit: tu tamen vel vna omnium voce vnus è nostris es Petre Bembe; quo illã tractãte breui tẽpore doctissimi homines futurũ sperant; vt in hoc etiã genere, neq; verborũ copia, neque vllo orationis ornatu priscis latinis nihil cedamus. & merito, mea quidẽ sñia, si modo mihi de summo, prestantissimoq; viro iudicare fas est. tãta est enim tua ista incredibilis, ac propemodũ diuina eloquendi facultas, quãtum ex tuis elegantissime scriptis dialogorũ libris; qui iam maxima cũ tui nominis laude in manibus hominum versantur; intelligi potest: vt id dubio procul aut te, aut aliũ certe hisce tẽporibus neminẽ fæliciter exeq. posse exploratũ omnes habeant. Plura nunc etiam mehercule de tuã singulari vel doctrina, vel eloquẽtia dicere possem; si aut tuę plurimæ virtutes lõgiorẽ orationẽ expectarent: aut id fieri tua humanitas pateretur: aut denique res verba desideraret: ac nõ etiam silente me pro se ipsa clarissime loqueretur. Quid est enim per Deos immortales quod quisq̃ aut dignũ te, aut nostris, exteris ue nationibus, aut cuiq̃ inauditũ possit afferre? Quãobrem, vt & ineptiarum crimen effugiã: & ne videar, vt Græci dicũt, velle τὸ φῶσ ἡλίω δαυύζειν *redeo ad id vnde huc nostra declinauit oratio. Te igitur autore, te duce Petre Bembe, qui mihi vnus instar es omniũ, tertiũ, ac postremũ huiusce laboris nostri volumẽ aggrediar. quod profecto nunquã attigissem; reprehensionẽ quorundam paulo*

seueriorem reformidans, qui totũ hoc scribendi genus tãq̃ inutile minimeq; necessariũ aspernantur: nisi tibi hortanti, & patriæ memoriã mihi carã sępius excitãti non parere nefas esse duxissem. Sed malo, vt inquit Tullius, quũ studio tuo, atque amori sim obsecutus, desiderari ab his prudentiã; quàm si id nõ fecerim, beneuolentiã in te meã. Quãobrẽ sermonẽ M. Marcilij de Cenomanis reliquũ, ac penè postremũ, sicuti à L. Petreio vtriusque nostrũ amantissimo accæpi, memoriæ prodã: cuius cũ domũ sæpenumero ventitarẽ, horasque multas sermone suauissimo consumerẽ: hæc quæ nunc de Cenomanorũ situ, ac Bergomatũ rebus antiquis referã; quæq; antea de Orobiorũ, siue Cenomanorũ ortu cõmemoraui: apud M. Mauritiũ cui vel primas doctrinæ patrũ nostrorũ tribuebat ætas, quã diligentissime à Marcilio tradita, atque exposita fuisse narrabat. Verũ multa prætereo; quæ temporibus illis inter nos familiarissime admodũ dicta, cõmunicataque sunt: quę vix verbis exequi possem: Nam cum immatura M. Marcilij mors, tũ ipsius quoque Petrei ac C. Iulij discessus, vitæque dissimilitudo, nõ est passa voluntates nostras cõmunibus studijs, ac consuetudine amplius conglutinari. sed hæc hactenus. Vt igitur sequenti die apud M. Mauritiũ inclinato iam in postmeridianũ tẽpus die reuerterunt: in primis offendisse sese dicebat Petreius spectantẽ eũ in tabula pictã Italiam. quẽ cũ salutassent: simulque in subsellijs consedissent: tum Marcũ ita locutũ. Iam dudum sedens

expectaui uos uiri amicissimi, vt ad constitutũ cõuenisretis: sed & nunc quidẽ non importune quidẽ aduenistis. Quærebã enim hac in tabula, quęnã esset Italię salubrior regio; atque iocundior. Tu ergo Petrei qui complures perambulasti Italiæ parteis, quã cultiorẽ Gallia (vt nostri dicunt) Transpadanã vidisti? Ego vero, inquit ille, nullam arbitror esse; quæ tam tota sit culta. Primũ enim quũ in diuisiõe orbis terrę Europã plęrique salubriorẽ esse censeant quod ad Septẽtriones vergat, quàm Aphrica; quippe quę ad meridianũ spectet (quæ autẽ salubrior, vt inqt Varro, ea & fructuosior) dicendũ mihi videtur transpadanã Italiam siue Galliã cæteris Italiæ partibus salubriorẽ esse, ac cultiorẽ. Primũ, quod sita est in Italia omniũ Europæ prouinciarũ fertilissima, ac tẽperatissima: Secũdo, quod ibi omnia fermè montana sunt loca: è queis Orobios montiũ filios appellatos fuisse, Marcilio autore didicimus: quæ quidẽ loca, vt idem scribit Varro, quia leuiora sunt, ideo salubriora, cultiora, ac fertiliora. quo fit, vt ea regio, quã diximus, totius fermè Italię pomariũ iure optimo nuncupari queat. Sed plane video cur hunc sermonẽ in mediũ adduxeris: nẽpe uelles (vt opinor) nos ad priores sermones relabi: in primisq; illud quoad contenebrabit, quã paucissimis absolui; qđ noster Marcilius hesterna die, te decernẽte, de pręcipuis Cenomanorũ ciuitatibus, deque vrbis nostræ dignitate, ac rebus antiquis referre instituit. Tum Marcus, Id ipsum, inquit, est Petrei. Et ille nõ gra-

uatus, Ego vero ſi ita vultis, inquit; ac potius quia vultis (video enim uos velle) non diffugio; quin dicã duntaxat, quod eſt ἱστορικόν de duabus rebus primis quæ accæpi; de Cenomanorũ vrbibus, ac patrię noſtræ dignitate. de tertia vero parte, vbi eſt de rebus ãtiquis, tu ipſe Marce ſuſcipies: vt hęc quę apud te ſũt occulta, atq; recõdita in mediũ proferas: nemo enim, vt dici ſolet, omnia poteſt ſcire. Quũ accepiſſet eã conditionẽ Marcus; vt ſuæ partes eſſent ſecundę. Tũ ſtatim Marcilius, Duobus, inquit ſuperioribus diebus de Orobiorũ ortu cum aduerſus antiquorũ, recentiorũq; quorundã opiniones diſputauimus: tum etiã quæ eſſet doctiſſimorũ, ac vetuſtiſſimorũ de ea re ſententia demonſtrauimus: nec vero tantũ Orobiorũ certã, ac veram originẽ oſtẽdimus: ſed etiã totius penè Italię qui fuerit princeps ortus; qui reges primũ eius imperium obtinuerint; quique principio eã populi poſſederint; enucleate ſatis (vt arbitror) explicauimus. Nunc autẽ conſentaneũ mihi videtur; ſingillatim de ipſis Cenomanorũ, ſiue Orobiorũ ciuitatibus explicatius diſſerere: quas ordine ſuo tum demũ perſequar: cũ præfatus fuero; quæ reor in vniuerſum ad eos maxime ꝑtinere. ita enim vel ſentit, vel docet Ariſtoteles ille non præcipiendi ſolũ; ſed etiã dicẽdi grauiſſimis autor & magiſter libro φυσικῆς ἀκροάσεως primo, hiſce verbis διὸ ἐκ τῶν καθόλου ἐπὶ τὰ καθέκαστα δεῖ προϊέναι, τὸ γὰρ ὅλον κατὰ τὴν αἴσθησιν γνωριμώτερον· τὸ δὲ καθόλου ὅλον τί ἐστι· πολλὰ γὰρ

περιλαμβάνει ὥσ μέρητό καθόλου.

Verũ ad nostra. Omnes igitur qui de geographia priscis temporibus tam apud Græcos, quàm apud Latinos scriptitarunt: Italiã in Erupa tertia orbis parte sitam esse confirmant. eam ab Alpibus incipere, seque mediam perpetuo Apenini montis iugo attollentem inter Adriaticũ, & Thuscũ mare percurrere. C. Sempronij viri sanè eruditissimi, cuius meminit Dionysius Halicarnaseus; breuiter, ac summatim verba hæc ostẽdunt. Vniuersa, inquit, Italia à iugis Alpiũ oritur: & in Leucopetrã, fretũque Siculũ terminatur. cingitur supero et infero mari: & secatur Apenino: qui à iugis Alpiũ ortus, per mediã Italiã à Liguribus ad Anconã porrectus, inde paulatim vsque Venusiã reflexus, ibi ex trãsuerso diuidit Italiã: ex altera parte Brundusiũ; altera Veliam attingens circum sinum Tarentinum. Porrò antiquitus Italia in medium Apeninum, & in Cisapepinũ ad inferum mare; & in transapeninum ad superũ pelagus: & in Alpes à Rhetijs ad Ligures diuidebatur. hæc hic. Itaque Italia est omnis, vt supra demonstratum est, diuisa in partes treis. in Alpes scilicet, Cisapeninã, Transapeninamque. è quibus Transapeninam quàm postmodum à Gallis victoribus Cisalpinã Togatãque Galliam, & à Longobardis Longobardiam appellarunt; Eridanus fluuius qui Gallice Padus dicitur; duas in parteis disiungit: quarũ altera Cispadana, altera vero Transpadana Gallia cognominata est. Verum quoniam hæc omnia Cato, ac C.

Sempronius, & Strabo doctissime tradunt: non alienum videtur hoc loco eorum verba recensere. Itaque Cato. *Omnia, inquit, sub* Alpibus Transpadana *loca prisci cõuenæ* Thusci *missis colonijs tenuere: ab hisque multa loca nomina retinent: plura deleuerunt Galli: qui primi Arunte Clusino duce Alpes transcẽderunt; & sensim ab omni gallia Cisalpina* Hetruriam *pepulere; ab hisque nomen sortita retinet* Gallia *Cisalpina; qua* Mantua *suo conditore* Ocno *Bianore* Thuscorũ *rege illustris. Penetrauere trans* Alpes *Boij, Senones, Insubres, & aliæ Galliæ Transalpinæ gentes. Gallia Cispadana oli Bianora à Victore* Ocno, *postea Felsina dicta vsque* Rauennam: *nunc* Gallia *Aurelia &* Aemilia *à* Romanis *ducibus nomen habet.* Sempronius *autem. Cisapeninam, inquit,* Italiam *flumina diuidunt: & ididem* Transapeninam. *Padus amnis* Galliam *Cisalpinam primo discreuit.* Et *paulo post.* Senonum *inquit* Gallia *Togata dicitur ab ijs, qui duce Arante primi in* Italiam *transcenderunt* Alpes: *à quibus sensim pulsi* Hetrusci *à Cispadana, &* Transpadana *regione, quæ nunc Galliæ nomen habet. & quidem omnẽ* Transpadanam *regionẽ* Thuscorum *prolem fuisse, inter omnes autores cõuenit.* Porrò Strabo. *Ante omnia, inquit, de subiecta Alpibus regiõe dicemus Est autem fælix admodũ campus, & fructuosis collibus varius; Hunc medium ferè Padus diuidit; eaq; regio hinc Cispadana, hinc* Transpadana *dicitur. Cispadana Apeninis quidem montibus adiacet; atque*

Liguriæ: reliqua vero Transpadana est. ea vero loca tum Ligurum, tum Gallorũ gentes inhabitant; tum in montibus, tum in campis commorantiũ, hinc Gallorũ: hinc Venetorũ, &c. hi hæc. Cæterum eam Italiæ Transapenninæ partem, quã à Pado flumine transpadanã appellatam fuisse demonstrauimus; incoluere Insubres, Veneti, atq; Cenomani cognomento Orobij, alijq; nonnulli; qui tum à Ptolomæo, Plinioq;, tum à Strabone, cæterisq; geographis commemorantur: de quibus quoniam multi multa scripserunt, hoc sermone de Cenomanis separatim ea tantum referam; & quæ ipse apud præstantissimos scriptores animaduerti, & legi: & quæ à peritis harũ rerũ percepi, ac dedici. Genomani itaq; quos et Orobios appellamus; Trãspadanæ Galliæ populi sunt inter Insubres, ac Venetos Alpibus finitimi: spectantq; inter occasum Solis, & Septẽtriones. Eos à Cydno Liguris filio editos fuisse atq; appellatos hesternã disputatione tum firmissimis (vt arbitror) rationibus, tum vetustissimorum quoq; scriptorũ testimonio comprobauimus. ij initio æditis in locis oppida habuere; vrbesq; pmultas excelsis in collibus condidere; è queis Orobiorũ nomen illis inditum fuit. earum tamen ciuitatũ perpaucæ admodũ supersunt: Nam illarũ quædam breui multũ auctæ, antiquũ pariter nomen, atq; ortũ cõseruauerunt; uti Bergomũ, Brixiã, Comũ, Liciniforum: reliquæ vero vel crebris Barbarorum incursionibus deletę sunt: vel in alterius gentis nomen, atq; imperium concessere. Sed quoniam

de cōmuni Cenomanorū situ, satis multa iam diximus: nunc demum singulas eorū ciuitates recensebo; quæ tametsi habeant rerū suarum tum antiquarum, tum præclare quoque gestarū, & laudatores, & scriptores accuratissimos; non incōmode tamen me facturū arbitror; si è multis pauca nunc explicauero: & quæ ex veterū, ac recentiorū quorundam scriptis accepimus, & quæ etiam nostro studio, curaque peruestigauimus. Itaque ex iis Genomanorū vrbibus, quas antea cōmemorauimus, sit sanè nobis prima Liciniforum: quam verū ac vetus nomen amisisse, valido satis argumento esse potest recens ipsum à Licinio imperatore nomen impositū: quemadmodū & aliis quoque multis ciuitatibus sæpe contigit. quis enim nescit Corneliiforum ac Liuiiforum Aemiliæ olim vrbes opulētissimas, à Cornelio, Liuioque clarissimis Romanorū ducibus, sicut & Iuliiforum à C Iulio Cæsare fuisse nūcupatas? Quod autē fuerit Liciniforí priscū nomen, nondum mehercule reperi: quę res omnino haud paruā recentioribus historicis altercādi ansam prębuit. Nam sunt nōnulli, qui velint Liciniforum id nunc esse Bergomatis agri oppidū, quod Leucū vocāt incolæ; aliis placet Liciniforū eam esse ciuitatē, quæ secundū littus Larii lacus sita est; quamque vernaculo sermone Lecen dicunt. At vero contra non desunt, è doctis multi qui secus sentientes tradunt, Liciniforū obleterato priori nomine, nostra ętate ab accolis Pagum Incini nūcupari: quod oppidū à Como decem milliū interuallo abesse cōme-

morant. Quarũ opinionũ quæ vera sit, alij viderint: illud certe inter omnes autores conuenit, Liciniforum vrbem ab eruditis, probatisq; priscarũ rerũ scriptoribus, inter Orobiorũ ciuitates fuisse connumeratam. At vero Comũ in Larij lacus, qui est apud Alpe ripa, positum esse, nemo est qui nesciat; qui vel historicos legerit, vel geographos perlustrarit. huiusce autẽ ciuitatis vetus nomen, quãquam iamdudum excidisse nõnulli censeant; Ego tamen id ipsum Comi nomen (quod obstrigilandi gratia minime dictũ velim) verũ ac genuinũ esse facile contenderim. Quũ enim aliquando mecũ ipse tacitus cogitarem; vnde hę Cenomanorum siue Orobiorum vrbes, quas enumerauimus, nomina traxissent: illud in mentẽ veniebat; si Orobiorum, ac Cenomanorum nomina essent Barbara vt pridie, ac nudiustertius aperte demonstrauimus; Comũ quoque ac reliquas Orobiorũ ciuitates barbaro nomine appellatas credi oportere: earũq; etymon non ex græca, aut latina, aut Celtica lingua, sed ex omniũ vetustissima hebræa quærẽdum esse: Nemo. n. (si Hieronymo credimus) in altera lingua quempiã vocans, etymologiam vocabuli sumit ex altera. Itaq; quũ me diu atq; anxie torsissem; tum demũ veteris illius Hebręorũ linguæ peritia, quantulacunque ea est, adiutus quod iam pridem optauerã (ni fallor) sum consecutus. Siquidem autore doctissimo huiusce eloquij viro, Dauide Chimchæo Hispãno, apud hebręos קומה COMAH, ædificij altitudinem significare didicimus, vt est apud pręcla-

ros vates Ezechielem capite, xl, & Esaiam cap. x, quo loco nõnullis ex interpretibus קומה COMATH excelsas trabes interpretatur. Quã obrem non temere fortasse dixeri Comũ ab hebraico verbo comah, id est ab altitudine fuisse nuncupatũ; quasi excelsum ædificiũ; vt potè in colle situm, quandoquidẽ non alia de causa Cenomanos hebraico sermone Orobios, idest mõtigenas, siue græco monticolas cognominatos fuisse antea probauimus, quàm quod montuosis in locis vitam agerent: adde quod & græci, oppidum, vicũ ac pagum, κώμην πόλιν: quę tñ nomina ab hebręis dicũt ducta fuisse quis negets? At dicet aliquis: quũ Comum non in monte, aut colle, sed potius in ima duorũ montiũ planitie, hac præsertim tempestate positũ videamus, omnino perspicuũ esse, inter Orobiorũ ciuitates immerito à geographis cõnumerari. Hic ego illud nõ incõmode forsitan responderim; Cõsueisse priscos coloniarũ duces, ac principes, attestãte Beroso, iuxta Iani patris mandatum editis natura locis oppida, ac potius arces quasdam loco vrbium munitissimas, quas Grçci ἀκροπόλεις dicunt cõstruxisse, hac maxime de causa (vt eruditus Homeri enarrator asserit) ne iterũ vehemẽtissimis illis terrarũ eluuionibus obruerentur, eius verba sunt. ἰστέον, ὅτι οἱ παλαιοὶ οἱ κτίζοντες τὰς πόλεις ἐν τοῖς ὑψηλοτέροις τόποις ἀκροπόλεις ἐποίουν διὰ τὸ ἐκεῖσε προσφεύγειν ἀπὸ τῶν κοιλοτέρων τόπων τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν τοῖς κατακλυσμοῖς. Cæterũ quum nemo ferè vestrũ sit, quẽ

nescire existimē: Comi extare arcem quādā munitissimam in colle summo, admodum edito loco collocatam; adeoq; difficili ascensu, atq; perarduo, vt nisi obsione expugnari non posse videatur: ecquid causæ tandem esse potest? cur non credamus huiusce arcis, ac potius vrbis, (priscis nāque tēporibus arces, & oppida loco vrbiū censebantur) verum, ac vetus nomen fuisse Comū? id est, excelsa, atque sublimis ciuitas? eaque maxime de causa ab antiquis locorum scriptoribus inter pręcipuas Orobiorum vrbes computari? inferiorem namque ciuitatē, quæ prope Larij lacus ripam iacet; posterioribus sæculis Romanos imperatores cōdidisse, ac Nouumcomū cognominasse neminem latere arbitror; qui Strabonem saltem ita dicentem legerit. Huic propinqua Verona est; amplissima & hæc ciuitas. his inferiores Brixia, ac Mantua, & Rhegiū, & Comum: hęc mediocris erat colonia: Cęterū Pompeius Strabo Pompei magni pater colonos in eam restituit; quā antea Rhætij incumbentes vastauerant. inde C. Scipio tria hominum millia insup adiecit: postmodum diuus Cæsar quinque inquilinorum millia ad inhabitandum deduxit: è queis quingēti illustrissimi fuere Græci: hos etiā ciuitate donatos in habitatorum numero descripsit: haud tamen ibidē domiciliū habuere; sed oppido nomen relinquentes, & Nouumcomum appellantes, Nouocomenses oppidanos uocauere. hæc ille. Quāq; autem hæc ratio satis firma sit, ac stabilis; potest tamē etiam illa afferri; non solum incolas, verum etiā acco-

las montium montanos vulgo dici: & quamuis si, quos accolunt, montes respiciamus; non tam alto, quàm depresso loco sedes sibi delegisse videantur; Cremonēsibus tamen comparati, Mantuanisque, in edito atq; excelso loco habitare sine cōtrouersia deprehenduntur. quibus de rebus Comum inter Orobiorum ciuitates non iniuria à priscis annumeratam fuisse, nemo iam amplius (vt ego quidem arbitror) recte dubitauerit. Sed iam quæ de Como dicta sunt; hunc habeant terminum: neque enim ego nunc huiusce clarissimæ ciuitatis vniuersa priscarum rerum monumenta conor afferre: nam neque oratione complecti omnia possumus; neque opus est; quum præsertim Benedictum Iouium Comensem hominem summa & doctrina, & ingenio præditum ea omnia litterarum monumētis tradidisse; à viro eiusdem ciuitatis ornatissimo Francisco Mario Fabro oppido quàm libēter acceperim. Quare agite iam illa quoque hostiatim videamus; quæ me de cæteris duabus Cenomanorum ciuitatibus dicturum pollicitus sum. Harum igitur tertiā quā posteriores Brixiā appellarunt; antiquissimis temporibus à Cydno Liguris filio fuisse cōditam, superiori in consensu ex Catulliano carmine satis aperte demonstrauimus: nō tamen totam à Cydno cōditam asseruimus; sed eam duntaxat ciuitatis partem, quæ in collis molliter ascendentis capite posita est. quum eam ipsam Catullus à cōditore Cyceneam speculam cognominarit: & prisci etiā autores tradāt (vt antea de Como iam diximus) fuisse hoc

in more positum, institutoque maiorum; vt veteres illi coloniarum duces editis in locis vrbes maxime cōderent: atque eas quidem adeo paruas, atque humiles, ut acropoles potius, vel oppida viderentur; quàm ciuitates; quas nunc cernimus amplissimas, ac locupletissimas. queadmodum latissime paret ex ijs, quæ de Roma, Neapoli, Florentia, Mediolanoque, *tā* Græci, *quàm* Latini *autores litterarum monimentis prodidere. quocirca non incōmode fortasse dixerim reliquam eiusdē ciuitatis portionem, quæ ad radices collis illius plano in loco sita est; pulcherrimisque mœnibus circunsepta, quamque idem ille poeta Cycnea in specula suppositā dixit; subcisiuis deinde temporibus, diuersis à regibus, exterisque nationibus sensim auctam fuisse; atque amplificatam: quod quidem ipsum* Brixiæ *nomen aperte satis admodum indicat: queadmodum facile intelligi potest ex ijs libris, quos de rebus* Brixianorum *proximis hisce diebus* Helias Capreolus *vir & totius antiquitatis, & bonarum litterarum studiosissimus in lucē edidit.* Nos *autem missa hęc facientes ne dum hisce in rebus, quæ iam penitus ex aliorum scriptis clara sunt, ac manifesta; diutius immoramur; aut* vobis *molesti simus; aut certe tempus parum suppetat; ad ea pertractanda quæ de* Bergomo *quarta* Cenomanorū *vrbe dicere institui: quando de* Brixianorum *rebus gestis, vel antiquitatum monimentis, aut situ, aut opibus, aut copijs, cęterisque huiuscemodi rebus ipso* Helia *afferre in pręsentia melius qđ possim, haud quaq̄ intelligam.*

Itaque iam demum me ad dulcissimum patrię nomen totum conuertam: de quo si occultiora nõnulla, ac fortasse etiam plura dixero, q̃ de alijs antea fecerim, facile uos id mihi condonabitis: neque enim mihi est patria iocundius quicq̃, nec carius; iuxta illud Homericum.

Ἀλλ' ἀγαθὴ κουροτρόφος, οὔτι ἔγωγε
ἧς γαίης δύναμαι γλυκερώτερον ἄλλο ἰδέσθαι.

itemque paulopost.

ὣς οὐδὲν γλύκιον ἧς πατρίδος οὐδὲ τοκήων,
γίνεται. *Verum enimuero quia complures nostri generis viri sanè doctissimi de huiusce ciuitatis situ, deque maximis rebus gestis permulta iam & conscripserunt; & nunc quoque nõnulli eisdem de rebus haud pauciora, sed prorsus ornatiora scriptorum monimentis tradere; nec obscuro, nec vario sermone, sed & clarissima, & vna omnium uoce pręedicantur: ob id & temporis breuitati, & instituto meo facturum me satis arbitror; si circuncisis ijs omnibus, quę mehercule etiam ex sese apertissima sunt, & manifesta; de Bergomei nominis origine, interp̃tationeque abditiora quędam persequar; vel non ita saltem peruulgata; vt merito cuiquam à nobis aut contemnenda, aut prætermittenda fuisse videri queant. Quam enim hęc ipsa nostra ciuitas loci quidem & natura, & situ, ędificiorum autẽ cum descriptione, tum pulchritudine sit nobilis; quàmque præcelso in colle, atque conspicuo, inter duos saluberrimos amnes Serium, ac Brembum condita; quis uestrum hoc ignorat? Nam quantũ pręterea*

sint eius agri fertilés; q̃ iocundi; quantaq; in his existat vel frugum bonitas; vel hominum frequẽtia; aut quot vmbrosi nemorum saltus, quot ue colles fœcũdissimis vitibus consiti, aut quot deniq; campi suapte natura terrenos, arboreosq; fœtus benignissime subministrãtes, equidem non modo uos, qui isthæc cottidie contẽplamini; sed nec vllos etiam nostri orbis populos longissimis licet locorum interuallis à nobis disclusos, latere puto; ad quos saltem nostrę vel vrbis, vel regionis fama peruenerit. Verũ, ne aliter atq; ostenderam agere videar; pergã ad instituta. Principio igitur quũ tres præsertim diuersæ (quod uos quoq; minime ignorare arbitror) & antiquorum, & nostrorum hominum discrepantesq; de recta Bergomei nominis interpretatione, & origine, vel vt significantius Græci dicunt ἐτυμολογία, sententię passim circunferantur; è queis alij quidem affirmant à Barra peruetusto Bergomatis agri oppido Bergomo nomẽ inditũ: quidam vero à nescio quo Gallorũ duce Pergamo Celtica lingua Pergamũ id est (vt Galeotus interpretatur) montanã vrbem fuisse cognominatam: alijs vero placeat à Pergamo Asiæ vrbe ortum duxisse: quis nõ satis videt? quis non intelligit? earum opinionum vel primam, vel nullam esse veram? Quid enim tam aut falsum, aut fide indignum, aut deniq; cõmenticiũ iudicari debet? quàm quod & incertum est? & summa in sententiarum varietate, ac dissensione constitutum? Primum nãq; illud obiecerim chronica illa ex quibus

id se deprompsisse affirmant; & ἀνώνυμα esse, planeq; incerta: quibus non esse credendum superiori disputatione ex Metasthene Persa latissime demõstratũ est. Quid autem est obsecro tam insulsum? rudiq; homine dignũ? quàm quod nõ satis explorate perceptum sit; à nulloq; certo autore traditũ: sine vlla dubitatione (qđ isti faciũt) velle defendere? Huc accedit, quod in Bossianis chronicis, in quibus de Bellionense quodã Mediolani duce, cuius temporibus ferunt Pergamũ illum Bergomũ condidisse; nescio quid scribitur; nulla prorsus huiusce Pergami fit mentio. postremo repugnant apertissime his opinionibus Cato, Plinius, Ptolomæus, alijque nonnulli cum Græci, tum Latini rerum gestarum scriptores eruditissimi, quędam præterea perantiqua vrbis epigrãmata; in quibus omnibus Bergomum vbiq;, non Pergamum scriptum annotauimus. Verum aduersus postremas hasce recentium maxime historicorum opiniones (nam de priori ostendã equidẽ paulopost qui sit meus sensus) vt simplici quadam, ac pingui potius perscrutatione, uel, ut maiores nostri dixerunt, Minerua explicatas, nihil fortasse afferri nunc debuit; nisi etiam indoctis satisfacere optarem. qui qđ semel in chronicis quamlibet rudibus, & indocte scriptis legerunt: mordicus retinent. Itaq; ex Hebræorũ quasi quodam sancto, augustoq; fonte, ex quo Cydnũ etiam illũ principem Cenomanorũ autorem ortũ duxisse, hesterno sermone clarissime demõstrauimus: nostra omnis, de recta Bergomei nominis interpretatio-

ne, manabit oratio. Quid enim tam consentaneum, ratum, firmũq; videri debet? quàm cum Cenomanorũ atque Orobiorũ nomina (vt superioribus diebus ostẽdimus) omnino sint Barbara, id est, Hebræa, Bergomũ quoq; cum sit Cenomanorum Orobiorũ ciuitas; Barbaro prorsus, id est, Hebræo nomine fuisse nuncupatã: eiusque ἔτυμον nequaq̃ ex Græca, aut Latina, aut Gallica, sed ex omniũ vetustissima, ac sanctissima Hebræorũ lingua quærẽdũ esse: quod cũ à nobis in præsentiarũ sit explicãdũ; video mihi necesse esse; vt quam sæpissime insuetas latinis auribus, asperrimasq; Barbarorũ (ita enim Hebræos appellare libet) voces proferam. verũ id uos vt æqui, ac boni consulatis; operæpræciũ est. neq; enim ego accusandus sum: sed aut ipsa fatorũ uis, euentusque; aut ipsa potius rerũ humanarũ conditio improbanda: quippe quæ vel eum sermonem barbarũ nobis effecerit: vel ciuitati saltem nostræ nomen illud non Græcũ, aut Latinũ, sed Barbarum penitus indiderit. Conabor tamen pro rerum, ac verborum obscuritate, quoad fieri poterit, vt ea dicã distincte; atq; dilucide. Sed iam demũ rem ad ipsam veniamus. Bergomi igitur vrbis nostræ nomen quum omnino Barbarũ sit; non aliunde profecto, q̃ ex his tribus Hebræis vocibus. ברדים גון בעון BERADIM, GON, MON, compactum fuisse; plane mihi videtur: ex quibus nimirũ qualis ipsa vel initio extiterit ciuitas: declarari nobis q̃ facillime queat, ni ea me ratio penitus fallit; quam Plato philosophorum omnium (vt

mea quidem opinio fert) & eloquentissimus, & eruditissimus, ex Cratyli *sententia eo in libro affert, qui est de recta nominū impositione; nomina scilicet adeo perspicuas esse rerum imagines; atque adeo rebus ipsis esse similia; vt quum ea quis enucleate intellexerit; res quoque ipsas statim agnoscat.* vnde *quum* Bergomum *quoque priscis temporibus, vt per uetusta quædã loquuntur annaliū monumenta; regia ciuitas fuerit; facile est intellectu; non incõmode à cõditore* Bergomū, *id est,* Gallorum *regiam* vrbem, *fuisse nuncupatam quandoquidem apud* Hebræos *prima eius nominis dictio, quæ est* BER; *à* ברד BARAD *ducta est. quæ sanè vox apud eos, quemadmodū hebraicis institutionibus eruditi apertissime tradunt; idem omnino significat; quod apud* Babylonios, & Assyrios Gallim, *idest, vndas, ac fluctus: à quibus, ex* Xenophontis *sententia,* Ianum *patrem* Gallum, *eiusque omnes posteros epitheto paterno,* Gallos, *idest inundatos, vel ab vndis, aut aquarū illuuionibus superstites fuisse cognominatos, nudius tertius clarissime demonstrauimus.* Cæterum *huiusce* Hebraici verbi BARAD *multitudinis numerus est* ברדים BERADIM, *à quo ablatis duabus postremis* ADIM *syllabis, remansit prior* BER: *quę est earum dictionū princeps; ex quibus* Bergomeum *nomen coalitum fuisse supra declarauimus: in quo certe eandem obtinere significationem existimamus quàm* GALLIM *apud* Hebręos *pariter &* Assyrios *habere supra docuimus. cui sanè rei maximam argumẽti vim*

afferre poteſt, illud ſaltem earum, quæ ab hiſce Gallis emanarunt, gentium nomen; quod hebraice עמברדים Hymberadim rectius (mea quidem ſentẽtia) dici põt; quàm aut græce ὄμβροι, aut Latine, Vmbri. eſt. n. apud Hebręos עם HYM populus, porrò BERADIM, vt dictum eſt, idem quod GALLIM; id eſt, inundati, ſiue à fluctibus, aut aquarum eluuionibus ſeruati: de quibus ita apud Solinũ. Gallorũ, inquit, veterem propaginẽ Vmbros eſſe, M. Antonius aſſeuerat: eoſdem quod tempore aquoſæ cladis hymbribus ſuperfuerũt; ὄμβρους græce nominatos. vnde & M. Cato. Ex his inquit, tradunt veniſſe Ianũ cũ Dyrim & Gallis progenitoribus vmbrorum. Ex his omnibus facile intelligi poteſt; illam M. Catonis, quam Plinius refert; de Bergomei nominis origine ſententiam, aliqua ex parte defendi poſſe. Nam ſi ad hũc ſenſum aſſeruit Bergomates ab eodẽ nomine à quo Bara quoque vetuſtiſſimũ Orobiorum oppidũ ſibi nomẽ adſciuerit: fuiſſe cognominatos: recte eum ſenſiſſe quis negets quũ id ipſum etiam Baræ oppidi nomen, quod Gallicum interprætamur; ab eadẽ hebraica voce BARAD, ex qua Bergomi quoq; nomen compactũ fuiſſe demonſtrauimus; deductum fuiſſe liquido pateat? At vero ſi ſecus eũ ſenſiſſe quis affirmarit; nequaq̃ medius fidius intelligo; qua ratione, aut uia eam tueri opinionem facile poſſit: ſed hæc alij poſtea viderint. nolo enim in ijs, quæ perſpicua mihi videntur; cõfirmandis longior videri, quã res ipſa poſtulet. Altera aũt Bergomei nominis pars,

quæ est GO; haud quaquã (vt opinor) incõmode regia poterit interpretari. nãque גן *GON, apud Hebræos verbum est, protegere significans; à quo* מגן *MAGEN, idest, Clypeus, aut scutum ductũ est: quod priscis regibus ac ducibus, regni atque imperij tutamen erat: queadmodũ Naso innuere videtur his versibus.*

Atque Ancile vocat; quod ab omni parte recisum est:
Quemque notes oculis; angulus omnis abest.
Tunc memor imperij sortem consistere in illo;
Consilium multæ colliditatis init.

Hinc effectum arbitror vt ad hęc vsque tempora vsus obtinuerit, ut procedentibus regibus, ac ducibus, vel vrbium præfectis, Scutum, tanq̃ insigne quoddã imperij p̃feratur. Quocircà ea Bergomei nominis particula; quę est GO; recte (vt ego quidem existimo) dici potest aut Scutata, aut Clypeata; quo quidem verbo vsus est Virgilius qui ait.

Insequitur nimbus peditum; clypeataque totis
Agmina densentur campis.

Vnde est etiam apud Solinum ciuitas Clypea Africæ. verũ vt magis sensum exprimã è sensu; regiam siue regalem (vtroque. n. modo latine dicitur) interpretabimur. At vero postrema Bergomei nominis portio, quę est MVM; apud Hebręos מעון *MAON, et MON, scribi, solet, ac proferri; significatque, cũ oppidum, tum ciuitatem, & habitaculũ; quemadmodũ facile intelligi põt ex psalmo, lxxxv, &, lxxxix. Quãobrẽ hisce tribus hebraicis dictiõibus BERADIM, GON, MON,*

per concisionem duarũ syllabarum, vniusque litteræ invnũ redactis, oritur dulcissimũ illud atq; pulcherrimũ patriæ nomẽ ברגומען BERGOMON *q̃d latine rectissime ĩterp̃tari põt, inundatorũ Clypeata ciuitas: vel, Gallorũ regia vrbs, quę à Gręcis* Ἀρχεπολισ, *à recentioribus autẽ latinis cum princeps, tũ ducalis ciuitas appellari solet. Cæterũ hijsce ego pluribus nominibus vnã rem declarari uolo; ac definiri: sed vtor, vt quàm maxime significem; pluribus. quãq̃ p̃ obscura quidem multa ex ijs quæ diximus extitisse uideo: quæ tamen à me non ita dicta sunt de industria; sed inerat & in rebus ipsis iam obsoletis, quibus vbertas orationis adhiberi vix potest; & in verbis illis incognitis, insitatisque isth. c omnis obscuritas. Quapropter quoniã ex his quibusdã quasi è scopulis nostra iam enauigauit oratio; quod reliquũ est; quàm paucissimis absoluã. Qũ igitur* Bergomũ *regalẽ veterum Gallorũ vrbẽ extitisse nomẽ ip̃m manifestissime doceat; porrò nomina rebus adeo similia esse* Plato *affirmet, vt simulac quis nomina scierit, res quoque ipsas statĩ agnoscat; facile intelligimus ei aliquando ciuitati regiam potestatẽ siue, vt vulgato more loquar, ducalẽ principatũ præfuisse.* Verũ *enimuero quia eorũ tẽporum historiã, quæ ante* Romanã Remp. *fluxere; antiquitas aboleuit: illud restat; vt quæ huius rei, quam diximus, nomine ipso significari; possumus; monumenta explicemus. Constat itaque ex antiquorũ monimẽtis, atque historijs, quæ à* Græcis *chronica nuncupantur; vrbem*

nostrã regibus quondã, siue ducibus, aut regulis paruisse: quod & adsignificant tum antiquorum statuæ, atque numismata, tum permulti quoque elogijs excisi lapides: de quibus tum dicturum te Marce pollicitus es; cũ ego Cenomanorũ ciuitates persoluissem. Hic aũt viri optimi *nolite expectare; vt ego nunc vniuersos* Bergomatũ *duces, omniaque illorũ facta cõmemorẽ; vel si quid memoria dignũ gesserint; aut certe dixerint; explicem: neque enim opus est; neque pudoris est mei* Francisco Bellasino *viro doctissimo, & vtraque lingua optime prædito, tum vero maxime scriptori harũ rerum diligentissimo, viuo, & incolumi me aut auctorẽ, aut prædicatorẽ monumẽtorũ nostrorũ proficeri. Sed tamen ad confirmandã eam* Bergomei *nominis interpretationẽ, quã modo declarauimus; quattuor tantũmodo duces, quos quidẽ memoria teneo referã; nã qui cęteros scire optarint; eos ad discrtũ, atque eruditũ* Bellasini *opus de* Bergomatũ *rebus antiquis demittã.* Id *enim facile poterit, abundeque eis suppeditare quod requirent.* Itaque *prior ex ijs* Bergomeis *ducibus, quos mihi quidẽ nũc tenuis memoria suggerit;* Crotatius *ille est quẽ; cũ esset regia atque illustri è familia, nobilissimisque è parentibus genitus) tradunt historiæ tã multa, tãque præclara rei militaris facinora fecisse; vt imperio, virtute, victoriaque totius* Venetæ *regionis principatum obtinuerit (nõdũ enim præclarissimum* Venetorum *imperium cœperat) quibus rebus adducti* Bergomates, *permotique, vt huius*

fortissimi, inuictissimique ducis rerum gestarũ gloriã, ac memoriam virtutis sempiternam futurorum hominum proli cõmendarent; defuncto monumentũ quam amplissimum faciendum curarunt. Itaq; erecta eo in tumulo marmorea columna, simulacrum illi quoddam egregie factum statuerunt: quod quidam Plotatium, alij autem Crotatium, Bellafinus vero noster Plutonẽ appellatum fuisse cõmemorat. Posterior aũt Bergomi dux huiusce Crotatij filius fuit Lupus nomine: qui generis nobilitatẽ, gestarũq; rerum gloriam, atq; imperij maiestatem, quas à patre acceperat multis in Remp. meritis, constantissimisq;, atq; optimis actionibus non modo confirmauit, atq; retinuit; verum etiam mirum inmodũ auxit, ampliauitq;. fuit enim cum continentię, fortitudinis, ac pietatis, tum diuini quoq; cultus, ac moralium virtutum omniũ exemplũ quasi quoddam & specimẽ. Eo siquidẽ duce autoreq; Bergomates nostri Christi optimi, maximiq; cultum, ac leges, auspicijs tamen, ac monitis diui martyris Alexandri Thebeæ legionis signiferi primum suscepere. Quæ quidem ob merita vno omnium consensu inter Diuos relatus est; maximiq; ei honores post mortem decreti; in testimonium scilicet vitæ, pie, sanctęq; institutæ. Supsunt cæteri duo Bergomęi duces Gandulphus. s. ac Rhotaris: qui aliquot sæculis post Crotatium, Lupũq; principes floruere: de quibus quoniam tum apud Bellafinũ, tum etiam apud Paulum diaconũ accuratissimum eorum temporum scriptorem in quarto, ac sexto Longobar-

dicæ historiæ libro latissime scriptum est; pretermittã hoc loco ea velle dicere, quæ & uobis notissima sunt; & mihi ad cõmemorandum minime necessaria. Cum presertim memoria teneam; non ita pridem hæc uobis cõmõstrata fuisse, atque ostensa à Iouita illo Rapicio homine & summo dicendi studio, & peracri prorsus ingenio, ac singulari doctrina prædito: quẽ scire omnes facile potestis, tum multis ciuibus nostris, tum nobis presertim & ad suscipiẽda, et ad ingrediẽda isthec politioris humanitatis, atque ingenuarũ artium studia principem, & autorẽ, & magistrũ extitisse. Sed iam satis multa de Bergomo verba mihi fecisse videor; quę tametsi & inuenta à nobis sunt acutius; & dicta etiã fortasse subtilius quàm ut quiuis ea possit agnoscere; tamen fretus intelligentia uestra disserui breuius; ac strictius quàm causa desideraret. nã me Sol ille pręcipitãs admonebat ne essem lõgior; vt tu quoq; Marce doctissime prouinciã tuã hodierno die explere posses atq; perficere. Non sum tamen nescius plurima in hũc sermonem non esse collata: quæ & Bellafinus, & alij nonnulli diligentissime persequuti sunt. illis namque propositum fuit de his singillatim scribere: nobis uero abunde satis fuit, breui hac dissertione nonnulla perstringere; quæ & vobis non iniucunda penitus forent: cæteris vero non admodum peruulgata viderentur. Quamobrem quoniam ego pensum iam absolui meũ, si sine tua molestiá fieri potest M. Mauriti, non modo petimus; verum etiam rogamus, atque exposcimus; vt

ea antiquitatum monimenta, quæ te allaturum spopõdisti; anteq̃ Sol occidat; nobis exponas. Imo vero, inquit ille, iubeatis: si quid possum, id totum uobis deuoueo. nã qui potest esse molestum tempus? quod philosophię, quodque eruditis hisce collocutionibus impẽditur? atqui si subcisiua hæc nobis disserendi tempora sæpius darẽtur; nihil profecto esset quod ad perfruẽdum studiorum nostrorum voluptate præoptandum mihi fore existimarem. Verum facis tu quidem Marcili mi abundantia quãdam humanitatis tuę; vt ea etiã à me roges; quę prætermitti absq; nefario ingratitudinis nomine nullo modo posse videntur. Nam cũ diebus istis meo quidem rogatu, & impulsu de principe Orobiorum ortu, descriptioneq; ue, nec non & singulis eorum ciuitatibus plurima & distincte, & abundãter, & illuminate, tã rebus, quam verbis explicaueris; ingrate omnino fecerim; si meum erga te, fratresq; tuos studium, ac voluntatem, ijs præsertim in rebus, quibus vel maxime possum; declarare diffugiam. quãq̃ multis iam argumentis ea spero vobis non esse incognita. Itaq; nunc peruetusta quædã huiusce ciuitatis, ac regionis monimenta percurram: quibus & uobis optimi adolescentes, quoad fieri potest, morem geram: & Bergomea quoq; nobilitas, & si per se sit satis clara; tamen his etiã quasi quibusdam luminibus illustretur. Cæterum vt id quàm cõmode agatur; & ne qua forsitan excidant; proferam in medium haud cõtẽnendæ vetustatis libellum: quo omnia fermè nõ modo nostræ

vrbis, sed exterarum quoq; regionũ omnium, ac ciuitatũ epigrãmata peruetustis marmoribus incisa, breuiter, & vt mihi quidẽ videtur, perdiligenter collecta sũt. Quũ id dixisset Marcus, arrepto statim volumine, ac ea tantum oculis collustrans quæ ad Bergomates spectabant, hunc in modũ effari cœpit. Diui martyris Alexandri optimi iuuenes templum est non longe ab ea vrbis parte, quam nostri Citatellam populariter vocant, editissimo in loco situm, sanè sanctũ apud nostrates, ac religiosum. ibi cõplura sunt vetustatis monumẽta: è queis illud in primis extat P. Marij elogiũ marmoreo quodam: quadratoq; lapide, grandioribus litteris exsculptum: quo non facile dixerim vnquam me aliud vidisse aut pulchrius, aut elegantius: tametsi non tam multum in istis rebus intelligo. huiusce vero lapidis talis est inscriptio.

P. M A R I O
V. O. T.
L V P E R C I A N O
E Q. R. E Q. P V B. O M N.
H O N O R. M V N I C I P A L.
A D E P T. I V D I C I DE S E L E C T.
S A C E R D. C A E N I N E N. COLL
FABR. CENT. DEND. M. B. PATRON.
CVIVS EXIMIA LIBERALITAS POST
MVLTAS LARGITIONES HVC VSQVE
ENITVIT: VT LVCAR IiiiINAE
REDEMPTVM A REP. SVA VNIVERSIS
CIVIBVS SVIS IN PERPETVVM
REMITTERET. HVIVS TOT ET TAM
INGENTIA MERITA ITA
REMVNERANDA CENSVERVNT:
VT EFFIGIEM .IiiV. PERPETVA
VENERATIONE CELEBRARENT.
L. D. D. D.

huius epy meminit lib° præd: pa: 21

Quo quidem epigrāmate, cum sit vetustissimum; apparet, vt inquit Bellasinus: priscis temporibus Bergomum Romanorum municipium extitisse. nā cum postremæ illæ quattuor epigrammatis notæ L.D.D.D. locum datum decreto Decurionum autore Probo significent; porrò ij qui in municipijs publicā rem agebant; Ciceronis testimonio Decuriones appellarentur; eaque dignitate pollerent qua Romæ Senatores; facile est intellectu; vrbem hanc, quod Decurionum dominatu quondam paruerit, municipali iure priscis illis Romanorum sæculis viguisse. Id vero an prorsus verum sit; non est nunc disserendi tempus: sed cum vestro, tum aliorum iudicio discutiendum relinquamus; illud tamen non importune (vt opinor) affirmauerim: ex vicorum, oppidorumque nominibus quæ in Bergomati agro sita sunt; non antiquitatem modo Bergomatum, verum quàm gratus etiā Romanis hic ager olim fuerit; quàm facillime ostendi posse. Siquidem Marianum, Catianum, Statianum, Mutianūq; non nisi à Mario, Catio, Statio, Mutioq; deducta fuisse, memini ignotum esse arbitror. in queis fortasse non iucōmode & Actianum quod nunc Alzanū vocant, & Albinū adnumerauerim. quorū alterū ab Actio, alterū vero nō minus ab Albo, quàm à Sp. Albino, aut ab A. Albino deduci posse manifestū ē. Sed de his aliàs. hęc. n. admonēdi mō cā volui dixisse. tu q̄ti id facias, Marcili postea uideris. Est aliud ēt prę foribus tēpli non indecorū epigrāma: sed tn̄ mutilū, & fractū, tale quippe est.

NTIO. SEX. F. VOT. ALPONI
AE. M. F. SECVNDAE.
IO. M. F. VOT. MACRO. PONTIFICI.
M.F. VOT. MONTANO. IiiiI. VIR. IiiI. VIR.

Extant præterea eo in loco tres alij miræ cuiusdam venustatis & antiquitatis lapides. è queis primus hoc elogio est insignis,

A T E S T I A . L. D. E L.
A T E S T I A E
T E R T I A E. P A T R O N.
B E N E M E R E N T I. E T
C A P I T O N I B I N E T A E.
E T M A R T I A E, E T P R I M V L.
D E L I C A T I S. E T.
T E L A M I O C E L E R I
A M I C O C A R I S S I M O.
E T A T E S T I A E E G N A T I Æ.

In secundo autem ita scriptum est.

V. F.
L. B L A N D I V S C. F.
V O T.
IiiiI VIR. E T.
A V G V S T A L I S. E T
F L A M I N A L I S.
S I B I E T
V A L E R I A E L. F.
R V S T I C A E
V X O R I.

Tertij vero huiuscemodi est inscriptio.

S P O N S O R. L.
C. S T A T I O. C. L.
F A V S T O
N E G O T I A T O R I
E T
V I T V L L I A E. S E X. F.
T E R T I A E V X O R I

In quo monumento obiter illud annotandum censeo; cõsueuisse veteres otium, & negotium per, T, scriptitare: quod secus multi nunc faciunt. Sed hæc alij viderint. Cæterum *non procul ab ea diui* Alexãdri ęde *quam diximus sacellum quoddã est diuo* Petro *Apostolorum principi dicatum; cuius in parietibus non inelegans elogium hoc inspicitur.*

C. C O R N E L I O
C. F. V O T.
M I N I C I A N O
P R A E F. C O H. P R I M.
D A M A S C. T R I B. M I L.
LEGIONIS III. A V G V S T.
P R A E F. F A B R. C V R A T O R I
R E I. P. O T E S I N O R V M
IIII V I R O I. D. P O N T I F I C I
F L A M I N I D I V I C L A V D I I
B E R G O M I P A T R O N O
F L A M I N I D I V I T R A I A N I
M E D I O L A N I
P L E B S. V R B A N.

Quę quidem inscriptio apertissime declarat cõsuesse maiores nostros, reclamante tamen recentiorum, quotidianaq; consuetudine, Bergomum *per,* B, *scribere.*

quod ego aliјs quoꝗ in nõnullis veterũ inſcriptionibus ſcriptum animaduerti. cuiuſmodi illa eſt quam nuper Brixiæ cũ eſſemus;exſcripſimus:cuius hęc ſunt verba.

P. CLODIO P. F. FAB. SVRAE Q. FLAMINI DIVI TRAIANI PONTIF. IIVIR. QVINQVE TRIB. LEG. .II. ADIVTRI. PIAE. FID. CVRAT. REI. P. BERGOM. DATO. AB. IMP. TRAIANO. CVRAT. REI P. COMENS. DATO AB. IMP. HADRIANO

COLLEGIA. FABR. ET. CENT.

Quibus ex epigrammatibus quis non videt? quis non perſpicit? quàm facile commentitiæ illę recentium hiſtoricorũ opiniones refelli poſſint? qui aſſerunt huiuſce vrbis nomen nõ Bergomũ,ſed Pergamũ dici debere? quippe quod vel à Pergamo Aſiæ oppido,vel à Pergamo Gallorum duce emanarit: atꝗ etymon duxerit. ſed ó magna vis veritatis:quę contra hominum ingenia,calliditatem,ſolertiam,contraꝗ fictas hominũ inſidias,ſe per ſe ipſam facile defendat. quàm enim tota hæc recens fabella, quàm eſt ſine argumento; quàm nullum inuenire exitum poteſt.nam ſiue ex antiquorũ elogiјs petãtur ſigna;quibus maxime veritas illuſtrari ſolet;quæ nã illis ipſis,quæ antea expoſui;aut clariora, aut venuſtiora inueniri tandem poſſunt? ſiue patrum autoritas quęratur;quę nã obſecro maior? quę ſãctior? quæ præclarior afferri vnquã poteſt? quàm M. illius Catonis? quem Cicero ſtudioſiſſimum philoſophiæ,iuſtiſſimũ virum,optimũ iudicem, religioſiſſimũꝗ teſtẽ nũcupare ſolet? vt interea diſſimulẽ Pliniũ,Ptolomęũ,

Trogūq; Pompeium, atq; è recentioribus complures: apud quos vbiq; Bergomū, non Pergamum scriptum inuenitur: nec non & antiqua Bergomatū aurea numismata in quibus ita scriptum est. LVPVS DVX BERGOMI. Sed ineptū omnino est, de tam perspicua istorū impudentia pluribus verbis disputare: quasi aut res ipsa dubia sit; vel obscura: aut ea quæ hisce de rebus subtiliter, & ornate à M. Marcilio disputata sūt; nostræ vel confirmationis, vel approbationis indigere videantur. Quare redeamus ad id, vnde diuertimus. Visuntur igitur eisdē in parietibus alij quoq; duo lapides; quorū alter hisce verbis, ac litteris incisus est. alter vero est huiusmodi.

M. CAECILIVS M. F.
FIRMVS.
BENDROPHORIS
LEGAVIT

L. MAVESI
L. CORN.
Q. STATI
L. POMPO.

Aliud quoq; non longe à foro scimus esse Phanū nobilissimū quidē, ac sanctissimum diuo Vincentio martyri dicatum: quod templum in oculis, quotidianoque aspectu Populi Berg. est positū, eius itidem in parietibus monumēta nōnulla posita sunt. quorū prius tale ē.

PVPIA. M. F. SECVNDA. V. F.
Q. SVLPICIO. Q. F. RVFO.
IIII VIR. Q. VIRO
Q. SVLPICIO Q. F. SEDATO.
IIII VIR. I. D. FILIO.

Posterius autem hunc in modum se habet.

L. CLVVIENVS. L. F. ANICILO
BALNEVM. ET.
AQVAS. DEDIT.

Sed tamen ea quæ ad ædem diuę Agathæ sunt epigrāmata, nulli aliorum vel antiquitate, vel pulchritudine cedunt: nam in altero ita scriptum est.

P. RVBRIVS
THEOPHILVS
PAEDAGOGVS
RVBBIAE. SIBI. ET. SV.

In altero antē hi quàm pulcherrimi leguntur versus.

PVDENS M. LEPIDI. L. GRAMMATICVS
PROCVRATOR ERAM LEPIDAE MORESQ. *Regebā*
DVM VIXI MANSIT CAESARIS ILLA NVRVS.
PHILOLOGVS. DISCIPVLVS.

Est alia etiam apud diuū Michaelem, quem nostrates dicunt Putei albi; peruetus hæc inscriptio.

IOVI
O. M. ET. DIS.
DEABVSQVE
INMORTALIBVS.
C. VALERIVS
VALENS
L. M.

Alium quoq; lapidem, memini me quondam in ædibus splendidi, ac nobilis viri Ioannis Iacobi Vlmæi in hâc sententiam legere solitum.

D M
VIBIAE
VARIAE
CAETERIS

Et hęc quidē sunt antiqua huiusce ciuitatis monumēta. quæ vero in vrbe Bergomatis agri villulis, atq; oppidis cōtinentur (quoniam Sol ad occasum properat) quàm breuissime potero expediā. Itaq; primo ab vrbe lapide, eo in pago qui Adhaste dicitur, epigramma quoddam litterulis quidem corrosis, senioq; nutantibus, sed tamē eruditissime scriptum ita legitur.

M. CABARSVS
PATIENS DEDIT
XXX. ET. PRO FVNDI
DE VSVRIS Xiii. QVOT
SI IVVENATES EIVS
NECLEXERINT FILIO
EIVS RETERE DEBE
BVNT. XXX. AVT
SI QVIS HERES
FVERIT
POSIT FILIVS.

Quo in elogio permulta profecto notatu, ac cognitione digna sunt. quæ nihilominus propter angustias temporis, tum etiã quod ea Bellafinus noster vir & doctus, & harũ rerum explorator diligentissimus luculente admodũ, ac diligenter exposuit prætermittãs pergamq; ad reliqua.

Albini igitur talis est inscriptio.

P. FVRIVS P. L.
HILARVS VIVIR
VIVOS SIBI FECIT
ET FVRIAE. P. L.
AL. CE.

Itemq; apud Mutium siue rectius Mutianum insigne hoc epigrãma conspicitur.

CAPITONI SPIRATIO
RVSTIAE P. F. MAXIMAE
MATRI. Q. CALLIDIO L. F.
MAGIO FRATRI. SEX.
CALLIDIO L. F. FRATRI
DVLCISSIMO.

Rursus apud Bulgarum duo hi extant lapides. vnius talis est scriptura.

NEPTVNO SACRVM.
M.
DVNILIVS. HOMO.

Hæc autem alterius inſcriptio.

PONTIVS CORNELIVS
CRIPONIVS
T. F. I. S.

Præterea apud Craſſobium huiuſmodi è marmore extat lapis.

C. CORNELIVS. C. F. V.OT.
CALVOS. VIVOS. SIBI
ET .L. CORNELIO .C. .F.
VOT. FRATRI H. M. H.
N. S.

Lurani quoq; in ſacello diui Lini tale eſt epigramma.

D. M.
B AELIO TAVRO QVI VIXIT
ANN. XXI. DIES XXXXV.
FANNIA SEVERA MATER
FILIO PIENTISSIMO ET
SIBI ET AELIO LVCIO
MARITO RARISSIMO
V. F.

Itemq; hoc apud Martinengum.

MINERVAE
L. LONGINVS
MAXIMVS
EX PERMISSO
AELIORVM
V. S. L. M.

Sacellum præterea quoddam est diui Pauli, altissimo in monte admodum edito loco positum: quem locum vulgus Argon nominat. ibi duo hęc sunt monimenta; quorum alterum hac inscriptione insignitum est.

HADRIAN
L. PRISCVS. SI.
T. L. HADRIANO
L. HILARO PATR.
NO. TESTAMENT.
SCRIPSIT FIERIQ.
IVSSIT.

Hac vero ornatum est alterum.

M. SERTORIVS
M. L. FAVSTVS
SIBI ET
SERTORIAE. M.
BENIGNAE.

Barrianum quoq; vetus oppidum & nobile decimo ab vrbe lapide scitis esse plenum clarissimorum monumentorũ. id. n. complures è nostris antiquum illud Orobiorũ oppidũ Barra esse arbitrantur; à quo Bergomates fuisse cognominatos Catonẽ scriptitasse autor est Plinius: sed de eo satis, superq; dictum est à te Marcili. in eo loco nuper nõnulla veterũ monumenta repta sunt; atq; in primis lapis quidã marmoreus, mãcus tamẽ, ac mutilus; cuius in extrema tabella cœlatum erat armẽtũ, pastoresq; haud pauci tauros naribus, atq; auriculis trahentes: apparet autem nũc epigrãma

hoc excæsis prioribus partibus versiculorum: ac dimidiatis ferè hunc in modum.

P. R.

IiiiI VIR

Q. R. VERECVNDO VR.

ET. VIBIAE. Q. L.

VERECVNDAE

T. F. I.

Extant eodẽ in loco alij etiã duo lapides, ac in primo quidem scriptum est.

MARTI. MINERVAE.

In secundo autem ita legitur.

DOMITIO L. F.

VOT

MONTANO.

At vero postremum omnium monimentorum quę quidem ad manus meas pvenerint; illud est quod nuper in agro Astezani inuentum est tale.

L. Q. VINCTIO

L. L.

ORESTI

Hæc igitur sunt ornatissimi iuuenes egregia illa veterum monumenta, nostręq; ornamenta ciuitatis; quæ hodierno in cõsessu ex me voluistis audire. quibus rebus tametsi hæc ipsa vrbs satis clara, atq; admiranda videri potest; ego tamen neque hac re, neque originis nobilitate, neque imperio, neq; frequẽtia clarissimarũ familiarum verius, præclariusque, ac magnificentius

tam illustrari arbitror; quàm quod optimis artibus, atque ingenijs omni studiorũ genere ꝑpolitis; & quod propè caput est omniũ; religiõe, moribus, ac Dei *optimi, maximi cultu, omni quidẽ tp̃e ita floruerit; & nunc etiã maxime vigeat; vt iure optimo possit cum quauis illustriũ ciuitatũ ex æquo cõtendere.* Enim *uero quàm multos è nostris ciuibus patrũ memoria, quàm multos nostra, cũ rei militaris gloria, tum diuinarũ quoque, humanarũque rerũ omniũ cognitio, atque eloquentia, in amplissimo & laudis, & dignitatis gradu collocarint; nõ hercle facile dixerim nã quũ ĩnumerabilia fermè habeamus huiuscemodi clarissimorũ hominũ exẽpla; quę nam tanta potest esse dicendi vis, tãtaque copia? quæ rẽ tam magnam, tam variã possit, aut ingenio, & viribus sustinere? aut memoria, & oratione cõplecti? proinde vt hæc omnia prætermittã; quæ & audistis sæpe; & (vt arbitror) etiãnum tenetis animis; Quæ nã vnq̃ obsecrò ciuitas, aut proprijs ciuibus, aut patriæ suæ beneuolis præcipue, atque insigniter diligendis magis pia grataque extitit? Quæ vero aut veniẽtibus malis fortius obstitit? aut quę iam aderant, patientius tolerauit? pertulitque? nulla vnq̃ profectò, mihi credite, in rebus publicis, domesticisque prudentior; nulla ad rectissima optimarũ artiũ studia propensior; nulla deniq; erga* Deorũ *ĩmortaliũ curã, cerimoniãque religiosior inuẽta est. testes sunt locupletissimi, ac certissimi vtriusque sexus penè ĩnumerabiles vita, ac moribus sanctissimi ex hominũ genere in cœlũ recepti. qua de causa effectũ ar-*

bitror, vt nostri homines de numinibus, ac patria pie meriti, ad omnes artes ingeniosissimi euaserint: quale Pindarus olim Rhodijs à Pallade ob exhibitos sibi primũ nascenti ab eis diuinos honores, concessum fuisse canit. Sed quorsum hæc tam longe, & nõ sine inuidia, ac fortasse etiã quorundã cõtẽptu, si apud alios, quàm apud vos loquerer; repetitæ patriæ laudes? nempe vt vos adolescentes, quos vt filios diligo: qui & nobiles estis: & rectissimis quoq; studijs, atq; optimis artibus dediti (adhuc.n. patitur vestra humanitas me q̃d sentiã libere dicere) ad maiorũ vestrorũ imitationẽ excitẽ. noui.n. vos: noui patrẽ, cuius paucos pares hæc ciuitas tulit: noui domũ, nomẽq; vestrũ: studia denique generis, ac familiæ vestrę: virtutis, humanitatis, plurimarũ artiũ, atq; optimarũ, nota sunt mihi omnia. Itaq; faciã vt imperatores instructa acie solent; quãquã paratissimos milites ad pręliandũ videt; vt eos tamẽ adhortantur: sic ego vos ardentes, & erectos nõ cohortor solũ: sed planè etiam rogo atque obtestor: vt tota mente, omnique animi impetu in virtutẽ, doctrinã, patriæq; vestræ gloriã, ac honorẽ incũbatis. nihil est.n. quod vobis maiori fructui, splendorique esse possit; nec quicq̃ ex omnibus rebus humanis est præclarius, aut gloriosius; quã de Rep. vt inquit Cicero, bene mereri. Nam cũ omnia breuia sint; fugacia, & caduca; virtus tamẽ est vna altissimis defixa radicibus; quã nulla vis eripe; nulla fortunę procella impellere in scopulũ pót. Hęc maxime illustratur magnis, in patriã meritis; hanc

omnes appetunt; amplectũtur vniuersi; qui sese patriæ qui suis ciuibus, amicis, qui laudi, qui gloriæ; nõ q̃ somno, & cõuiuijs, & delectationi natos arbitrantur. Hác *igitur retinete quæso iuuenes; quã vobis tãquã hæreditatẽ maiores vestri reliquerunt. nãque sic habetote; omnibus qui patriã suis cõsilijs, laboribus, litterarum monumentis defenderint; cõseruauerint; illustrarintue; certũ esse in cœlo (vt docti oẽs, ac sapiẽtes loquuntur) ac definitũ locũ: vbi beati sempiterno æuo fruantur. Quas ob res pergite, vt cœpistis, ornatissimi adolescẽtes; vt eã ingenij facultatẽ, quam cõplexi estis maximã; teneatis: perficiatisque: qua & vobis honori, & amicis vtilitati, & patriæ tandem huic nostræ, totique Christianæ* Reip. *emolumẽto aliquãdo esse possitis.* Verũ *iam satis, superque vsus sum vestra humanitate: itaque quoniã iam aduesperascit; surgẽdũ censeo. Quũq; id dixisset: surrexerunt omnes pariter: et simulac vale dixerũt (erat enim extrema iam diei hora) domũ cõtinuo læti, atq; alacres rectà concesserunt.*

Castigationes eorum errorum, qui inter describẽdum minus animaduersi sunt.

Folio primo à tergo.versu.xix.cuiuis.

Fol.ij.à facie.ver.ij.clarissimos.ibidẽ.ver.xxv.Virgilianos etiã lusus,

Fol.vij.à fa.ver.xv.scriptum reliquit.ibid.ver.xxiiij.Marce Mauriti fas mihi esse.

Fol.x.à facie.ver.xxv.ὄρος.ibid.ver.xxv.Atq.ibidem à tergo.ver.xxvij.sic lege:vti Comi,Bergomi,Licinifori,& aliquot circa populorum.

Fol.xv.à tergo.ver.xiiij.sic lege.emanasse Italiã falsò existimauit græca cum leuitas,tum fabulositas.

Fol.xix.à facie.ver.iiij.nesciunt.

Fol.xxiiij.à tergo.ver.xij.physicis.

Fol.xxviij.à facie.ver.vi.studiorum.

Fol.xxix.à facie.ver.xvij.illustriũ.ibid.à tergo.ver.xxiij.recenti.

Fol.xxx.à facie.ver.x.asciscat nomina.

Fol.xxxi.à facie.ver.xx.ad læuũ Thyberis.

Fol.xxxij.à tergo.ver.i.Armenia.

Fol.xxxiij.à ter.ver.viij.Erythrẽũ.ibidẽ.sed an recte:

Fol.xxxix.à tergo.ver.i.dicens.

Fol.xl.à facie.ver.xiij.GERMEN.

Fol.xli.à facie.ver.vij.mirari queo;

Fol.xliiij.à tergo.ver.ij.dele,isthæc.

Fol.xlvi.à facie.ver.xvij.qui egressi sunt.ibid.à tergo.ver.xxiiij.essent.

Fol.xlviij.à facie.ver.ix. Cednorum familiæ; quam hisce.
Fol.xlix.à facie.ver.xix.CYGNVM.
Fol.l.à tergo.ver.xxiij.Cydni auo.
Fol.lij.à à facie.ver.v.quamq; posteriores.
Fol.liij.à facie.ver.ij.imperiorum.
Fol.lx.à.facie.ver.v.apud Alpes,ibid.a ter.ver.xi. sic lege: Κωμόπολιν vocāt.& in fine eiusdē ver. dele:dicunt.ibidē.ver.xvi.Huic ego.

Venetijs per Bernardinum Vitalem Venetū
Anno Salutis. M. D. XXXI.
Mense Octobri.

Καλὴ ἡ ἐκ τῆς ἀρετῆς φιλία.

Eaq; demum firma est, ac stabilis.

